

RĪGAS PEDAGOĢIJAS UN IZGLĪTĪBAS VADĪBAS AKADĒMIJA

Pedagoģijas fakultāte

Nepilna laika studijas

„Skolotājs” – apakšprogramma „Pirmsskolas izglītības skolotājs”

2. kurss

Lienīte Riekstiņa

5 – 6 gadīgu bērnu iztēles attīstības

sekmēšana rokdarbos

Diplomdarbs

Darba vadītājs

Rīga

2013

Anotācija

Diplomdarba temats ir „5 – 6 gadīgu bērnu iztēles attīstības sekmēšana rokdarbos”. Pētījuma mērķis ir izziņāt un pamatot rokdarbu izmantošanas iespējas 5 – 6 gadīgu bērnu iztēles attīstības sekmēšanai. Darbs sastāv no 3 daļām, kurām izdalītas apakšnodaļas.

Pirmā nodaļā ir aprakstīts iztēles un fantāzijas jēdziens dažādu pedagogu un psihologu skatījumā. Sīkāk apskatīta reproduktīvā un radošā iztēle, nepieciešamība bērna izaugmē. Raksturota iztēle vecākās pirmsskolas vecuma bērniem, kā arī atklāta iztēles mijiedarbība ar bērna psihisko attīstību un iztēles attīstības sekmējošiem faktoriem.

Otrā nodaļā ir apskatīti rokdarbi kā bērna iztēles sekmetāja, kā arī apskatīts, kas ļautu veiksmīgāk attīstīt iztēli rokdarbos, ja rokdarbi tiktu integrēti ar literatūru, mūziku vai dabas pētījumu.

Trešā nodaļā atspoguļots praktiskais pētījums, izvērtēta un salīdzināta bērnu iztēles attīstība pirmajā un otrajā semestrī. Atspoguļots praktiskais pētījums par rokdarbu izmantošanu bērnu iztēles sekmēšanu iespējām, ja rokdarbi tiek integrēti ar mūziku, literatūru un dabas vērojumu. Izpētīti bērnu radošie darbiņi un viņu izteikto domu analīze, un konstatēts, kas veiksmīgāk sekmēja iztēles attīstību bērnos.

Noslēgumā izdarīts secinājums par pētījuma rezultātu. Pētījums atklāja, ka mūzika, dabas vērojums bērnos izraisīja stiprākas emocijas iztēles veicināšanā nekā literārs darbs. Rokdarbi bērnus stimulēja radoši darboties un pagatvotie priekšmeti ļāva raisīt bērnos iztēli, jo bērni pagatavotās lietas izmantoja kā rotaļlietas.

Darba apjoms ir 83 lapaspuses, kas ietver attēlus, tabulas.

Annotation

The diploma work topic is "Stimulation of imagination development in 5-6 years old children through handicraft". The aim of the research is to explore and justify handicraft use options to stimulate imagination of 5-6 years old children. The work consists of three chapters divided into sections.

In the first chapter the concepts of imagination and fantasy are described from the different psychologists' and pedagogue's aspects. Reproductive and creative imagination is described in details, its necessity in children development. Imagination of older preschool age children is described as well as imagination interaction with children mental development and imagination development stimulating factors is detected.

In the second chapter the handicraft as children imagination stimulus is described as well as the factors that would allow developing imagination successfully through handicraft if handicraft was integrated with literature, music or nature examination.

In the third chapter the practical research is described, children imagination development in the first and in the second semesters is analyzed and compared. The practical research is about handicraft use options to stimulate children imagination if handicraft is integrated with literature, music or nature examination. Children creative works and their expressed thoughts are analyzed, and concluded which factors stimulated imagination development successfully.

Conclusions on the research results were made. The research showed that music, nature examination induced stronger imagination stimulating emotions than a literary work. Handicraft stimulated children to work creatively and children made objects allowed to develop children imagination as children used their handmade things for playing.

The work consists of 83 pages with images, tables.

Saturs

Anotācija latviešu valodā

Anotācija angļu valodā

Ievads.....	5
1. Iztēle pedagogu un psihologu atziņās.....	8
1.1. Iztēles vispārīgs raksturojums.....	8
1.2. Reproductīvā un radošā iztēle.....	12
1.3. Pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstība.....	16
1.4. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums.....	21
1.5. Iztēles attīstību sekmējošie faktori.....	28
2. Rokdarbi bērna iztēles sekmēšanai.....	36
2.1. Rokdarbi pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.....	36
2.2. Pedagoģa un vides nozīme iztēles sekmēšanā.....	39
3. 5 – 6 gadīgu bērnu iztēles izpēte rokdarbos	40
3.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums.....	40
3.2. Pētāmās grupas raksturojums.....	46
3.3. Individuālās sarunas ar bērniem.....	56
3.4. Praktiskais darbs ar bērniem.....	62
Nobeigums.....	80
Izmantotās literatūras saraksts.....	81

Ievads

„Nekur personības unikalitāte neizpaužas tik spilgti, kā tās iztēles augļos”.

Adlers

Mēs dzīvojam pasaulē, kurā vislielākā bagātība ir bērni, mēs šodien audzinām un attīstām personības, kuras dzīvos un darbosies nākotnē. Mūsu steigas pilnajā dzīvē bērniem ik uz soļa nāksies sastapties ar pārmaiņām – sociālajā, politiskajā sfērā, apkārtējā vidē, pārmaiņām zinātnē un tehnoloģijā. Mūsdienu straujā pārmaiņu pasaulē, bērniem ir jāpalīdz veidoties par vispusīgi attīstītām personām, kam būtu vērtīgs prāts, radoša iztēle un vēlme mācīties.

Kādreiz tika uzskatīts, ka cilvēka vērtība, panākumi, sasniegumi visvairāk ir atkarīgi no intelekta, tagad cilvēka radošumam piešķir lielu nozīmi. Pasaule un sabiedrība attīstās ļoti strauji. Pasaules attīstībā un tālākvirzībā galvenā nozīme ir domāšanai. Laikā, kad mūsu dzīve kļūst aizvien komplicētāka un dinamiskāka ir nepieciešams apgūt ātru, elastīgu un oriģinālu domāšanu – radošo domāšanu jeb aktīvo produktīvo, intuitīvo domāšanu, tās attīstīšanai piešķirot īpašu nozīmi, vietu un laiku. Bērni no dabas ir kustīgi, zinātkāri, emocionāli un radoši, savukārt, mūsu uzdevums ir palīdzēt attīstīties un veicināt radošu, emocionālu iztēles bagātu personību. Radoša personība ir cilvēks ar bagātu iztēli un fantāziju.

Iztēle un fantāzija – tā ir viena no svarīgākākajām intelekta izpausmēm. Bez tām mēs būtu zaudējuši gandrīz visus zinātniskos atklājumus un mākslas darbus, bērni nespētu rotaļāties. Iztēle ir cilvēka augstākā un nepieciešamākā spēja. **D. Dzintere** uzskata, ka bērnam viņa iztēle ir kā spārni, bet fantāzija – lidojums. Viņš iztēlojas pieaugušajam neaptveramas lietas un no tām rada bezgala skaistu un krāsainu pasauli, kurā pats jūtas labi un droši. Fantāzija bērna dzīvē aizpilda tukšumus un uztur pasaules izpratni (Dzintere, 2000, 47).

Skolotājam jābūt kreatīvam un elastīgam. Viņam jāprot ar dažādu interesantu materiālu un radošo darbu dažādošanu, neaizmirstot iztēles svarīgumu, mācīt bērniem ne tikai pagatavot rokdarbus kādu lietu, bet darba process tiktu veicināts tā, lai bērniem raisītos iztēle. Skolotāja uzdevums ir audzināt katru bērnu, kā individualitāti – palīdzēt attīstīties viņam piemītošajām, pozitīvajām tieksmēm un spējām, kas bagātina ne tikai viņa prāta izglītību, bet arī sirds izglītību. Skolotājam savs darbs jāorganizē tā, lai bērni paši atklātu, iepazītu, pārlicinātos un vienlaikus izjustu emocijas. Bērnam jāsaprot sevi, kā atklājēju un radītāju. „Es pats varu! Es pats zinu! Es izdomāju!” – tādām vajadzētu būt moto, kas pavada un ierosina

bērna darbības. Savukārt pedagoga uzdevums ir veicināt bērnu spēju attīstību, virzīt viņus uz iztēles un fantāzijas radošu darbību un jaunradi! Mums jāpalīdz bērnu fantāzijai izaudzēt spārnus, lai tā lido un pavada bērnu visu mūžu.

Radošas (kreatīvas) personības attīstība sekmējama jau pirmsskolas vecumā: ģimenē un pirmsskolā. Bērna iekšējai pasaulei ir izšķiroša pozitīva nozīme radošās personības attīstībai, tādēļ ir svarīgi, jau pirmsskolas iestādē, bērnus rosināt iztēloties būt brīvam, radošam. Bērnu iztēle ir neizsmeļama un ar rokdarbu palīdzību mēs varam to pilnveidot. Viss diženais, kas jebkad pasaulē ir piepildījies, vispirms ir radies cilvēka iztēlē.

Darbā tika pētīti P. Birkerts, A. Vorobjovs, L. Vigotskis, A. Ozoliņa, F. Karlgrēns, G. Svence, J. A. Students, Š. Gavaine, dažādu autoru darbi par iztēli. Centos izzināt 5 – 6 gadīgu bērnu psihisko attīstību un to kā rokdarbi palīdz rosināt un bagātināt bērnu iztēli.

Pētījuma objekts: rokdarbi pedagoģiskajā procesā pirmsskolā.

Pētījuma priekšmets: pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstība.

Pētījuma mērķis: izzināt un pamatot rokdarbu izmantošanas iespējas 5 – 6 gadīgu bērnu iztēles attīstības sekmēšanai.

Hipotēze – Rokdarbi veicina iztēles attīstību, ja:

- pedagogam ir izpratne par iztēles attīstību, tās sekmējošiem faktoriem;
- tiek atbalstīta bērna pašizpaušme, viņa idejas;
- tiek piedāvāti daudzveidīgi materiāli.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izpētīt un analizēt teorētiskās atziņas par iztēli, iztēles veidošanos un attīstības likumsakarībām pirmsskolas vecuma bērniem.
2. Analizēt pedagoģiski psiholoģiskos nosacījumus, kas veicina vai kavē bērna iztēles veidošanos un attīstību rokdarbos.
3. Praktiski izzināt un pamatot rokdarbu izmantošanas iespējas iztēles sekmēšanā.

Pētījuma metodes:

1. Teorētiskā -

Pedagoģiskās un psiholoģiskās literatūras atlase un analīze.

2. Empīriskās –

- Pedagoģiskā novērošana.
- Pārrunas ar bērniem.

- Iegūto rezultātu analīze.

Pētījumu bāze: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādes, vecākā pirmsskolas vecuma bērni.

1. Iztēle pedagogu un psihologu atziņās

1.1. Iztēles vispārīgs raksturojums

„Ļauj savai iztēlei netraucēti attīstīties, jo tieši tā ir tavas dvēseles panākumu mēraukla.”

(L. N. Govinda)

Mums cilvēkiem pieder izcila bagātība – iztēle, ja to mēs vēl attīstām, tad tā mums paver brīvību, domu un izjūtu pasaulē. Mūsu dzīve ir nemitīgas kustības pilna. Dzīves laikā mums ir jāveic lieli darbi, jāatrisina sarežģīti, bet skaisti uzdevumi, ir jāsaskaras ar dažādām problēmām. Ja paskatāmies uzmanīgāk, mēs varam pamanīt, cik daudz radošuma un iztēles ir nepieciešams ikdienas dzīvē. Lai saprastu un spētu attīstīt iztēli mūsu uzdevums izprast tās būtību. Iztēle ir kaut kā jauna radīšana apziņā. Tā ir visa radošā sākums, no tās rodas tieksmes, vēlēšanās un vajadzības. Iztēlei raksturīga spēja atrauties no īstenības, pārstrādāt līdz šim izjusto, redzēto, izzināto un radīt apziņā jaunu mākslas tēlu, kurā cilvēka garīgā pasaule atklājas konkrētā un individuālā veidolā. Līdzās uztverei, atmiņai, domāšanai iztēle ieņem svarīgu un savdabīgu vietu cilvēka pasaules izzināšanas un pārveidošanas procesā.

Rodas jautājums, kas ir iztēle?

Atbilde ir atkarīga no tā, kam mēs to jautājam. Senajiem hindu prātniekiem iztēle bija vēstnesis no kāda augstāka realitātes līmeņa. Vecās derības pravieši domāja, ka caur sapņiem un vīzijām viņus uzrunā Dievs. Citi domātāji uzskatīja iztēli par būtisku maģiskās sintēzes, tas ir, kreativitātes sastāvdaļu. Savukārt **N. Ozoliņa** atsaucoties uz **A. Einšteina** sacīto raksta, ka iztēle ir svarīgāka nekā domāšana (Ozoliņa Nucho, 2000, 18), taču daudzi citi psihologi uzskatīja, ka iztēle ir tāds pats fenomens kā fantāzija.

Enciklopēdiskās vārdnīcas autori iztēli raksturo kā psihisku procesu, jaunu tēlu un priekšstatu radīšanā, kas balstās uz iepriekšējo uztveri un pieredzi (Enciklopēdiskā vārdnīca, 1991, 447).

Ģimenes enciklopēdijā iztēle skaidrota kā psihisks process, kas izpaužas tādu priekšstatu un domu situāciju radīšanā, kurus pilnībā cilvēks nekad nav uztvēris. Iztēles avots vienmēr ir objektīva īstenība, pat visdīvainākie iztēles produkti vienmēr veidojas no īstenības elementiem, tiem savdabīgi vai negaidīti sakārtojoties. Iztēle ir viens no augstākajiem izziņas procesiem. Iztēles tēli papildina jau esošās zināšanas, dažkārt sintezē jaunas. Jebkurš darba process ietver arī iztēles elementus; darbs nav paveicams, ja mēs lielākā vai mazākā mērā

neiztēlojamies gala rezultātu un starpposmu darbības veidu (Ģimenes enciklopēdija, 1989, 142). Līdzīgu atziņu ir izteicis **A. Vorobjovs**, sacīdams, ka iztēles process raksturīgs tikai cilvēkam un ir tā darbības nepieciešams nosacījums, jo, iekams cilvēks sāk darboties, tas vispirms priekšstata, kas un kā jādara. Līdz ar to iztēlei ir svarīga loma galamērķa priekšstatīšanā (Vorobjovs, 1996, 107). Arī **P. Birkerts** uzskata, ka iztēle ir viena no intelekta darbībām. Intelekts ir vadošā viela; jūtas un griba fantāzijā darbojas vairāk kā faktori. Viņš uzskata, ka iztēle no vienas puses ir tuvu rada atmiņai, no otras – domāšanai. Taču struktūras ziņā tā stādāma starp atmiņu un domāšanu. Atmiņa iztēlei līdzīga esot tai ziņā, ka viņa līdzīgi atmiņai reproducē pagātnes pieredzējumus un tos, kā idejas no jauna nostāda apziņas priekšā. **P. Birkerts** atmiņu un iztēli nosauc par reprezentatīvām, tas ir atkārtojošām, atjaunojošām spējā jeb darbībām (Birkerts, 1923, 121). Līdzās uztverei, atmiņai un domāšanai iztēle ieņem svarīgu un savdabīgu vietu cilvēka pasaules izzināšanas un pārveidošanas procesā. **Z.Kagaine** uzskata, ka iztēle nepieciešama visiem radošās darbības posmiem – sākot ar īstenības izpēti un beidzot ar mākslas darba radīšanu. Par radošu iztēli liecina neparastās idejas, daudzas savdabīgas ieceres, neiesīkstējusi domāšana un īpašs pasaules redzējums (Kagaine, 2005, 40).

M. Vidnere atsaucoties uz **N.Ozoliņas** sacīto iztēli definē kā indivīda iedomu vai paštēlu konstrukcijas, kas rodas no atmiņām vai domāšanas procesā. Paštēls veidojas bez ārējo stimulu palīdzības. Var teikt, ka iztēle ir nedominantās labās smadzeņu puslodes darbība. Cilvēkiem raksturīgi divejādi domāšanas procesi. Kad mēs runājam, rakstam, rēķinam, klasificējam vai domājam jēdzienos, tad smadzeņu kreisā puslode ir aktīvāka nekā labā puslode. Labā smadzeņu puslode, kas labrocīgiem cilvēkiem pārvalda kreisās ķermeņa puses muskuļus ir aktīvāka, kad cilvēks lieto intuīciju, fantāzē vai atrodas nomoda sapnī. Katrs cilvēks spēj izmantot abus domāšanas veidus, bet rietumu civilizācija dod priekšroku kreisās smadzeņu puslodes vadītajai analītiskajai domāšanai. Šo vienpusību var izlabot ar iztēles tehnikas palīdzību, kas ļauj mums izmantot abu smadzeņu pusložu iespējas un tādejādi veiksmīgi risināt problēmas un uzlabot ikdienas dzīvi (Vidnere, 1998, 13). **I. Puškarevs**, aplūkojot smadzeņu funkcionālās asimetrijas veidošanās īpatnības, norāda uz iztēles attīstību zemapziņas jeb labās puslodes funkcijām. Viņš izceļ iztēles lomu radošas personības veidošanās procesā, atzīmējot, ka skola tradicionāli vairāk attīsta kreiso puslodi, daudz mazāk – labo. Tāpēc pirmsskolas un sākumskolas vecumā (līdz 10 gadu vecumam) ir sevišķi svarīgi līdztekus prātam attīstīt bērnu iztēli un radošās spējas (Puškarevs, 2001, 46).

Psihologijā iztēli uzskata par izzināšanas procesu tāpat kā sajūtas, domāšanu un atmiņu. Turpretī jūtas pieder pie personības īpašībām. Viss ir savstarpēji saistīts personības struktūrā. Iztēles un jūtu mijietekme ir īpaši spilgta un nozīmīga. Mēs visu uztveram pavisam citām

acīm, kad mums ir pozitīvs vai ne tik pozitīvs noskaņojums. Vienā brīdī, piemēram, kāds konkrēts skaņdarbs spēj iespaidot cilvēku ļoti emocionāli to pārdzīvojot, turpretī citā brīdī tas neizraisa nekādas emocijas. Savukārt pedagogijas profesore **K. Gallas** iztēli skaidro kā dvēseles slēpto mākslu, kuras patiesā daba ir dievišķa. Šī māksla izplatās visapkārt, pakļaujot tos, kuri tai ļaujas (Gallas, 2003, 167).

Parasti mēs esam iedomājušies, ka iztēles darbība ir nevajadzīga sapņošana. Tāds uzskats ir maldīgs. Iztēlei tiklab psihiskos procesos, kā arī cilvēka darbības sfērā, ir liela nozīme. Vizpirms iztēles darbībā vajadzīgas nojautas, atmiņas un citi intelektuāli procesi. Bez tam iztēlei ir liels iespaids uz jūtām. Darbības sfērā iztēli lieto tiklab mākslinieks un zinātnieks, kā arī praktisks darbonis. Grūti noteikt, kuram iztēle vairāk bijusi vajadzīga: **V. Šekspīram** savus tēlus radot vai **Ī. Ņutonam** savas hipotēzes un teorijas. Arī vienkāršs amatnieks un strādnieks bez iztēles nevar iztikt. Audzināšanā iztēle vajadzīga tiklab skolotājam, kā skolniekam: vienam mācot, otram mācoties.

Iztēli bieži vien sauc arī par fantāziju. (Vorobjovs, 2000, 110).

Psiholoģijas vārdnīcā termins „fantāzija” tiek skaidrots, kā iztēles viela, prāta spēja veidot izdomātus tēlus. Parasti pieaugušos pārsteidz bērnu fantāzija, kas pēc būtības rodas tikai tāpēc, ka bērnam trūkst zināšanu ar izdomājumiem, kuri dažreiz izpaužas tikai sarunu laikā, bet jau demonstrē bērna radošo produktīvo iztēli (Psiholoģijas vārdnīca, 1999, 45).

Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu, asociāciju ķēdēm uzskata **G. Svence** Tai ir nozīme abstraktās domāšanas sagatavošanai. Iztēli un tēlaino domāšanu saista ar fantazēšanu, kas ir raksturīga bērniem. Fantazēšana var būt arī kā aizsargmehānisms, kad traumējošu informāciju bērns spēj pārveidot fantāzijā un tādejādi samazināt tās iedarbību uz psihi. Jo mazāks bērns, jo vairāk viņš domāšanā vadās pēc iztēles un fantāzijām. Bērni reizēm pat var neatšķirt fantāziju no realitātes un pieaugušajiem var likties, ka bērns melo (Svence, 1999, 84).

Savukārt J. Students izsaka viedokli, ka pateicoties fantāzijai, ar tās palīdzību mēs varam dzīvi un cilvēkus iedomāties labākus nekā tie ir īstenībā un tādā virzienā arī dzīvi labot, paceļoties kaut uz acumirkli citā pasaulē. Autors uzskata, ja fantāzija saistās ar kādu darbību tagadnē, tad cilvēks var saniegt vislielākos rezultātus, it sevišķi mākslā un zinātnē. Bez fantāzijas nebūtu mākslas. Bez fantāzijas mākslas darbs būtu tikai vienkāršs dabas un dzīves atdarinājums, kur dzīve radīta tikai tāda, kāda tā ir īstenībā, bet neviens kādai tai vajadzētu būt. Ideāls lielā mērā ir fantāzijas objekts (Students, 1998, 154).

Z.Kagine par fantāziju uzskata radošo iztēli. Fantāzija ir īpašība ar milzīgu vērtību, tā vajadzīga jebkurā dzīves jomā. Fantāzijā notiek iztēles priekšstatu apvienošana un

sintezējoša kombinēšana kvalitatīvi jaunā pakāpē. Ar fantāzijas palīdzību, piemēram, tiek apvienoti vairāki priekšstati, kurus īstenībā šķir telpa un laiks, viens tēls tiek papildināts ar cita tēla iezīmēm, priekšmetu īpašības tiek pastiprinātas vai pavājinātas. Fantāzija izaug no īstenības, taču nekad to nekopē. Savukārt fantāzijas radītie tēli saistas ar īstenību, ar patieso dzīvi (Kagaine, 2005, 40).

Rodas jautājums, bet kas tad ir fantāzija, vai tā ar ko atšķiras no iztēles?

Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā fantāzija skaidrota kā prāta spēja veidot izdomātus tēlus. Tā ir iztēle, ko raksturo spilgti un neparasti priekšstati un tēli” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 76).

P.Birkerts fantāziju un iztēli apskata kā vienu no intelekta darbībām, iekļaujot fantāziju un iztēli intelekta jeb prāta psiholoģijā (Birkerts, 1923, 114).

Fantāzijas priekšstati pa lielākam daļai izaug no mūsu pārdzīvojumiem un novērojumiem, tomēr tie ir kaut kas vairāk nekā parastie priekšstati, tie ir bagātāki **J. A. Students** to skaidro ar to, ka fantāzijas darbība var vērsties gan pagātnē, gan tagadnē, gan nākotnē. Ja mēs savu fantāzijas skatu vērsām pagātnē, tad šāda fantāzija var ļoti palīdzēt mūsu atmiņai. Ja gadās, ka cilvēks no pagātnes nevar neko atcerēties, tad aizmirstā tēla vietā viņš rada fantāzijas tēlu. Ar fantāzijas palīdzību iespējams aizpildīt robus un trūkumus mūsu atmiņā (Students, 1998, 154).

Pēc J.A. Students, P. Birkerta, A. Vorobjova, N. Ozoliņas atziņām var secināt, ka iztēle ir psihisks process, jaunu tēlu un priekšstatu radīšanā, kas balstās uz iepriekšējo uztveri un pieredzi. Atmiņa iztēlei ir līdzīga, jo līdzīgi atmiņai reproducē pagātnes pieredzējumus un tos kā idejas no jauna nostāda apziņas priekšā. Iztēle domāšanā rada gleznas, tēlus galvenokārt, abstraktos jēdzienos. Taču struktūras ziņā tā stādāma starp atmiņu un domāšanu. Iztēle ir nedominantās labās smadzeņu puslodes darbība, bet fantāzija ir domāšana ar tēliem. Fantāzija izaug no īstenības, taču nekad to nekopē, tās radītie tēli saistās ar īstenību, ar patieso dzīvi. Tuvāk apskatot iztēli un fantāziju pēc pedagoga un psihologa viedokļa var secināt, ka iztēle ir jauna tēla radīšana apziņā, priekšstata, idejas veidā, bet fantāzija ir iztēles viela un produkts kā iepriekšējās pieredzes elementu jauna savienošana, jauna tēla izveidošana bez attiecīga ārējā stimula.

1.2. Reproductīvā un radošā iztēle

Tieši iztēle ļauj cilvēkam darboties radoši – tiklab mākslā, arhitektūrā vai mūzikā, kā citās jomās. Iztēle ir darbība, nevis lieta. Iztēles radošā darbība piemīt visiem – no zinātnieka līdz inženierim; tā ir vienlīdz nozīmīga kā mākslas darba radīšanā, tā zinātniskajos atklājumos un vajadzīga arī ikdienas dzīvē.

A. Vorobjovs nosacīti iztēli iedala vairākos veidos, atkarībā no apstākļiem, kādos tā rodas un no paša iztēles procesa norises īpatnībām. Atkarībā no apstākļiem tā var būt tīša un netīša. Par netīšu iztēli runā tad, ja jaunie tēli rodas bez cilvēka īpaša nodoma, bet par tīšu – ja tie rodas ar speciālu nodomu radīt kaut ko jaunu. Tīša iztēli autors iedala reproductīvajā (atveidojošā) un radošajā iztēlē (Vorobjovs, 2000, 113).

Reproductīvās, radošās un mehāniskās iztēles veidi palīdz bērnam veidot radošos darbus, attīstot iztēli, bērns spēj vieglāk risināt problēmsituācijas un meklēt tam veiksmīgus risinājumus, skatīt 1. attēlu. Iztēles procesu var iedalīt reproductīvā, radošā, mehāniskā iztēles veidā:

Reproductīvās iztēles tēli tiek izveidoti uz iepriekšējās informācijas pamata. Tā veidojas cilvēkam uz piemītoša priekšstatu un zināšanu bāzes. Cilvēks pamatojas uz esošo pieredzi, izmanto esošos, jau zināmos darbības paņēmienus. Ar reproductīvās iztēles palīdzību iespējams lasīt notis, tehniskos rasējumus, shēmas, priekšstatīt dažādus mehānismus, to daļu savstarpējās attiecības utt. Reproductīvā iztēle var pāriet radošajā iztēlē.

P. Birkerts vēl ir izdalījis mehānisko iztēli

Mehāniskā iztēle – mehāniskās iedomu spējas, kuras rada mehāniskos tēlus. Mehāniskie attēli ir tādi attēli, kuri tiek radīti, patvaļīgi saliekot kopā nepārgrozītas daļas no dažādiem priekšmetiem. Piemēram, centauru ir radījusi mehāniskā iztēle, sakopojot vienā tēlā daļas no cilvēka un dažiem dzīvniekiem (Birkerts, 1923, 118).

Radošā iztēle – tā ir jauna, oriģināla, agrāk neuztverta tēlu radīšana. Cilvēkam, kam piemīt šī iztēle, parasti ir lielas novērošanas spējas, viņš māk balstīties uz analogiskiem risinājumiem citās nozarēs, redzēt līdzību ārēji pretējās parādībās. Radošās iztēles spilgtākā izpausme ir fantāzija. Iztēlē cilvēks aizsteidzās priekšā darbībai, izveido nākotnes tēlu (Ģimenes enciklopēdija, 1989, 142). Tēla patstāvīga radīšana bez noteikta attēlojuma. Radošā iztēle cieši saistīta ar jaunradi. Radošā iztēle – tas ir patstāvīgs, jaunu, oriģinālu tēlu

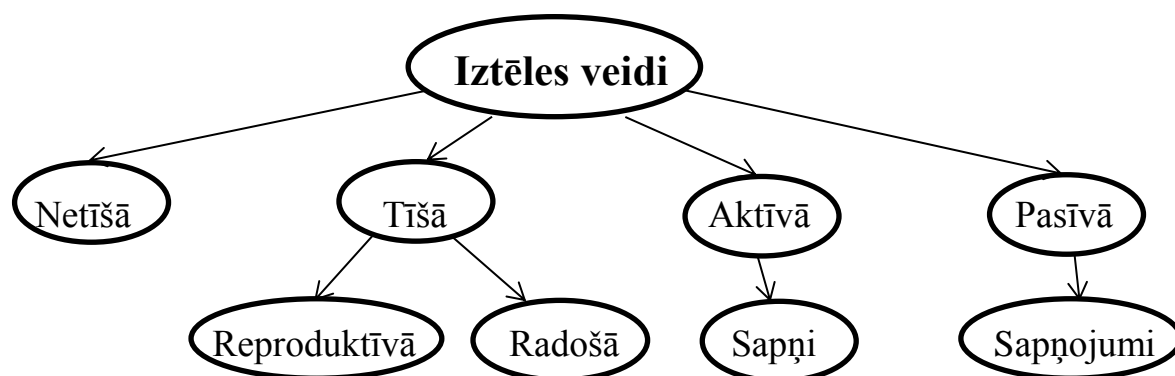
veidošanas process. Šo tīšās iztēles veidu nosaka cilvēka praktiskā darbība (Vorobjovs, 2000, 11).

Š. Gavaina uzskata, ka radošajā iztēlē piedalās divi dažādi darbības veidi: viens uztverošs, bet otrs – aktīvs. Uztverot mēs gluži vienkārši relaksējamies un ļaujam tēlam rasties, neizvēloties detaļas, mēs pieņemam to, kas rodas pats no sevis, aktīvi darbojoties, mēs apzināti izvēlamies un radām to, ko gribam redzēt un iztēloties. Prakse padara asāku uztveri un aktivitāti. Abi šie procesi ir radošās iztēles divas puses (Gavaine, 1996, 11). Radošās iztēles tēli tiek veidoti ar dažādiem paņēmieniem. Radošās iztēles savdabīgs rezultāts ir tēls – jēdzieni, kuros uz uzskatāmības pamata veidojas un padziļinās jēdziena saturs. Tēlu izveide ir visai sarežģīts process. Taču tas neizsmēļ visu radošās iztēles būtību. Pilnībā tās būtība atklāsies cilvēka jaunradē, kura veidosies līdz laikam. **V. Hibnere** radošo iztēli sauc par vienu no mākslinieciskajā daiļradē nepieciešamākajiem izziņas procesiem. Iztēle rada nestandarta, oriģināli, atšķirīgus risinājumus, tēlus. **V. Hibnere** akcentē radošo iztēli kā visaugstāko sasniegumu personības radošajā darbībā. Radošā iztēle ir nozīmīga visdažādākos cilvēka radošās darbības aspektos. Autore norāda uz franču psihologa **T. Ribo** izteikto atziņu, ka jo straujāk palielinās zināšanu apjoms, jo ātrāk samazinās iztēle (Hibnere, 1998, 100). Ja bērns tiek pārslogots ar informāciju, tas traucē iztēles darbību. Tāpēc lielāka uzmanība būtu pievēršama nevis informācijas daudzumam, bet gan sensorās pieredzes bagātināšanai. Radošs cilvēks ar attīstītu iztēli mācās atrast jebkuru vajadzīgo informāciju, tā atrisinot radušos problēmu, turpretī plašas teorētiskās zināšanas vēl nenodrošina spēju orientēties nestandarta situācijā.

Vēl **A. Vorobjovs** no iztēles veidiem izdala sapņus un sapņojumus. Parasti **sapņus** cilvēks veido, vēlamās nākotnes, reāli sasniedzamos tēlos. **Sapņojumi** – nākotnes tēls, kas neatbilst cilvēka iespējām (Vorobjovs, 2000, 114).

Uzskatāmi A. Vorobjovs dotais iztēles veidu iedalījums atspoguļots 1. attēlā. (skat. 1. attēlu).

1.attēls. Iztēles veidi. (Vorobjovs, 1999, 110).

P. Birkerts un **A. Vorobjovs** uzskata, ka reproduktīvā iztēle ir jauna tēla veidošanas process, kas noris uz šī tēla vārdiska apraksta vai nosacīta attēla pamata, bet radošā iztēle ir patstāvīgs, jaunu, oriģinālu tēlu veidošanas process (Vorobjovs, 2000, 113).

Lai labāk un detalizētāk izprastu iztēli, ir jāiepazīst iztēles darbības veidus. **P.Birkerts** uzskata, ka iztēlei ir vairāki galvenie darbības veidi, kurus sauc par funkcijām. Autors min šādas iztēles funkcijas. Iztēle var:

- veidot tēlus, pēc iespējas līdzīgus agrāk nojaustiem īstenības tēliem;
- priekšmetus sadalīt daļās;
- radīt tēlus no dažādu priekšmetu sastāvdaļām;
- lietas pēc patikas pamazināt;
- lietas pēc patikas palielināt;
- izvēlēties dažādu atsevišķu priekšmetu daļas, citas palielinot, citas pamazinot, radīt jaunus sakopojumus.
- Iztēlei piemīt spēja vienu un to pašu priekšmetu iedomāties dažādos apstākļos (Birkerts, 1923, 117 – 118).

Iztēle un domāšana noris uz analītiski sintētiskas darbības pamata. Iztēles procesa operācijas ir analīze, sintēze, tēlu salīdzināšana utt. Lai labāk saprastu iztēli, tā ir jāizpēta sīkāk. Galvenā iztēles operācija ir sintēze. Ir vairāki iztēles sintēzes veidi: aglutinācija, hiperbolizācija, shematizācija, tipizācija.

Aglutinācija – ir sintēzes veids, kurā izveidojas tādu tēlu kombinācija, kāda cilvēka reālajā dzīvē nav sastopama vai arī pretrunā saprātam. Kā, piemēram, pasaku tēli.

Hiperbolizācija – ir sintēze, kur jaunajā tēlā palielinās vai pamazinās viena tēla izmērs salīdzinājumā ar citu, palielinās vai pamazinās tēls kopumā. Piemēram, Sprīdītis, Gulivers.

Tipizācija – ir sintēzes veids, kurā uz hiperbolizācijas pamata tiek pasvītrotas kāda priekšmeta vai parādības tipiskās īpašības. Piemēram, sarži, karikatūras.

Shematizācija – visizplatītākais sintēzes veids, dažādu zinātnieku datu sniegšanai shēmās, rasējumos, tabulās u. tml. Shematizācija ir tādu tēlu apvienošana, kuri var būt pilnīgi atšķirīgi no reālajiem priekšmetiem un var tikt izteikti ar nosacītiem apzīmējumiem (Vorobjovs, 2000, 112).

Radošā fantāzija ir viena no vissvarīgākajām spējām. Kā mēs zinām fantāzija ir nepieciešama ne tikai ikdienas dzīvē, bet arī dažādu profesiju pārstāvjiem. Bērni savā veidā ir pilni fantāzijas, kas spēj tāpat kā mākslinieki, visneuzkrītošākajā koka gabalā iztēloties kādu

tēlu. Pats svarīgākais to dzīves laikā nepazaudēt. **F. Karlgēns** atsaucoties uz **R. Šteinera** izteikto domu uzsver, ka svarīgi bērniem ļaut jau no mazotnes darboties ar krītiem, otām un citiem priekšmetiem, nolūkā kopt fantāzijas pilnā piedzīvojuma, specifiski dvēselisko kvalitāti, iekams to noslīpē intelekta veidošanos. Ļaut bērniem šādi izdzīvot viņu organiskās izjūtas, nozīmē veicināt garīgā, dvēseles pārdzīvojuma un fiziskās darbības saspēli, kas svarīga visai mūsu esībai. Radīt radošos darbus var rosināt ar pasakām, kur bērni vienkāršo krāsu salikumus attēlo pasakas humoristisko, bēdīgo, mierīgo vai saspringto noskaņojumu (Karlēns, 2008, 44).

Izvērtējot P.Birkerta, A. Vorobjova, F.Karlēna, viedokli var secināt, ka bērniem ir svarīgi attīstīt radošo un reproduktīvo iztēli, jo ar reproduktīvo iztēles palīdzību iespējams lasīt notis, tehniskos rasējumus, shēmas, priekšstatīt dažādus mehānismus, to daļu savstarpējās attiecības utt. Radošā iztēle ir nepieciešama, lai varētu lietās saskatīt kādu nozīmi. Tas nozīmē, ja mēs bērniem attīstīsim reproduktīvo, mehānisko un radošo iztēli, tad viņiem būs vieglāk veidot radošos darbus. Attīstot iztēli bērns spēj vieglāk risināt problēmsituācijas un meklēt tām veiksmīgus risinājumus. Iztēle ir jaunu tēlu veidošana, pamatojoties uz iepriekš uzvertu. Par radošu iztēli liecina neparastas idejas, ieceres, neiesīkstējušas domas. Savukārt spilgtu, radošo iztēli sauc par fantāziju. Fantāzijā notiek iztēles priekšstatu apvienošana un sintezējoša kombinēšana.

1.3. Pirmsskolas vecuma bērnu iztēles attīstība

Pirmsskolas vecums – ir bērna iekšējās dzīves, viņa personības formēšanās periods. Tieši šajā periodā veidojas tēlainā domāšana un iztēle, rodas tiekšanās „būt kā pieaugušam” un to atdarināt. Pirmsskolas vecuma bērns sāk apzināti kontrolēt savu uzvedību un mācās rīkoties pareizi (pēc noteikumiem). Tas ir intensīvs sociālo vajadzību periods.

Mūsdienu pasaulei raksturīgo, straujo pārmaiņu dēļ ir svarīgi bērniem palīdzēt veidoties par vispusīgi attīstītām personībām, kam būtu vērīgs prāts, radoša iztēle un vēlme mācīties. Bērni vislabāk attīstās tad, kad viņi paši ir ieinteresēti iesaistījušies zinību apguvē.

Spēja veidot iztēli attīstās cilvēkam kļūstot pieaugušam. **A. Ozoliņa** atsaucoties uz Šveices psihologa **Ž. Piažē** atklājumu uzskata, ka iztēles spējas veidojas jau apmēram 18 – 24 mēnešu vecumā. Vispirms bērns spēj izveidot sava galvenā kopēja attēlu un parasti tā ir māte. Nākamais attīstības solis ir spēja veidot iztēli no atmiņas (**Ozoliņa Nucho**, 2000, 21).

Psihoterapeite **I. Dikelsone** uzsver, ka ir svarīgi bērniem rosināt fantāziju un iztēli. Iztēle katram ir dota jau no dzimšanas, bet tā ir pasīvā formā. Bērniņš 1 gada vecumā sāk atpazīt apkārtējās lietas un cilvēkus, velta vecākiem pirmo smaidu. Divu gadu vecumā sāk visu jau izteikt vārdos, no 2,5 līdz 3 gadu vecumam bērniņam sāk attīstīties iztēle un fantāzija. Šajā vecumā viņš jau vārdos var izteikt savas sajūtas un redzēto (**Dikelsone**, 2011).

M. Montesori par pašsaprotamu uzskata, ka kamēr bērnam vēl nav apziņa pilnība attīstījies viņu piesaista fantastiskas idejas. Šai laikā nevajadzētu aizmirst, ka bērni ir mūsu nākotnes turpinājums, bet vēl vairāk viņiem mūs ir jāpārspēj. Pats mazākais ko mēs varam dot, tās ir mūsu zināšanas. Iztēlei vajag dzīvot robežās ar reālajām lietām. Viņu lielums, forma dod intelektam spēku radīt. Fantazētājam vajadzētu uzkrāt sensorās iespaidu rezerves, jo precīzākas un pilnīgākas tās ir, jo labāk cilvēks spēj izveidot iztēles tēlus (**Монтесори**, 2006, 147, 151).

P. Birkerts atsaucoties uz psihologa **T. Ribo** viedokli bērna iztēles attīstībā nošķir četrus posmus jeb stadijas, no kuriem uz pirmsskolas vecumu attiecas pirmie trīs posmi.

1. attīstības posmam raksturīga iztēles attīstība vienkopus ar nojautu un atmiņu. Viņa turpina nojautas un atmiņas sākot darbu, jo iztēle var darboties tikai tad, kad atmiņā jau kaut cik uzkrāts kāds pieredzējuma materiāls. Pirmatnējā iztēle ir ļoti tuvu rada atmiņai – tā reproduktīvā iztēle. Tā vēl stipri nabadzīga jo attēlu skaits bērnam nav liels, bet to

attēlu daudzumu, kas psihē ir, bērns izlieto itin dzīvi, pie kam bērnam reālā īstenība un sapņu pasaule saplūst vienā masā. Piemēram, sapnī redzēto bērns notur par īstenību un prasa sapnī redzēto rotaļlietu. Iztēle sāk straujāk attīstīties, kad bērns sāk lietot valodu.

2. attīstības posmu psihologs nosaucis par animisma laikmetu, kad bērnam viss liekas dzīvs: ne tikai lelle un koks, kuru viņš lieto par savu jājamo zirgu, bet pat ielas akmeņi.

Trešais – rotaļu laikmets. Šis laikmets gan hronoloģiski sakrīt ar otro laikmetu. Viņa raksturīgākā īpatnība ir – bērna aktivitāte, kura izpaužas rotaļās. Rotaļās spēji darbojas jau radošā fantāzija (Birkerts, 1923, 129 – 130).

P. Birkerts atsaucoties uz prof. Meimani par bērna fantāzijas īpatnībām norāda, jo tās ir spilgtākas, jo mazāks ir bērns. Jaunā, augošā cilvēka fantāzija darbojas vairāk pasīvi un bez plāna klejodama kā aktīvi un noteikti (tas atkarīgs no bērna uzmanības īpašībām), vairāk konkrēti kā abstrakti (atkarībā no bērna ideju konkrētā un individuālā rakstura), vairāk subjektīvi bez kritikas un fantastikas (pārspējot, atmiņas, spriedumus), kā zem kritiskas spriedumu kontroles. Tādēļ bērna fantāzija bieži vien liekas sevišķi dzīva un produktīva, bet šī produktivitāte nebūt nav ideju bagātības un viņu oriģinālas kombinācijas rezultāts. Taisni otrādi tā ir vājība, kura izskaidrojama ar to, ka bērna fantāzijai nav nekādas vadības, ka viņam trūkst kritikas, sprieduma un vērtēšanas spējas attiecībā uz fantāzijas radītiem tēliem. Šie tēli pietiekoši nepadodas noskārtumiem un atmiņām. Bērns ir apdāvināts vairāk ar fantastiku kā ar fantāziju. Bērna fantāzija vairāk reproduktīva un imitējoša. Viņa ār pasaules animizēšana (atdzīvināšana) ir viņa vēsture, ko tas pārdzīvo rotaļādamies ar saviem kubikiem un lellēm, ir tikai agrāk reāli pārdzīvotā atkārtojums, to darbību atkārtojums, kuras bērns novērojis pie lielajiem (Birkerts, 1923, 133 - 134).

Iztēles attīstība 5 – 6 gadīgiem bērniem notiek rotaļu darbībās un vārdiskās saskarsmes ceļā.

Iztēle ir viens no bērna radošās darbības visnepieciešamākajiem izziņas procesiem. Tāpēc **V. Hibnere** uzskata, ka radošās darbības gaitā notiek jaunu tēlu radīšana apziņā uz iepriekšējo uztvērumu, iepriekšējās pieredzes pamata. Iztēles pamatā vienmēr ir reāli pastāvoša objekta elementi, kas iztēlē pārtop dažādās jaunās kombinācijās (Hibnere, 1998, 98).

Svarīga bērna iztēles īpatnība ir tā, ka viņš ne tikai dzird skaņas, sajūt smaržas, bet pārdzīvo tā, lai it kā būtu notikumu dalībnieks. Pēc **Dz. Meikšana** domām bērns nereti identificē sevi ar stāsta varoni. Iztēle nevar darboties, ja cilvēka apziņā nav nekādu priekšstatu par attiecīgo parādību. Ja ir zināmi priekšstati par parādību, iztēles tēli var rasties arī pilnīgi

negaidīti, kādu noteiktu apstākļu ietekmē. Šādu iztēles veidu, kas realizējas bez īpaša mērķa un gribas līdzdalības, sauc par netīšo iztēli (Meikšāne, 1998, 156).

Pirmsskolas vecuma bērniem ir svarīgi attīstīt iztēli, bet svarīgi zināt, kurā brīdī bērnam sāk attīstīties iztēle un kā attīstīt to. Uz šo jautājumu **O. Djačenko** atsaucas uz psihologa **A. Petrovski**, kurš raksta, ka iztēle parādās tur, kur uzdevumi satur kaut kādu nenoteiktību, ka iztēle strādā tajā zināšanu etapā, kad ir diezgan liela situācijas nenoteiktība (Дьяченко, 1986, 13).

Aizrobežu psiholoģijā ir uzskats, ka māksliniecisks radošums attīstās bērniem tikai pēc 5 gadiem, bet citi psihologi uzskata, ka tas atnāk 3,5 – 4,5 gados. Savukārt **O. Djačenko** uzskata, ka par iztēles rašanos mēs varam runāt jau tad, kad mazulis guļ šūpulī. Viņš jau pazīst mammu, priecīgi uzsmaida tētim, tiecas pēc rotaļlietām. Lūk, viņš jau iet, runā pirmos vārdus, pats liek gulēt lelli. Varētu padomāt, ka par kādu iztēli te varētu runāt. Mūsaprāt par iztēli var runāt tad, kad bērns zīmē, sacer dzeju vai pasakas. Izrādās, ka bērna iztēle parādās jau daudz agrāk, kā mēs varam iedomāties. Pirmo iztēles parādīšanos mēs varam novērot tad, kad bērns sāk rīkoties ne uz realitātes pamatiem, bet radušās uz viņa personīgiem priekšstatiem. Kad mazulis klauvē ar grabuli pa gultu, kad liek piramīdu vai arī ņem karoti ar putru no sava šķīvja un liek mīļai lellei mutē, par iztēli runāt nenākas (Дьяченко, 1986, 15).

Tomēr par psihologu vispārpieņemto apgalvojumu tika pieņemts, ka iztēle veidojas 3 – 4 gadu vecumā, lomu rotaļas procesā, attīstības valodas līmenī, kas bērnam rada iedomātu, neesošu situāciju. Jaunākajiem bērniem, kuriem tikai sāk attīstīties iztēle, tā ir pasīvā formā. Bērns ar lielu interesi klausās pasakas un pēc tam iedomājas tās tēlus kā reāli eksistējošus. Tieši tāpēc jaunākā vecuma bērni tik viegli tic Ziemassvētku vecītim, baidās no raganām u.c.

Svarīgi uzzināt, kā bērna fantāzija izpaužas? **P. Birkerts** uzskata, ka bērna fantāzijas darbība viskrasāk izpaužas rotaļās, pasakās, bērnu melos.

Rotaļās. Bērni mīl rotaļas. Bērnbā viņi rotaļājas: sākumā ar saviem locekļiem, vēlāk – ar dažādām lietiņām, kas tam nāk tuvumā. Rotaļāšanās pamatā ir īpašas dziņas jeb instinkti. Rotaļdziņām dziļāki bioloģiski pamati. Rotaļa – pa daļai brīvas enerģijas patēriņš, pa daļai jauna cilvēka būtnes sagatavošanās priekš nākamās dzīves un darbības. Galvenais psihiskais elements rotaļās ir – fantāzija. Rotaļā savukārt var it labi novērot fantāzijas darbību. Rotaļu procesā bērns lieto zināmas lietiņa rotaļas jeb rotaļlietiņas. Sabiedriskā rotaļu procesā bērniem ir zināmi tradicionāli kustību un darbību kompleksi, kurus arī sauc par rotaļām (rotaļdarbības). Tādas rotaļas ir piemēram: „Teci, teci, kumeliņi”, „Sudmaliņas”, „Kas dārzā,

kas dārzā". Rotaļlietas var būt gan pirktas un labi pagatavotas, gan ļoti nepilnīgas, gan paša bērna sadabūtas un pagatavotas. Pedagoģiskā nozīme lielāka ir nepilnīgajām un bērna paša sadabūtām un pagatavotām rotaļlietiņām. Jo nepilnīgāka rotaļlietiņa, jo vairāk bērnam jāpiedomā, jāpiefantazē. Jo pilnīgāka tā, jo mazāk fantāzijas darbība vajadzīga. Par lelli iztaisīts koka blukītis ir pedagoģiski vērtīgāks ne kā pilsētā pirktā, skaisti pagatavota un apģērbta lelle.

Pasakas. Ja rotaļās darbojas tiklab bērna fantāzija un muskuļi, tad pasakās darbojas galvenokārt tikai fantāzija (arī attiecīgas jūtas). Bērns pasakas klausās ar aizraušanos. Viņš pasakām dzīvo līdzī, tā ir viņa valstība. Bērns mīl visu šo brīnišķīgo darbību valsti ar burvjiem, raganām, apburtajām princesēm, nogrimušām pilīm, nārām, rūķīšiem u.t.t. Pasaku viela apmierina bērna fantāzijas tieksmi pēc darbības, apmierina viņa kāri pēc visa savādā, brīnišķā, negaidītā, pārsteidzošā.

Bērnu meli. Ir laikmets, kad vecākus bieži uztrauc bērnu savādā īpašība: tieksme melot, stāstīt lietas, kuras nesaietas ar patiesību. Šo īpašību nekādā ziņā nedrīkst jau uzskatīt par kaut ko noziedzīgu. Tās ir kā dabiskas sekas no bērna psihes zināma attīstības posma. Laikā no 3 – 4 vai 5 gadi bērna psihē vēl tiešie noskārtumi viscaur jaucas ar fantāzijas radītiem attēliem un pašam bērnam grūti tos nošķirt. Tā, piemēram, bērns līdzās savas rotaļlietiņas iedomātai dzīvei (ko lelle vai viņa mednieki darījuši). Kad bērns nāk lielāks, tad viņa meliem pievienojas arī citi motīvi: godkārtība, nenovīdība, skaudība, patikšanas kāre. Tad bērns mīl palielīties ar to, ko nav padarījis vai arī viņš mēdz savus biedrus nopelt par kādu iedomātu nedarbu. Bērna meli viņam pieaugot pamazām zūd. Nav daudz ko uztraukties, kad bērnam ap 3 vai 4 gadu jūk īstenība ar iedomu pasauli, prātam attīstoties šī parādība mitēties pati no sevis. (Birkerts, 1923, 130 – 133).

Bērnu iztēles attīstībā liela loma ir interesei. Interese ir emocionāls stāvoklis, kas rada nepieciešamību izzināt. Interese izpaužas kā pozitīvas emocijas, šo emociju veidošanās sākums ir apkārtējās realitātes emocionālā pievilcība. Bērniem viss šķiet interesants, zinātkāre aktivizē dažādas bērna spējas, iepazīstina viņu ar dažādiem darbības veidiem, paplašina viņa dzīves pieredzi. Un te palīgā nāk iztēle un fantāzija. Īpaši spilgti fantāzija saplūst ar interesi tieši rotaļā. Fantāzija un iztēle attīsta interešu daudzpusību un to plašumu, kā arī padziļina jau esošo interesi.

I.Freiberga akcentē literatūras nozīmi iztēles attīstībā, uzskatot, ka veidiem, kas bērnam pieejams un saprotams visātrāk. Tieši ar literāro varoņu un notikumu starpniecību bērnam iespējams pārdzīvot un izjust to, ko viņam liedz reālā dzīve.

Galvenā iztēles attīstības perioda īpatnība bērniem no 3 – 5 gadu vecumam ir fantāzijas pasaules atšķiršana. Bērns pakļauj iedomāto noteiktiem reāliem apstākļiem, izmaina to un attiecas kā pret kaut ko atdalītu no paša vēlmēm un darbībām.

I. Freiberga uzskata, ka mākslas darbu tēli liek bērnam izjust dažāda rakstura emocijas, veidojot noteiktu attieksmi, vērojumu, darot bagātāku viņa jūtu gammu. Jo dziļāks jūtu spēks, ko izraisa literārais darbs, jo spēcīgāka ir vēlēšanās izzināt un darboties. Visas pārmaiņas, kuras izraisa literārais darbs bērna domāšanā, vairāk vai mazāk maina arī bērna darbību (Freiberga, 1997, 5, 7).

O. Djačenko, I.Freiberga, Ļ. Vigotskis. pirmsskolas vecumu uzskata par bērna iekšējās dzīves, viņa personības formēšanās periodu. Šajā periodā veidojas tēlainā domāšana un iztēle. Bērns piesaista fantastiskas idejas, tāpēc iztēlei vajag dzīvot robežās ar reālajām lietām. Šajā laikā bērnam reālā īstenība un sapņu pasaule saplūst vienā masā. Iztēle sāk straujāk attīstīties, kad bērns sāk lietot valodu. Tad bērnam iestājas animisma laikmets, kad viss liekas dzīvs. Pēc tam bērna aktivitāte izpaužas rotaļās, šajā laikā spēji darbojas jau radošā fantāzija. Bērns ir apdāvināts vairāk ar fantastiku kā ar fantāziju. Bērna fantāzija vairāk reproduktīva un imitējoša.

Pedagogi un psihologi uzskata, ka iztēle veidojas 3 – 4 gadu vecumā lomu rotaļu procesā, attīstības valodas līmenī, kad bērns rada iedomātu, neesošu situāciju. Jaunākajiem bērniem, kuriem tikai sāk attīstīties iztēle, tā ir pasīvā formā. Iztēles attīstība 5 – 6 gadīgiem bērniem notiek rotaļu darbības, vārdiskās saskarsmes ceļā. Svarīga bērna iztēles īpatnība ir tā, ka viņš ne tikai dzird skaņas, sajūt smaržas, bet pārdzīvo tā, lai it kā būtu notikumu dalībnieks. Bērns nereti sevi identificē ar stāsta varoni. Iztēle nevar darboties, ja cilvēka apziņā nav nekādu priekšstatu par attiecīgo parādību. Bērnu iztēles attīstībā liela loma ir interesei. Interese ir emocionāls stāvoklis, kas rada nepieciešamību izzināt. Bērna fantāzija izpaužas rotaļās, literatūrā – pasakās, dzejoļos. Turklāt literatūras pieredzi nepaplašina vispārīgi stihiski, bet gan to mērķtiecīgi padziļina.

1.4. Vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums

Bērība ir tas posms, kurā tiek iegūta pirmā pieredze par pasauli un cilvēkiem, uz šīs pieredzes pamata tiek būvēta turpmākā dzīve. Tāpēc varētu teikt, ka bērībā iegūtā pieredze nosaka kāda ir cilvēka dzīve. Pašreiz aktuāls ir jauājums par bērna bagātas iztēles, radošas, atvērtas, vadošas un darboties gribošas personības veidošanu jau pirmsskolas vecumā, saglabājot katra bērna individualitāti. Ikviens no mums ir citāds, apveltīts ar vienreizējām spējām. Mums vajadzīgs laiks, lai to atklātu un uzzinātu. Lai veiksmīgāk veicinātu bērnu iztēli rokdarbos 5 – 6 gadus veciem bērniem, nepieciešams izzināt vecākā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības. Vecumposma īpatnību ievērošana ir ļoti svarīga bērnu spēju attīstībā, jo katrā konkrētā vecumā bērnu psiholoģiskā un fiziskā attīstība mainās, pilnveidojas.

Intelektuālā attīstība – intelekts, kā norāda **M. Raščevska** - cilvēka spēja adaptēties jauniem apstākļiem. Bērna intelektuālā attīstība norisinās it kā satiekoties diviem pretpoliem, bērna vēlmei gūt emocionālus iespaidus, likt lietā savu aktivitāti un ārējās vides ierosinātājus. Bērna attīstības sākumposmā priekšplānā neizvirzās tiekšanās pēc jaunas informācijas kā tādas. Šī tiekšanās ir pastiprināta ar emocijām. Dažādi emocionālie pārdzīvojumi virza bērna iepazīšanos ar ārējo pasauli (Raščevska, 2001, 15).

Tradicionālais uzskats – intelekts, visumā galvas smadzeņu bioloģisko īpašību izpausme un tas lielākoties tiek pārmantots. Taču to aktivizē sociālā pieredze, ģimene un kultūras vide (Fisher, 1990, 22). Attīstot prātu un gribu, tiek veicināta intelektuālās attīstības pilnveidošanās. Agrīnajā bērībā attīstīt gribu bērns spēj caur darbībām, caur savām fantāzijām, kad viņam ir kaut kas jāsasniedz. To izdarot viņam rodas jauni šķēršļi, tādējādi darbojoties un pārvarot grūtības bērns pilnveido savu gribu un caur to arī intelektu. **V. Zelmenis** uzskata, ka intelektuālās audzināšanas uzdevums ir attīstīt bērnu zinātkāri un izziņas intereses, kuras ir ļoti dabiskas bērna raksturīgākās iezīmes agrīnajā bērībā (Zelmenis, 2000, 210). Pārvarot šķēršļus un pilnveidojot savu darbību bērna zinātkāre nepazūd, bet tikai pieaug, jo ir daudz dažādu lietu, kas bērnus ieinteresē. Šī motivācija (intelekta motivācija) nenāk no šīm lietām, kuras atrodas bērnam apkārt, bet gan no iekšienes, kur bērns pats ir kā pētnieks, kuram viss interesē, un caur sevi viņš iepazīst to, kas atrodas viņam apkārt. Intelektuālā attīstība, kas notiek audzināšanas procesā, ir attieksmju pozīcijas

veidošana par zināšanām, izziņas darbību un prāta (intelekta) attīstību. Tā izpaužas daudzveidīgi: izziņas vajadzību un interešu stimulēšanā, zināšanu uzkrāšanā un pilnveidošanā, problēmu konstatēšanā un risināšanā, prāta kultūras attīstīšanā, intelektuālo spēju un prasmju izkopšanā, intelektuālo jūtu rosināšanā (Zelmenis, 2000, 213).

Par racionālām īpašībām pirmsskolas vecuma bērniem **S. Kramēna** uzskata bērnu intelektuālās attīstības (3 līdz 7 gadu vecumā) tēlainās domāšanas veidošanos, kas ļauj domāt par priekšmetiem, salīdzinot tos domās, neredzot tos. Tēlainā domāšana sāk attīstīties pateicoties simboliem un tēliem, kas nostiprinājusies bērna apziņā līdz 3 – 4 gadu vecumam. Liela nozīme ir arī valodas attīstībai. Pirmsskolniekiem tāpat kā jaunākiem bērniem saglabājas egocentrisms, kas ietekmē domāšanas procesu. Bērniem raksturīga egocentriskā runa, kad bērns sarunājas balsī pats ar sevi, nenododot šo informāciju kādam citam. Dažreiz par kādu notikumu bērni stāsta nevis no sākuma, bet no vidus. Domāšanai raksturīga nespēja atgriezties sākumā. Bērniem vēl ir grūtības paturēt prātā ievērojamu informācijas daudzumu, sistematizēt un klasificēt objektus, precīzi noteikt vecumu, laiku un attālumu. Transduktīvais slēdziens, kas raksturīgs šim vecumam, veidots pēc principa „no daļas pie daļas, bez atbilstības kopējam”. Pirmsskolas vecumā veidojas spēja iegaumēt galvenās priekšmetu īpašības un neaizmirst tās pie otršķirīgu pazīmju maiņas. Veidojas spēja izvietot priekšmetus sērijās, t.i., pēc kādas noteiktas pazīmes. Šim vecumam raksturīga domāšana ir animisms – dzīvu būtnu (visbiežāk cilvēku) raksturīgo īpašību piedēvēšana nedzīviem priekšmetiem (Kramēna, 1997, 52).

S. Sīle par bērnu attīstības raksturojumu pirmsskolas vecumā izsaka šādu viedokli, ka bērns pirmsskolas vecumā apgūst nozīmīgu pieredzi, kura sistemātiski bagātinās. Pirmām kārtām uzkrājas zināšanas, priekšstati un pirmie jēdzieni, bērns apgūst prasmes un iemaņas. Svarīgākās no tām ir šādas:

- palielinās saglabāto priekšstatu apjoms;
- priekšstati arvien vairāk atklāj sakarības un sistēmas, tie var būt apvienoti grupās, kategorijās vai attēlos;
- pieaug saglabājamo tēlu kustīgums, bērns tos var brīvi izmantot dažādos darbības veidos un dažādās situācijās;
- reproduktīva iztēle iegūst radošu raksturu (Sīle, 2011, 6).

Domāšana – pirmsskolas vecuma bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā, kā arī tēlainā domāšana jo iztēle bērnībā ir vislabāk attīstītais izziņas process. Iztēle darbojas ar tēlu un priekšstatu asociāciju ķēdēm. Tai nozīme ir abstraktās domāšanas sagatavošanā. Ar

iztēli un tēlaino domāšanu saistas arī fantazēšana, kas ir raksturīga bērniem. Jo mazāks bērns, jo vairāk viņš domāšanā vadās pēc iztēles un fantāzijām. Bērni reizēm pat neatšķir fantāzijas no realitātes (Svence, 1999, 84). Pats svarīgākais 5 gadu bērnu attīstībā ir tas, ka bērni skolotāja rosināti var attīstīt sevī mākslinieciskās dotības. **L. Bolķina** uzskata, ka šajā vecumā attīstas prāts un domāšanas process – mācās pamanīt vienādās īpašības, salīdzinot dažādus priekšmetus. Bērni šajā vecumā sāk saprast, ka skolotājs, viņus māca un precīzi izpildot skolotājas norādījumus, palīdz sasniegt vēlamos rezultātus. Šajā vecumā uzdevumi kļūst sarežģītāki - zīmēšanā, veidošanā, aplicēšanā un konstruēšanā (Болотина, 1997, 82 – 83). Vecākajā pirmsskola vecumā raksturīga ir iztēles funkcijas aktivizēšanās. Sākumā tā ir reproduktīvā iztēle (kura jaunākajā vecumā ļāva iedomāties pasaku tēlus), bet vēlāk parādās arī radošā iztēle (pateicoties kurai rodas jauns tēls). Vecākie pirmsskolēni lielu daļu savas aktīvās darbības īsteno ar iztēles palīdzību. Domāšana šajā vecumā nav šķirama no iztēles aktīvās darbības. Iztēle nodrošina izzināšanas procesu, kad esošā informācija ir nepietiekama kādā uzdevuma veikšanai, tā aizstāj zināšanu un pieredzes trūkumu.

Atmiņa – ir izziņas process, kas ietver sevī agrāk uztvertā pārdzīvotā un darītā iegaumēšanu, saglabāšanu un tā tālāku atpazīšanu. Tā kā bērniem pirmsskolas vecumā dominē netiešie procesi, jo bērniem vēl nav izteikta tīša iegaumēšana, viņi labāk iegaumē to, kas saistīts ar emocijām un interesi. Neatkarīgi no tā, cik daudz bērns spēj atcerēties, svarīgi viņam piedāvāt radošas aktivitātes, rotaļu, spēles (Svence, 1999, 82).

Liela nozīme pirmsskolas vecuma bērna attīstībā ir kustībai jeb motoriskajai atmiņai. Uz tās pamata veidojas iemaņas. Vispirms izveidojas darba iemaņas, to skaitā pašapkalpošanās iemaņas, mazgāšanās iemaņas. Veidojas arī mācīšanās iemaņas, piemēram, līmēt, locīt, griezt, šūt. Bērni kļūst prasmīgi, veikli. No jauna apgūtās prasmes bērniem paver iespējas komunicēt, uztvert apkārtējo pasauli jau citā kvalitātē. Arī bērnu iztēle līdz ar to palašinas. 5 – 7 gadu vecumā notiek pāreja no netīšās iegaumēšanas uz tīšo, kad bērns spēj izvirzīt mērķi un ar gībasspēku piespiest sevi iegaumēt vai reproducēt, bet ne ilgstoši. Ja informāciju neatkārto, tā mīt īslaicīgajā atmiņā ne ilgāk par 30 sekundēm, izņemot gadījumus, kura pamatā ir spēcīgs pārdzīvojums, svarīgi veidot asociācijas un izmantot emocijas. Atmiņai piemīt savas īpašības. Tā var būt labāka vai vajāka. Izšķir četrus atmiņas veidus – redzes un dzirdes atmiņa – tēlainā atmiņa, verbāli loģiskā atmiņa balstās uz otro signālsistēmu – vārdu, kustību atmiņa – sporta un rakstīšanas prasmes, emocionālā atmiņa – ietver visu pārdzīvoto (Golubina, 2007, 68 – 69). Visiem atmiņas veidiem ir noteikta loma iztēles un fantāzijas veicināšanā. Tēlaino atmiņu var attīstīt saistot jauno informāciju ar redzes tēliem un priekšstatiem.

Atmiņā bērnam vēl grūti paturēt prātā ievērojamu informācijas daudzumu, toties labi iegaumē to, kas atstāj dziļu iespaidu, izraisījis jūtas. Bērns iegaumē tādas detaļas, kam reizēm pieaugušais nepievērš uzmanību. Svarīgi lai bērna atmiņa bagātinātos ar tādām zināšanām, kuras nepieciešamas turpmākai intelektuālai un emocionālai attīstībai.

Uztveres – attīstību pirmsskolas bērnu vecumā **S. Kramēna** raksturo šādi, 5 līdz 6 gadu vecumā ievērojami uzlabojas koordinācija: dzirdes, redzes, taustes koordinācija sasniedz pieauguša cilvēka līmeni. Izmaiņas skar arī uztveres veidus. Pēc piecu gadu vecuma bērni izmanto redzi kā uztveres līdzekli. Šajā laikā bērni uzlabo daļu uztveres, lielāku uzmanību pievērš priekšmeta formai. Uztveres sistēmas pilnveidošanās saistīta ar intelektuālo attīstību un sekmē motivācijas sistēmas pilnveidošanos. Palielinās uzmanības noturības laiks, kaut arī tas ir vairāk individuāls. Bērni saprot, ka neskatoties uz objektu izmaiņām, tie tomēr saglabā savu ārieni, piem., cilvēka seja nemainās, atrodoties profilā, pretskatā, bet tas savukārt rada bērnos neskaidrības, apgūstot burtus, bērni tos jauc, apgriež. Bērni labi atšķir vertikālas un horizontālas līnijas. Tuvojoties 6 gadu vecumam, uzlabojas redze: bērni lielā attālumā var uztvert pietiekami sīkus priekšmetus (Kramēna, 1997, 50 - 51).

Uzmanība – ir visu psihisko izziņas procesu pamats. Uzmanība ir psihiskās darbības koncentrētība un virzība uz konkrētu objektu. Bez uzmanības nav iespējams veidot jaunas prasmes un iemaņas, kas nepieciešamas arī rokdarbu apguvē. Bērnu uzmanība vēl ir nenoturīga. To ietekmē intereses. Uzmanība vienam un tam pašam objektam ir stabila neilgu laiku. Pirmsskolas vecumā dominē netīšā uzmanība. Netīšo uzmanību raksturo cilvēka pievēršanās objektam bez iepriekšēja nodoma. Lai netīšā uzmanība būtu noturīga, bērnos veicināmi pozitīvi emocionāli pārdzīvojumi. **L. Prindule** uzsver, ka uzmanība ir viens no svarīgākajiem cilvēka apziņas raksturojumiem. No tās lielā mērā ir atkarīgas cilvēka veiksmes un neveiksmes (Prindule, 1995, 36). Iztēle un uzmanības ir cieši saistītas ar domāšanas procesiem. Uzmanības noturība veicināšana ar aizrautīgu, mainīgu darbību, iesaistot rokdarbu procesā dažādus maņu orgānus. Uzmanība un iztēle veiksmīgāk attīstās praktiskā darbībā.

Emocionālā attīstība – iztēle ir cieši saistīta ar emocijām. Bagāta emocionālā dzīve veicina arī iztēles attīstību. Pirmsskolas vecumā bērniem ir emocionāli neapvaldītāks raksturs nekā periodā pirms un pēc tā. **G. Svence** uzsver, ka pirmsskolas vecuma bērns var vienlaikus dusmoties un būt līdzjutīgs, zaudēt paškontroli un palīdzēt kādam. Šajā vecumā bieži veidojas konflikts starp „Es gribu” un „Tā vajag!” To bieži var novērot, kad bērni strādā kādus radošus darbiņus. Tāpēc arī bērni šai vecumā izdzīvo līdzīgi darinājumiem tēliem. 4 – 5 gadu vecumā bērnam ir vieglāk kontaktēties ar kādu pasaku tēlu vai rotaļlietu nekā ar nepazīstamu pieaugušo. Attīstās arī vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi

tēlainā, verbāli loģiskā domāšana. Bērniem ir raksturīga uzskatāmi konkrētā kā arī tēlainā domāšana, jo iztēle bērniībā ir vislabāk attīstītais izziņas process. Jo mazāks bērns, jo vairāk viņa domāšana vadās pēc iztēles un fantāzijas (Svence, 1999, 84, 89). 5 – 7 gadu vecumā turpina attīstīties vajadzība pēc emocionālā kontakta, runas, uzskatāmi tēlainās domāšanas. Šajā laikā tiešā darbība ir svarīgākā, bērna attīstība notiek viņa psihiskās dzīves jomās – bērns apgūst un sistematizē milzīgu jutekliskās informācijas daudzumu, tā pilnveidojot sajūtu un uztveres procesus, domāšanu, iztēli, tīšo uzmanību un loģiskās iegaumēšanas spējas.

Interese – ir emocionāls stāvoklis. **L. Subotkina** uzskata, ka bērna iztēles attīstībā liela loma ir interesei. Interese rada nepieciešamību izzināt. Interese izpaužas kā pozitīvas emocijas. Šo emociju veidošanās sākums ir apkārtējās realitātes emocionālā pievilcība. Bērniem viss šķiet interesants, zinātkāre aktivizē dažādas bērna spējas, iepazīstina viņu ar dažādiem darbības veidiem, paplašina viņa dzīves pieredzi. Un te palīgā nāk iztēle un fantāzija. Īpaši spilgti fantāzija saplūst ar interesi tieši rotaļā. Fantāzija un iztēle attīsta interešu daudzpusību un tās plašumu, kā arī padziļina jau esošo interesi (Субботина, 1996, 113 – 114). Savukārt **Ļ. Vigotskis** uzsver, ka liela nozīme ir valodai. Tā kā valoda atbrīvo bērnu no iespaidiem par priekšmetu, tā dod iespēju iedomāties to vai citu priekšmetu, kuru bērns nav redzējis un domāt par šo priekšmetu (Выготский, 2000, 813).

5 gadus vecs bērns ir izdomas bagāts, radošs un aizrautīgu problēmu risinātājs. Viņš pakāpeniski arvien vairāk piedāvā iztēles bagātas idejas, kā izpildīt kādu uzdevumu, kā kaut ko izveidot. **L. Subotkina** uzskata, ka bērnu iztēle cieši saistīta ar emocijām. Fantāzijas aktīva darbība izraisa bagātu emociju virkni. Emocija ir iztēles psiholoģiskais pavadonis, iztēles fons (Субботина, 1996, 83 - 84). Tas nozīmē, ja bērnam tiek attīstīta iztēle, doti radoši, interesanti uzdevumi, kas bērnu spēj ieinteresēt, viņam vairojas, rodas spilgtas emocijas, kas pakāpeniski arvien vairāk piedāvā iztēles bagātas idejas. Sastopoties ar jauniem uzdevumiem, bērns sāk plānot savas darbības. Piecgadnieki uzdod arvien analītiskākus jautājumus, apsver savas izvēles iespējas.

Ļ. Vigotskis īpaši atzīmē fantāzijas realitāti, no kā izriet, ka katras jūtas, katra emocija tiecas iekļauties tēlā, kas atbilst šīm jūtām, šai emocijai. Emocijas veicina iztēles attīstību. **Ļ. Vigotska** iztēles emocionālās realitātes likums pauž domu par to, ka neatkarīgi no tā, cik reāls vai nereāls iemesls, to emocija vienmēr ir reāla. Apstiprinājumu šim likumam bieži vien varam atrast dzīvē – pārmērīgi emocionāla darbība (bērna spēles) var izraisīt asus konfliktus starp bērniem, kaut gan reāla pamata tiem nav vai arī tas ir tikai šķietams (Выготский, 2000, 183 – 184).

Savukārt **A. Ozoliņa** atsaucoties uz zinātnieka **R. Asadžoli** sacītā iztēli, noformulēja likumus, kuri norāda, ka domas un iztēles tēli mēdz izraisīt emocijas, un tām atbilstošas jūtas un otrādi. Jūtas un iespaidi izraisa, nostiprina domas un tām atbilstošo iztēli. Viņš arī norāda, ka cilvēks nepārtraukti gūst iespaidus no apkārtējās vides un tie ir kā „barība” domāšanai un iztēlei. Cik svarīgi ir nodrošināt bērniem labvēlīgu „barību” iespaidu, krāsu, formu, proporciju, harmoniju, mūzikas ritmu un ideju veidā (Ozoliņa, 2000, 44 – 45).

Iztēles veidošanā nozīmīga vieta jāierāda arī rotaļlietām. Bērnam vislabāk patīk rotaļlietas, kuras var pārveidot atbilstoši savai fantāzijai un vajadzībām. Gatavas rotaļlietas nepakļaujas bērna gribai, jo tās vairs nevar pārveidot, tās nemaina savas funkcijas. Vienkāršas un daudzfunkcionālas rotaļlietas stiprina fantāziju un iztēli. Bērnam var iedot no salvetes pagatavotu lelli, kas liek bērnam ar fantāzijas palīdzību to uztvert par cilvēku. Gatavas un skaistas lelles vairs neprasa iztēli.

I. Puškarevs attīstības stadiju no 2 – 7 gadiem uzskata, ka šajā vecumā bērni attēlojot reāli uztverto, viņi savā runā, zīmējumos, lomu spēlēs, problēmu risināšanā lieto simbolus. Raksturīga centrēšanās uz vienu aspektu - egocentrismu – viņš domā, ka to ko bērns saskata no sava redzes punkta redz arī citi (Puškarevs, 2001, 54, 58).

S.Kramēna par pirmsskolas vecuma īpatnībām izsakās šādi, vecumā līdz 7 gadiem bērņā ievērojamas izmaiņas notiek ar nervu sistēmu un galvas smadzenēm. 5 gadu veca bērna smadzenes veido 90% no pieauguša cilvēka smadzeņu svara un apjoma. Palielinoties smadzeņu svaram un apjomam palielinās arī nervu šūnu skaits un sakari starp smadzeņu puslodēm un nervu sistēmu. Nervu šūnas, kas savieno puslodes, nodrošina to darbību, kas savukārt dod pamatu etapam bērna intelektuālajā attīstībā. Zēniem un meitenēm smadzenes attīstās atšķirīgi: agra kreisās puslodes dominante ļauj meitenēm ātrāk apgūt valodu. Zēniem agra labās puslodes dominante attīsta kustību aktivitāti (Kramēna, 1997, 49 – 50).

Savukārt **L. Boloķina** uzsver, ka 6 gadu vecumā bērni kļūst daudz patstāvīgāki, tāpat arī ir kļuvusi plašāka dzīves pieredze, attīstīta daudz labāk koordinācija. Šajā vecumā ir svarīgi radīt interesi par pieaugušo darbu (Болотина, 1997, 83 – 85).

Vecums no 5 līdz 7 gadiem kļūst par pārejas periodu bērna intelektuālajā attīstībā, tas ir laiks kad bērnam veidojas noteikts domāšanas stils. Izmaiņas šajā vecumā ietekmē bērna domāšanu un atmiņu, tas ietekmē arī lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi, ietekmē bērna radošās spējas. **S. Kramēna** atsaucoties uz **Ž. Piažē** domām, ka domāšanas darbības shēma sāk attīstīties 5 – 6 gadu vecumā un pilnībā izveidojas 7 gadu vecumā (Kramēna, 1997, 52).

S. Sīle, I. Puškarevs, L. Subotķina, Ļ. Vigotskis, S. Kramēna, L. Bolķina, V. Golubina par bērnu attīstības raksturojumu pirmsskolas vecumā izsaka šādu viedokli, ka bērns pirmsskolas vecumā apgūst nozīmīgu pieredzi, kura sistemātiski bagātinās: uzkrājas zināšanas, priekšstati un pirmie jēdzieni, bērns apgūst prasmes un iemaņas. Bērniem 5 – 6 gadu vecumā ir raksturīga liela kustību aktivitāte, koordinācija, dzirdes, redzes, taustes koordinācija, kas ļauj apgūt zīmētprasmi, griezt papīru, audumu sasniedzot pieauguša cilvēka līmeni. Iztēles attīstībā liela nozīme ir interesei un emocionālam stāvoklim. Emocijas veicina iztēles attīstību. Pilnveidojas bērna prasmes un vienlaikus koncentrējas skatiens uz vairākām sīkām lietām. Bērni attēlojot reāli uztverto savā runā, zīmējumos, lomu spēlēs, problēmu risināšanā lieto simbolus. Bērns uztver mūzikas ritmu un var veikt kustības atbilstoši tam, viņi kļūst patstāvīgāki, ievērojami. Izmaiņas notiek ar nervu sistēmu un galvas smadzenēm. 5 gadu vecumā turpinās darbs prāta attīstības jomā un domāšanas procesos – salīdzināšanā, mācās pamanīt vienādās īpašības salīdzinot dažādus priekšmetus. Vecākajā pirmsskolas vecumā raksturīga ir iztēles funkcijas aktivizēšanās. Sākumā tā ir reproduktīvā iztēle, bet vēlāk parādās arī radošā iztēle (pateicoties kurai rodas jauns tēls). Veidojas tēlainā domāšana, kas ļauj domāt par priekšmetiem, salīdzinot tos domās, neredzot tos. Domāšana šajā vecumā nav šķirama no iztēles aktīvās darbības. Iztēle nodrošina izzināšanas procesu, kad esošā informācija ir nepietiekama kādā uzdevuma veikšanai. Tā aizstāj zināšanas un pieredzes trūkumu. Darbs ar dabas materiālu attīsta bērnu roku sīko muskulatūru, kas cieši saistīts ar runas centriem. Dažādi vingrinājumi ar dabas materiāliem veicina artikulācijas aparāta, dzirdes un roku sīkās muskulatūras attīstību. Galvenais darbības veids šajā vecumposmā joprojām ir rotaļa. Bagāta emocionālā dzīve veicina arī iztēles attīstību. Bērna iztēles attīstībā liela loma ir interesei. Interese rada nepieciešamību izzināt. Interese izpaužas kā pozitīvas emocijas.

Vecums no 5 līdz 7 gadiem kļūst par pārejas periodu bērna intelektuālajā attīstībā. Tas ir laiks, kad bērnam veidojas noteikts domāšanas stils. Izmaiņas šajā vecumā ietekmē bērna domāšanu un atmiņu, tas ietekmē arī lasītprasmes un rakstītprasmes apguvi, ietekmē bērna radošās spējas.

1.5. Iztēles attīstību sekmējošie faktori

P. Birkerts norāda, ka pirmais noteikums par ko jāgādā, lai attīstītu iztēli ir bagāts materiāls. Bez attiecīga materiāla iztēle nevar strādāt, tāpat kā namdaris nevar ne mazu, ne lielu ēku uzcelt bez attiecīgā materiāla. Jo vairāk šāda materiāla iztēles rīcībā, jo plašāka, pilnīgāka, varenāka viņa darbība. Bet kas ir šis materiāls? Tās ir atmiņā uzglabātas idejas, pirmkārt, zināmas konkrētas idejas, ideju – tēli, ideju – gleznas. Šīs idejas krājas atmiņā, psihei novērojot konkrēto un reālo ār pasauli, reālo būtību. Un reālā īstenība, daba, cilvēks, sabiedriskā dzīve tiešām ar šādiem materiāliem ir pārbagāta. Vispirms - daba, otrām kārtām – cilvēks (sejas), trešām kārtām – ainas no cilvēka sabiedriskās un kultūras dzīves. Plastiska ir tāda iztēle, kura rada skaidrus tēlus, krasus un spilgtus tēlus. Savukārt elastīga iztēle ir jūtīga un viegli ierosināma fantāzija (Birkerts, 1923, 135).

Rokdarbi pirmsskolas vecuma bērniem ir interesanta, daudzveidīga un radoša darbība. Rokdarbu darbības ļauj bērnam ar tehnisku iemaņu un prasmju palīdzību radīt ko jaunu vai konkrētus priekšmetus, uztvert tos kopveselumā, attīstīt prasmi domāt, darbam pieiet radoši, veidot māksliniecisko gaumi, tajā pašā laikā attīstīt precizitāti, mērķtiecību un patstāvību. Rokdarbi veicina bērnu intelektuālo attīstību, domāšanu, uztveri, atmiņu, iztēli, tas notiek bērnam izdomājot, ko viņš varētu veidot, kā arī iztēlojoties, kāds varētu būt šis darinājums. Rokdarbos gatavotās lietas būtu garlaicīgas, vienmuļas, ja tās tiktu gatavotas bez iztēles. **Ļ. Vigotskis** uzskata, ka pārspilētība, tāpat kā iztēle ir nepieciešamas īpašības gan mākslā, gan zinātnē. Ja nebūtu šīs mākslas, cilvēks izaugot nespētu ne izveidot skaistus mākslas darbus, ne zinātnē atklātu svarīgus eksperimentus. Iztēle ir asociācijas ar kuru palīdzību var izmainīt tēla elementus. Iztēle palīdz kombinēt, no neatkarīgiem tēliem izveidot vienu veselu tēlu (Выготский, 1997, 23).

Vērošana ir bērna dabiska tieksme. Viņš grib visu redzēt, vēlas izzināt noslēpumaino pasauli. Daba ir pats bagātākais novērošanas objekts. Patstaigā ļoti veiksmīgi var rosināt bērnu iztēli, fantāziju, bagātināt valodu. Bērni parasti pievērš uzmanību visam jaunajam, spilgtajam, cenšas apmierināt ziņkāri. Atrašanās dabā, darbošanās ar dabas materiāliem, veicina redzesloka paplašināšanos, sekmē vērīgumu, kas ir būtiska nepieciešamība mākslinieciskajā darbībā. Ja mirkli pakavējamies savās bērniības atmiņās, tad jūtams, ka neizdzēšamas pēdas atstājusi krāsu, formu, skaņu un dzīvības pilnā vide, ko sauc par dabu. Ja dodamies pastaigā uz jūru, pievēršīsim bērna uzmanību tās krāsai, tā ir dažāda –

pelēka, zila, zilganzaļa, citreiz gandrīz balta. Pastaigā pa mežu bērns redz gan kopainu, gan atsevišķu koku skaistumu.

Katrā vietā un gadalaikā bērnu izjūtas un pārdzīvojumi ir citādi. Pavasarī vērojama dabas atmoda. Saules siltums kausē sniegu, briest pumpuri, zied alkšņi, kļavas. Cik daudz zaļo krāsu nianšes, to visu ieraudzīt ir jāpalīdz vērīgam pieaugušajam, jo bērnam ir nepieciešams zinošs, radošs skolotājs, kurš viņu ievēd dabas pasaulē. Pakāpeniski bērns mācās saskatīt dabas skaistumu, jo māksla redzēt un priecāties par to ir zinātnieka, mākslinieka atmoda mazajā cilvēkā. Vērojot dabu, bērnam rodas vēlēšanās aktīvi darboties. Tā veidojas viņa izpratne par dabas skaistumu un attīstās estētiskās jūtas. Sākas astētiskās izglītības apguve – kompozīcija, krāsu mācība, formas, līnija, ko sauc par māksliniecisko darbību.

Dabā gūtos iespaidus svarīgi bagatināt ar literāru darbu lasīšanu, stāstīšanu. Ja literārās darbības tēli, notikumi, sižets apmierina bērna iekšējās vajadzības, tad kā norāda **DŽ. Rodari**, literārais darbs izsauc bērnā pārdzīvojumu (Rodari, 1997, 106).

Literatūra ir labs līdzeklis bērnu iztēles veicināšanai. Jo agrāk to veicina, jo garīgi bagātāks cilvēks izaug. Saskarsme ar literāro darbu ļauj bērnam veidot savu izpratni par pasauli un tās norisēm, par vērtībām. Svarīgi piedāvāt bērniem viņu uztverei un izpratnei atbilstošu literatūru.

Dzejā kā spēlē satiekas divi radoši virzieni – tieksme pēc spontānā un vienreizējā, fantāzijas un tieksmes pēc sakārtotības, ritmiskuma. Literarie darbi, kas atbilst bērnu interesēm, vēlmēm, sniedz emocionālu un racionālu gandarījumu, ierosina fantāziju un veido attieksmes pret pasauli. Pirmsskolas vecuma bērniem ir maza dzīves pieredze, tāpēc bērni jāiepazīstina ar visu skaisto pasauli, lasot vai klausoties literāru darbu, bērns pilnībā iejutīsies. Kad bērns pilnībā pakļaujas fantāzijas aicinājumam, viņš aktīvi iesaistās darbībā: iemīl iedomātos tēlus, labā un cēlā paudējus, un nīst tos tēlus, kas simbolizē ļaunumu (Kravalis, 1986, 32).

K. Gallas pēta attiecības starp literatūru un iztēli, kur iztēle ir kā viens no vispusīgas bērna attīstības svarīgākajiem aspektiem. Ja iztēle un literatūra darbojas paralēli, tā bērnā spēj atraisīt prieku, ekstāzi, liek lasītājam sastapties ar cēlo un cildeno. Literatūras iepazīšanas procesā jāpanāk, ka bērns ar ziņkāri un izbrīnu ir atvērts pasaulei, tās izzināšanai (Gallas, 2003, 124).

Liela nozīme ir grāmatas izskatam un ilustrācijām. Tās palīdz bērnam iztēloties un rada arī tādu kā pasakainu gaisotni. Kā jau iepriekš minēts, bilžu grāmatas rosina fantāziju.

Tās motivē bērnus rotaļām, izsauc dažādas emocijas. Redzot skaistus attēlus, bērnam parasti rodas vēlme kaut ko tik skaistu radīt pašam.

Pirmskolas vecuma bērnu darbības pamatā ir rotaļa. Pie tām var minēt sižeta lomu rotaļas un dažādas vārdu spēles. Vārdu spēles atbrīvo bērnu fantāziju, mudinot bērnus izdomāt jaunus vārdus no jau pazīstamiem vārdiem un skaņām.

Iztēles radošu attieksmi pret lasīšanas procesu ir jāveido arī intonācijas līmeni. Piedāvājot bērnam dažādus viena un tā paša dzejoļa lasījumus, lasot jautri, skumji, domīgi. Iesaistot viņu intonāciju spēlē, bērnam var palīdzēt uztvert valodas emocionālo pusi.

Dž. Rodari uzskata, ka pasauli ko bērns ir izveidojis, uzbūvējis savā fantāzijā viņam ir daudz draugu un visi tie ir labi. Bērnu pieķeršanās pasakām izriet no tā, ka bērnībā fantāzija, dzīva iztēle ir ļoti zīmīga dvēseles īpatnība. Tā modina aktīvu interesi par apkārtējo pasauli, rosina izzināt kāri, vēlmi pašam kaut ko radīt (Rodari, 1997, 72).

D. Eihmane uzsver, ka iztēle sākas mūzikas materiāla saistībā ar kādu zināmu tēlu (asociācijas). Klausoties mūziku bērns uztver daudzas parādības reizē, kas viņā attīsta simultānēšanas spējas (individuāla spēja vienlaicīgi, momentāli aptvert visus kādas darbības vai parādības komponentus), atmiņas spējas, bet kā svarīgāko psihisko procesu var minēt dzirdes atmiņas attīstību. Ļoti svarīga uztveres procesā ir emocionālā atmiņa. Mūzika emocionāli attīsta tēlaino iztēli. **Iztēle ir komponents, kas piedalās visās mūzikas darbībās.** Bez iztēles nav iespējams ceļš uz radošu domāšanu (Eihmane, 2010, 4, 13).

D. Eihmane atsaucoties uz **I. Milleres** teikto, uzsver, ka ar dzirdi mēs uztveram valodu, dziedātas dziesmas, daudzveidīgos ritma vingrinājumus, muzikas instrumentu tembrus un dinamiku, klausītos skaņdarbus. Dziedot dziesmas ar vārdiem, vienlaicīgi darbojās domāšana, atmiņa un emocijas. Dzirdē ir norišu kopums, kas ļauj cilvēkam uztvert un analizēt skaņas ķermenī vai apkārtējā vidē. Zinot, ka bērna pašapziņa ir cieši saistīta ar citām īpašībām: raksturu, temperamentu, garastāvokli, jādara viss, lai bērnā veidotos emocijas, kas virzītu šo procesu. Bērni visu apgūst daudz labāk, ja process ir piesātināts ar prieku, ar patīkamu estētisko baudījumu. Mūzika ir bagātīgs avots, lai veicinātu bērnu attīstību, tomēr vislielākā loma tai ir emocionālajā attīstībā. Mūzika iedarbojas uz bērnu jūtu dzīvi, rosina viņos veidot skaistuma izjūtu un mīlestību uz mākslu, palīdz atrisināt radoša darba iemaņas, bet katra radoša aktivitāte veicina intelektuālu attīstību. Mūzikas iedarbība ir viena no tām parādībām, kura visefektīvāk rosina cilvēka smadzenes, cilvēka dvēseli un aktivizē visu cilvēka dzīvi (Eihmane, 2010, 2).

Apskatoties visapkārt ir redzami dažādi priekšmeti, ko veidojis cilvēks. Bet pirms tie tika veidoti, cilvēkā rodas šo jauno priekšmetu tēls. Bet kā tad, cilvēks šo tēlu

izveidoja, ja dabiski šo tēlu cilvēks nevarēja uztvert agrāk? Uz šo jautājumu Vorobjovs ir izteicis šādu viedokli, ka iztēle operē ar tēliem, kas rodas sajūtās un uztverē, un nostiprinās atmiņas priekšstats. No šiem tēliem iztēle veido jaunas sakarības, tāpēc iztēle ir cieši saistīta ar tēlaino atmiņu. Priekšstats ir pamatmateriāls iztēlei, kas veic jaunrades funkciju, - uz tā pamata rodas jauns, agrāk neuztverts tēls (Vorobjovs, 2000, 111). No tā var spriest, ka iztēle ir izziņas process, uz kura veco tēlu **pārstrādājot veidojas jauns tēls. Iztēles process raksturīgs tikai cilvēkam. Cilvēks** pirms sākt darboties vispirms priekšstata, kas un kā jādara. Tas nozīmē, ka priekšmeta tēls tiek veidots jau iepriekš. Līdz ar to iztēlei ir svarīga nozīme galamērķa priekšstatīšanā. Tas nozīmē, cilvēkam ir spēja paredzēt savas darbības galarezultātu jaunā tēla veidā. No tā var secināt, lai bērna iztēle būtu bagāta un varētu radīt interesantus tēlus, pedagoga uzdevums ir radīt apstākļus un iespējas, dažādot sensoros iespaidus, kas bagātinātu bērna tēlaino atmiņu.

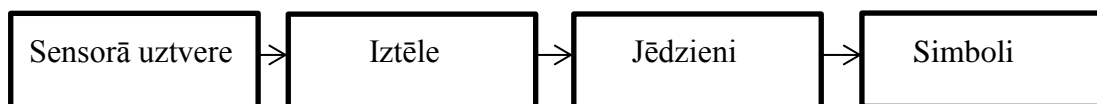
P. Birkerts uzskata, ka iztēles veicināšanai ir nepieciešama sensoro fantāziju sajūtu bagāža. Sensoro fantāziju jeb sajūtu fantāziju ir klasificējis šādi, sensoriālās fantāzijās ir vairāi tipi. Viņu skaits un klasifikācija saskaņojas ar maņu un sajūtu klasifikāciju. Uzskrājot sensorās izjūtas mēs spējam just citiem līdz, mēs iztēlojamies, ja kāds mums ko stāsta, tas ļauj izjust daudz emocionālāk, izprotot lietu būtību. Šādas spējas ļauj pirms darba iesākšanas precīzāk izjust, saprast, kā izveidot daudz precīzāku iztēles tēlu. Sensoro iztēles un fantāzijas iespaidus var iedalīt:

- **Redzes fantāzija** - tā ir tāda fantāzija, kura savus tēlus auž no redzes sajūtu idejām. Šo ideju ievērojamākās grupas ir: gaismas, krāsu, formas, ainu un dažādu stāvokļu idejas.
- **Dzirdes jeb skaņu fantāzija** - tā ir fantāzija, kura savus notēlus veido no skaņu pasaules, no skaņu idejām. Skaņu fantāzija ir spēja iedomāties, likt dzirdēt ar savām „gara ausīm” klausoties šīs iedomātās skaņas un trokšņus.
- **Ožas iztēle** - Cilvēks var iedomāties, iztēloties dažādas smaržas un smakas. Bet lai runātu par ožas tēliem, tad šiem tēliem nav jābūt tikai kailām abstraktām idejām par reizei pieredzētām, pārdzīvotām smaržām. Līdz ar ideju te jābūt arī kaut kam līdzīgam īstai ožas sajūtai, vismaz kopijai, atblāzmai no īstā.
- **Garšas iztēle** - Tā – spēja radīt garšas tēlus. Arī te tēls nedrīkst būt tikai abstrakta ideja. Tas ko sacijām par ožas tēliem un ožas iztēli, attiecināms arī uz garšas iztēli un tēliem.

- **Taustes fantāzija** - taustes fantāzija rada taustes tēlus. „Paši dzīvākie taustes tēli rodas tad, kad mēs izvairāmies no kāda ievainojuma, vai redzam, ka ievainots tiek cits. Tādos gadījumos mēs ļoti manāmi sajūtam līdzīgas sāpju sajūtas, ar attiecīgām fizioloģiskām pavadiezīmēm, kā piemēram, tā saukto „zosādu”, bālumu, piesarkumu.
- **Temperatursajūtas iztēle** - tā ir iztēle, kas veido temperatursajūtas tēlus. Viņu gaita un būtība līdzīga citiem aprakstītiem tēliem.
- **Kinētiskā jeb kustību iztēle** - kustību tēlus var radīt divejādi, tos veidojot ar materiālu, kas uzņemts ar redzi vai no tā materiāla, kuru uzņēmuši muskuļi, dzīslaines, kā kinestētiskās sajūtas. Parastākās, zināmās ar aci uzņemtās kustību sajūtas, bet tās ir redzes sajūtas (Birkerts, 1923, 119 – 123).

A. Ozoliņa ir secinājusi, ka iztēle ir kā ķēdes posms, kas sniedzas no sensorās uztveres uz jēdzieniem, un tālāk uz simboliem, skatīt 3. attēlu. Iztēle ir būtiska kognīcijas sastāvdaļa. Iztēle rodas spontāni prātā, īpaši tad, kad cilvēks ir spēcīgu emociju varā (Ozoliņa Nucho, 2000, 27). Šāds viedoklis ļauj secināt, ka iztēles rosināšanai ir nepieciešami gan sensorie, gan spēcīgu emociju iespaidi, kas palīdzētu iztēlei veidoties skat. 2. attēlu.

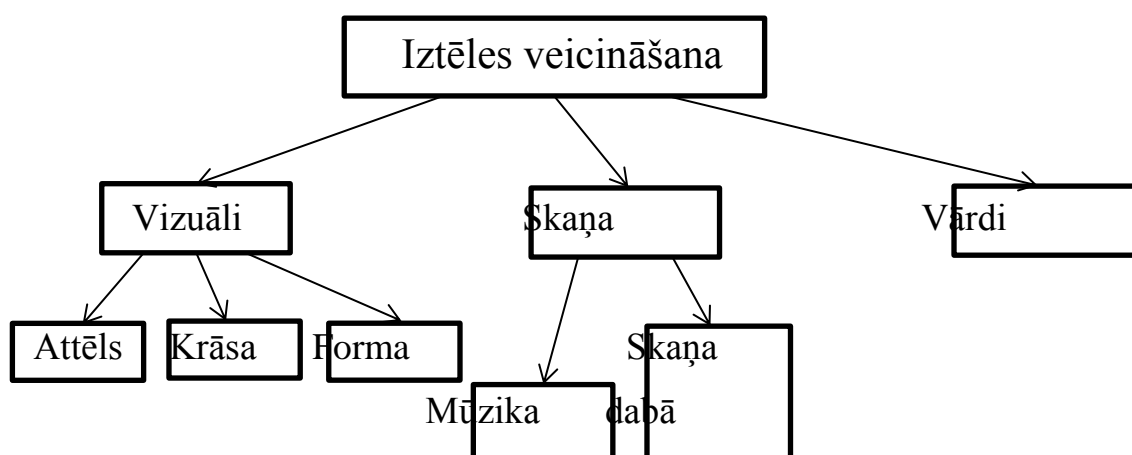
2.attēls. Iztēle kā ķēdes posms. (Ozoliņa Nucho, 2000, 27).

Iztēle tāpat kā domāšana ir process, kurš arī sākas tikai tad, ja ir radusies problēmsituācija. **A.Vorobjovs** izsaka domu, ka iztēles process sākas tādās problēmsituācijās, kurās ir daudz nenoteiktības. Cilvēkam pilnīgi nepazīstamā situācijā domāšana ir bezspēcīga, jo tai nav „pieturas punkta”, „etalona” analīzei, salīdzināšanai. Turklāt situācijas analīzē domāšanā nevar izlaist nevienu posmu, bet nenoteiktā situācijā cilvēks nevar tos apzināt, sasaistīt vienā ķēdē. Tikai iztēles process var daļēji ”ignorēt” visu situācijas posmu secību un uzreiz iztēloties gala rezultātu. Tādēļ iztēle parasti apsteidz domāšanas procesu (Vorobjovs, 2000, 111). No tā var secināt, ka iztēle un domāšana ir iespējama tikai problēmsituācijās. Iztēle bieži vien apsteidz domāšanas procesu, tāpat arī iztēle dod gala tēlu, bet domāšana detalizēti atspoguļo visu šī tēla realizācijas ceļu cilvēka priekšmetiskajā darbībā. Tas liecina, ka otrs pedagoga uzdevums ir bērnam dot uzdevumus kuros ir problēmsituācija, tāds kurā ir daudz nenoteiktības, pilnīgi nepazīstama situācija, tāda kur bērns mācās pats rast risinājumu dotajam uzdevumam.

Savukārt **A. Ozoliņa** uzsver, ka iztēli sekmēt un to atmodināt var trīs galvenos veidos, ierosinot vizuāli – ar attēlu, krāsas vai formas palīdzību, ar skaņu palīdzību, piemēram, klausoties mūziku vai skaņas dabā, kā arī ar vārdu palīdzību. Ir vārdi, kas stimulē vizuālo iztēli, savukārt citi veicina auditoro un kinestētisko iztēli skatīt 3. attēlu. Ar iztēli iespējams sasniegt vārdu apslēpto nozīmi. Vārdi parasti attēlo analītiskos, lineāros kreisās smadzeņu puslodes domāšanas procesus, kamēr iztēle izmanto nondiskursīvos, intuitīvos labās smadzeņu puslodes domāšanas procesus (Ozoliņa Nucho, 2000, 17).

3.attēls. *Iztēli veicinošie veidi.* (Ozoliņa Nucho, 2000, 17).

Vēl **iztēli var veicināt ar valodas apguvi**. **L.Vigotskis** ir noskaidrojis, ka par ļoti aktīvu soli bērna iztēles izveidošanas attīstībā īpaša saistība ir mācoties apgūt valodu, jo tie bērni kuriem ir valodas aizture attīstības norisē, šādiem bērniem atklāts, ka intelektuāli atpaliek iztēles attīstībā. Tas nozīmē, ja bērnam ir valodas aiztures attīstība, tad kā atklāts līdz ar to bērna attīstībā ir aizture iztēles attīstībā (Выготский, 1982, 446 – 447).

Svarīgi ir izprast, kā valoda var ietekmēt bērna iztēles attīstību. Par to **L. Vigotskis** atsaucas uz **E. Bleilere** izteikto viedokli, ka valoda ir spēcīgs stimuls iztēles attīstībā. Valoda bērnu atbrīvo no tiešiem iespaidiem par priekšmetu, tā dod bērnam iespēju iztēloties sev vienu vai otru priekšmetu, kuru viņš redzēja un domāja par to. Bērns var izteikt ar vārdiem pat to kas neatbilst ar reāliem priekšmetiem vai atbilstošai iztēlei. Tā dod iespēju viņam ārkartīgi viegli darboties iztēles sfērā, apzīmētiem vārdiem. Petījumi parādīja – ne tikai valoda, bet arī turpmākā dzīve bērnam kalpo viņa iztēles attīstībā, tādu spēli spēlē, bērnudārzs, skola, kur bērns var apdomīgi apdomāt kaut ko iztēles formā, pirms ko izdarīt (Выготский, 1982, 448).

Mēs bērniņa iztēli varam rosināt lasot viņam pasakas, dziedot dziesmas, ļaujot viņam zīmēt vai veidot dažādus tēlus no plastalīna, darinot no dažādiem materiāliem rotaļlietu. Taču kas ir iztēle? Iztēle ir agrāk redzēts tēls vai sajūta, kuru mēs šobrīd izjūtam bez tā reālā stimula, mums ir sajūtas, ka kaut kad to redzējām. Mums pasaka vārdu „bumba”, mēs sajūtam kāda tā ir bijusi, mēs uztveram vizuāli, ar dzirdi, sajūtu līmenī, vēl smaržas un garšas. Šīs sajūtas attīsta visus maņu orgānus bērnam, skaidro **I. Dikelsone** (Dikelsone, 2011).

Bērnu iztēles attīstībā pēc **L. Subotinas** uzskata liela loma ir interesei. Interese ir emocionāls stāvoklis, kas rada nepieciešamību izzināt, tā izpaužas kā pozitīvas emocijas. Šo emociju veidošanās sākums ir apkārtējās realitātes emocionālā pievilcība. Bērniem viss šķiet interesants, zinātkāre aktivizē dažādas bērna spējas, iepazīstina viņu ar dažādiem darbības veidiem, paplašina viņa dzīves pieredzi. Un te palīgā nāk iztēle un fantāzija. Īpaši spilgti fantāzija saplūst ar interesi tieši rotaļā. Fantāzija un iztēle attīsta interešu daudzpusību un to plašumu, kā arī padziļina jau esošo interesi (Субботина, 1996, 113 – 114).

Bērnu iztēle cieši saistīta ar emocijām. Fantāzijas aktīva darbība izraisa bagātu emociju virkni. Emocija ir iztēles psiholoģiskais pavadonis, iztēles fons (Субботина, 1996, 83 – 84).

Spēlējoties ar bērnu mums ir jāatceras, ka pats galvenākais tā ir iztēles visparējā attīstīšana. **O. Djačenko** uzskata, ka iztēli bērnam var attīstīt, ja mēs rotaļājoties ar bērnu rotaļai piedodam māksliniecisku pieskaņu. Svarīgi bērnam palīdzēt kļūt patstāvīgam tādās darbībās, kā zīmēšanā, veidošanā un konstruēšanā. Kļūda ir tad, ja vecāki cenšas bērnam uzlabot uzbūvēto celtni, bērna zīmējumu, pa tiešo rādot bērnam kā jāzīmē un kā ir jāceļ māja. Šādā veidā tieša priekšā rādīšana noved pie tā, ka bērns visbiežāk iemācas un lieto kā gatavus šablonus, bet paša mākslinieciskā aktivitāte šai brīdī samazinās, tāpēc labāk bērna uzmanībā ir jāpievērš priekšmeta īpašībām un tādā veidā iemācīt iemaņas pārnest šīs īpašības uz lietu ko bērns veido vai zīmē, ceļ, tikai mazliet ievirzot viņa meklējumus attēlojot priekšmetu, izveidojot kompozīciju un izvēloties sižetu, bet nevis dodot atsevišķus šablonus atdarināšanai. (Дьяченко, 1986, 92).

Lai attīstītu iztēli un iztēles īpašības rokdarbos, skolotājam darbā ar bērniem īpaša uzmanība jāpievērš tiem bērniem, kas neizrāda interesi vai aizbildinās ar nevēlēšanos darboties praktiski, tāpēc pedagogam šie bērni jo īpaši jāiesaista darbos, izvēloties atbilstošas metodes, individuālo pieeju.

Apkopojot P. Birkerts, DŽ. Rodari, K. Gallas, A. Vorobjovs, D. Eihmanes, L. Vigotska, A. Ozoliņas, E. Bleileres, I. Dikelsones, O. Djačenko viedokli var secināt, ka iztēles veicināšanai ir nepieciešami šādi faktori: dabā gūtie iespaidi, literatāri darbi, mūzikas

klausīšanās, sensorie iespaidi. Sensoro fantāziju iespaidi sastāv no – redzes fantāzijas, dzirdes fantāzijas, ožas iztēles, garšas iztēles, taustes fantāzijas, temperatūrsajūtas iztēles, kinētiskās iztēles. Iztēle tāpat kā domāšana ir process, kurš arī sākas tikai tad ja ir radusies problēmsituācija, kurās ir daudz nenoteiktības. Iztēli var sekmēt, to atmodinot trīs galvenos veidos, ierosinot vizuāli – ar attēlu, krāsu vai formu palīdzību, skaņu un vārdu palīdzību. Vēl viens no svarīgākajām iztēles veicināšanas iespējām ir valodas apguve. Valoda bērnu atbrīvo no tiešiem iespaidiem par priekšmetu, tā dod bērnam iespēju iztēloties sev vienu vai otru priekšmetu. Mēs bērniņam iztēli varam rosināt lasot viņam pasakas, dziedot dziesmas, vērojot dabu, ļaujot bērniņam zīmēt vai veidot dažādus tēlus no plastalīna, darinot no dažādiem materiāliem rotaļlietu. Tāpat arī jābūt bagātam materiālu klāstam – tas ir pirmais noteikums, par ko jāgādā iztēli attīstot. Jo vairāk šāda materiāla iztēles rīcībā, jo plašāka, pilnīgāka, varenāka viņa darbība. Šis materiāls ir atmiņā uzglabātās idejas, zināmas konkrētas idejas, ideju – tēli, ideju – gleznas.

Bagāta ir tā iztēle, kurai krājumā daudz tēlu vai kura šādus tēlus viegli, bagātīgi spēj radīt. Iztēles bagātība atkarājas no atmiņā uzkratā pieredzējuma materiāla, no fantāzijas darbīguma un kombinēšanas spējām. Iztēli darbinot un attīstot jālūkojas, lai viņa darbojas ciešā sakarā ar kritisko domu. Kur doma nedarbojas un iztēle nevada, tur viņas darbība izvēršas par tukšu sapņošanu un fantazēšanu.

2. Rokdarbi bērna iztēles sekmēšana

2.1. Rokdarbi pedagoģiskā procesā pirmsskolā

Mākslas nozīmi personības veidošanās un izaugsmes procesā aplūkojuši dažādu zinātņu pārstāvji – filozofi, mākslas zinātnieki, pedagogi un psihologi. Jāatzīmē, ka viņi jēdzienu „māksla” traktējuši divejādi: māksla kā darbība, radošs process – personības pašizpaušanās – un māksla kā šīs darbības rezultāts – produkts. **I. Beļickis** atsaucas uz **G. Keršenšteineru** uzskatu, ka bērns, lai izaugtu par garīgi attīstītu cilvēku ir nepieciešams attīstīt trīs galvenās cilvēka puses – fizisko, dvēselisko, garīgo. Turklāt prioritāra nozīme te ir dvēselei un garam, garīgajām struktūrām, kuras cilvēkam ir dotas un cilvēka audzināšana ir šo viņam doto garīgo struktūru atraisīšanās, atplaukšana (Beļickis, 1995, 28).

Pirmsskolas vecums ir laiks, kad bērnā rodas interese par visu notiekošo un vēlme visu izzināt ir ļoti spēcīga. Rokdarbi ir viens no veidiem, kas veicina bērna personības mākslinieciskās darbības attīstību, tas nav tik vienkārši, uztaisīt rotaļlietu, tās pagatavošana prasa gribas piepūli. Pakāpeniski bērnā veidojas tādas prasmes kā mērķtiecīgums, uzstājība, prasme pabeigt iesākto līdz galam.

V.Hibnere ir izteikusi viedokli, ka māksla palīdz sevi apzināt visumā un visums sevī. Prakse liecina, ka radošā darbība un emocionāla iepazīšanās ar mākslu sniedz atslodzi, nodrošina bērna atpūtu no citiem intelektuāli apgūstamiem mācību priekšmetiem. Tas izskaidrojams ar to, ka parasti mācību procesā tiek vairāk aktivizēta galvas smadzeņu kreisā puslode (dominante ir loģiskā domāšana), taču mākslas nodarbībās, kad prevalē emocionālā, tēlainā darbība, aktivizēta tiek smadzeņu labā puslode. Šādai smadzeņu pusložu aktivitātes maiņai ir būtiska nozīme sasniegumu kāpināšanā visos mācību priekšmetos (Hibnere, 2000, 9).

Turpretī **Z. Karlgrēna** uzskata, ka māksla ir radīšana kā reālajā, priekšmetiskajā pasaulē, tā arī garīgajā. Daži rokdarbu uzdevumi prasa iekšējo stāju, uz kādu mēs instinktīvi nemaz neesam spējīgi. Biklais var būt spiests kļūt drosmīgs, pārgalvīgais - apdomīgs, glēvajam jāpierāda izturība, ietiepīgajam – spēja sadarboties. Radošās nodarbības uz bērniem iedarbojas audzinoši, tas neskaitāmas reizes ir pierādīts. Tādejādi tiek likts pamats spējai izkopt un attīstīt interesi (Karlgrēna, 2008, 52).

Aplūkojot rokdarbu nozīmi pirmsskolēnu audzināšanā un attīstībā, izdalāmi vairāki tās ietekmes veidi, kuru pamatā ir mākslas jēdziena divpusējais skaidrojums. Ja aplūkojam rokdarbus kā procesu, aktivitāti, tad visbiežāk tā tiek saistīta ar bērnu māksliniecisko audzināšanu, kura izpaužas bērna mākslinieciskajā darbībā – zīmēšanā, veidošanā, sacerējumā, dejā, rokdarbos. Rokdarbu darbība attīsta bērnā mākslinieciskās spējas un attīsta personību kopumā. Radīšana vairāk notiek prātā. Uztvere, idejas un izjūtas tiek apvienotas priekšstatā vai vīzijā. Šis princips attiecas gan uz radošu domāšanu, gan uz radošumu vispār. Mūsu radošajai iztēlei vajadzīgs kāds izejas punkts, jaunas idejas nerodas no nekā. **Dž. Eiders** citē **H. Forda** izteikto frāzi, ka visi izejmateriāli jau ir. Radošs prāts tajos saskata iespējas vai sakarības, ko nespēj redzēt mazāk radoši prāti (Eiders, 2008, 14).

D. Dzintere norāda, ka radošā darbība ir filozofēšana, kurā bērns izsaka savu attieksmi, izpratni par pasaulīgām lietām. Bieži vien pieaugušie šo bērna izpausmi dēvē par niekošanos, tādejādi noliedzot pasauli, kura ir bērna radīta un kura ir tiesīga pastāvēt līdzās neskaitāmo pasaulu kopumam. Bērnā viņa iztēle ir kā spārni, bet fantāzija – lidojums. Viņš iztēlojas pieaugušajam neaptveramas lietas, un no tām rada bezgala skaistu un krāsainu pasauli, kurā pats jūtas labi un droši (Dzintere, 2000, 46).

Krievu pedagogs **V. Suhamļinskis** uzsver, ka jaunrades spējas ir bērnu pirkstu galiņos un jo vairāk meistarības rokās, jo attīstītāks ir bērns (Suhomlinskis, 1975, 98).

Bērnu jaunrade spēj radīt prieku ar savu dabiskumu, jo bērns atklāj savu sapratni par apkārtējo, savu attieksmi pret to. Jaunradē bērns atklāj jauno sev, bet apkārtējiem – jauno par sevi, savām interesēm, spējām un iekšējo pasauli (Reņģe, 2002, 21).

D. Dzintere atzīmē, ka rokdarbos ir plašas iespējas veidot ikdienas dzīvē nepieciešamās iemaņas, pozitīvu attieksmi pret darbu, iepazīstināt viņu ar dažādiem materiāliem, to īpašībām. Autore atzīmē, ka rokdarbiem ir liela nozīme bērna gribas un personības īpašību veidošanā. Rokdarbos bērns mācās saudzīgi izturēties pret lietām jo pats tās gatavo un labo. Rokdarbi var sekmēt labestību, dāvināšanas prieku un ģimeniskumu (Dzintere, 1984, 34).

Praktiski darbojoties rokdarbu paveikšanā bērni labāk apgūst jauno pieredzi, attīsta sīko pirkstu muskulatūru, attīsta tiešo uzmanību un pacietību, rada emocionālu prieku par paveikto darbu. Rokdarbi palīdz bērniem pakāpeniski apgūt visu darba procesu, izvirzīt mērķi, izvēlēties vajadzīgos materiālus un darba rīkus, iemācīties plānot darba secību, radoši domāt, būt aktīvam, sasniegt izvirzīto mērķi. **Z. Karlģēna** uzskata, ka mūsu intelekts neveidojas mums taisnā ceļā ķeroties pie intelektuālās izglītošanas un tam, kas neveikli kustina pirkstus, ir arī neveiklas, neelasīgas domas un idejas. Turpretī tam, kas izveicīgi

darbojas ar pirkstiem, rodas arī elastīgas idejas un domas, tas var iedziļināties lietu būtībā, tad nevar novērtēt par zemu cilvēka ārējo, fizisko īpašību attīstīšanu, jo no izkoptiem cilvēka ārējiem dotumiem atkarīgs arī viņa intelekts (Karlgrēns, 2008, 59).

Mēs ar **rokdarbiem** saprotam praktisko darba prasmi apguvi pedagoģiskajā procesā. Ar **praktiskā darba prasmi** saprotam māku darboties ar materiāliem atbilstoši mērķim un apstākļiem ciešā saistībā ar zināšanām un attieksmēm. Ar **garīgo un fizisko** (praktisko) **vienību** rokdarbos mēs saprotam tādu pedagoģiskās darbības procesu, kurā zināšanas, attieksmes un prasmes bērnos veidojas vienlaicīgi. Ar rokdarbiem bērns attīsta savu intelektuālo, emocionālo, gribas sfēru, pilnveido darba prasmes un paradumus.

Apkopojot F. Karlgrēna, V. Hibneres, D. Dzintere, V. Suhomļinskas, V. Reņģes I. Beļicka uzskatus var secināt, ka rokdarbi pirmsskolā bērnam pedagoģiskajā procesā veicina šādas iezīmes:

- *veicina bērna personības mākslinieciskās darbības attīstību,*
- *rokdarbu darbība attīsta bērnam mākslinieciskās spējas un attīsta personību kopumā,*
- *veicina bērnu intelektuālo attīstību*
- *attīsta bērna sīko muskulatūru.*

2.2. Pedagoģa un vides lomū iztēles sekmēšanā

„Radīt vienmēr nozīmē darīt kaut ko jaunu”.

(Mārtiņš Lutērs)

Pirmsskolas vecuma bērnu iemīļotas nodarbošanās ir rokdarbi. Ar šo tēlojošo darbību bērni apgūst iemaņas apkārtnes priekšmetu un parādību attēlošanā.

L. Grīnvalde atsaucoties uz **B. Upmales** uzskatu uzsver, ka rokdarbu uzdevums ir bērna harmoniska, vispusīga, garīga un fiziska attīstība, kā arī spēju attīstīšana. Tādēļ jāatceras, ka rokdarbu nodarbības nav pašmērķis, bet gan līdzeklis lielāka mērķa sasniegšanai (Grīnvalde, 2010, 81).

Lai sekmīgi bērniem veiktos rokdarbi ir jāievēro pedagoģiskie nosacījumi:

1. Bērnu vecumposmu attīstības likumsakarības, spējas un pieredze.
2. Pakāpeniska pāreja no vienkāršākas darbības uz sarežģītāku.
3. Iepriekšējo prasmju un iemaņu sistemātiska nostiprināšana un izmantošana jau sarežģītākos darbības veidos.
4. Integrācija ar citām rotaļnodarbībām.

Galvenie uzdevumi, kas īstenojami rokdarbos ir bērna estētiskā un intelektuālā attīstība. Arī **L. Grīnvalde** atzīst, ka jaunrades spējas ir bērnu pirkstu galiņos un jo vairāk meistarības rokās, jo attīstītāks bērns (Grīnvalde, 2010, 84).

Svarīgākais uzdevums atrast veidu kā rokdarbu nodarbības vadīt tā, lai bērni ne tikai attīstītu sīko pirkstu muskulatūru, koordināciju, tiešo uzmanību, pacietību, bet arī attīstītu iztēli. Literatūra veicina iztēli, bērni iztēli vislabāk attīsta tad, kad viņi paši ir ieinteresēti iesaistījušies zinību apgūvē. Valoda, literatūra, mūzika bērnu atbrīvo no tiešiem iespaidiem par priekšmetu, tā dod bērnam iespēju iztēloties sev vienu vai otru priekšmetu, kuru viņš redzējis un domāja par to. Iztēli palīdz raisīt tādi uzdevumi, kas satur kaut kādu nenoteiktību.

P. Birkerts savukārt uzskata, ka pirmais noteikums **attīstot iztēli jāgādā, lai rokdarbos ir bagātīgs materiālu klāsts**. Bez attiecīga materiāla iztēle nevar strādāt, jo nav materiāla. (Birkerts, 1923, 135). Darot darbu ar laiku bērns sāk apjaust, ka viss ko viņš ir iztēlojis prātā ir realizējams, tas ļauj gūt par sevi pārliecību, par savām spējām. Šāds cilvēks izaugot gūs panākumus darbā, jo būs pārliecināts par savām darba spējām un kvalitāti. Rokdarbi nostiprina gribu, pacietību un precizitāti.

Rokdarbi pirmsskolas vecuma bērniem ir interesanta, daudzveidīga un radoša darbība. Rokdarbu darbības ļauj bērnam ar tehnisku iemaņu un prasmju palīdzību radīt ko jaunu vai konkrētus priekšmetus, uztvert tos kopveselumā, attīstīt prasmi domāt, darbam pieiet radoši, veidot māksliniecisko gaumi. Tajā pašā laikā attīstīt precizitāti, mērķtiecību un patstāvību. Bērns gūst praktisko paņēmieni pieredzi, kā arī rod prieku un gandarījumu par rezultātu, kuram vienmēr ir zināms pielietojums, piemēram, kā telpas rotājums, dāvana māmiņai, iztēles un fantāziju tēls vai rotaļlieta. Lai bērnus rokdarbos sekmētu ir jāattīsta dažādu tehnoloģiju pamatiemaņu attīstību, ieteicams dažādot nodarbībās izmantojamus materiālus:

- **dabas materiāli** – akmentiņi, zariņi, koku lapas, zīles, kastaņi, sēklas salmi u.c.,
- **tekstilmateriāli** – diegs, dzija, audums, auklas, sutaža, filcs, vilna, sintepons, lentes, mežģīnes, porolons u.c.,
- **furnitūra** – pogas, āķīši u.c.,
- **papīrs** – viļņusējais un divpusējais krāsainais papīrs, zīmēšanas, akvareļu un vēstulpapīrs, kartons, vatmaņapapīrs, zīdpapīrs, kreppapīrs, pauspapīrs, dāvanu papīrs, gofrētais papīrs, avīzes, tapetes, salvetes u.c.,
- **netradicionālie materiāli** – folija, tualetes papīra rullīši, putupoliestera izolācijas materiāls, korķis, plastmasas pudeles, polietilēna plēve u.c.,
- **palīgmateriāli un instrumenti** – lineāls, līme, karstā līme, mīkstās stieples, skavas, kniepadatas, līmlente, sērkokociņi, īlens, šķēres, adata u.c. (Bregule, 2012, 4).

E. Volāne par rokdarbiem pirmsskolā izsaka šādu viedokli, ka sākumsskolā aktuālas ir integrētās mācības. Tāpēc svarīgi, izzinot rokdarbu mācības iekļaušanas iespējas un nozīmi integrētās mācībās, izveidot tādu rokdarbu mācību saturu, kas sekmētu ne tikai skolēnu darbu prasmju un „Es” pašapziņas veidošanos, bet arī prāta, jūtas, gribas un iztēles attīstību (Volāne, 1997, 5). Rokdarbus integrējot kopā ar mūziku, valodu, literatūru var bērnos attīstīt iztēli. Vēl rokdarbus var sasaistīt ar dabas vērojumu, novērot dabā redzēto un veikt secinājumus, kā arī savākt dažādus dabas materiālus, kas veicinātu iztēli.

S. Kazlovska uzsver, ka viens no svarīgiem momentiem rokdarbos ir rotaļas ar dabas materiāliem. Izmantojot dabas materiālus tie sevī ietver lielas iespējas bērna attīstībā, domāšanā, gribas, noturības un iztēles. **S. Kozlovska** viedoklis ir, ka etētiskā audzināšana ir tiešs process veidojot māksliniecisku personību, spēju uztvert, just, izvērtēt skaisto un pašam veidot mākslas vērtības. Šādas spējas ir pieaugušam cilvēkam, bet arī pirmsskolas vecuma

bērni ir spējīgi reaģēt uz visu skaisto apkārtējā vidē. Bērna audzināšanā svarīga ir estētiskā audzināšana. Tā spēj izdaiļot jūtu pasauli, emocionālo sfēru (Козлова, 2006, 162).

Lai pedagogs spētu izdarīt izvēli par atbilstošāko darba organizācijas formu, izmantojamām metodēm un paņēmieniem rokdarbu darināšanā, viņam vajadzētu ņemt vērā Fišers R. izveidoto trīs līmeņu mācīšanas pieeju hierarhiju (Fisher, 1990, 221) (skat. 4.attēlu).

4.attēls. Mācīšanās pieeju hierarhija (Fisher, 1990, 221).

R.Fišers pirmo līmeni nosaucis par reproduktīvo mācīšanās pieeju, jo te notiek informāciju pasniegšana un instrukciju stingra kontrole, bērnam attīstas reproduktīvais domāšanas veids, jo pedagogs mēģina visu parādīt priekšā un pieprasa to atdarināt. Rokdarbos tas atklājas, piemēram, tādā uzdevumā kā locīšana, kur pedagogs parāda, kā izlocīt kādu figūru un ar to viss beidzas, kā šo locījumu varētu radoši izmainīt, papildināt, izmantot vai radīt pamatu kādai jaunai idejai.

Otro līmeni **R.Fišers** nosaucis par „uz atklājumiem vērsto pieeju” – produktīvā pieeja. Šeit pedagogs liek akcentu uz individuālajām atšķirībām bērnu informācijas uztverē un pārstrādē. Piemēram, dabā atrastais kociņš var pārvērsties par tārpiņu, gliemezi. Bērnam attīstas produktīvais domāšanas veids, jo pedagogs parādot dažādas pārveides iespēju paraugus stimulē bērna paša aktivitāti un nonākšanu līdz secinājumiem. Bērns domā, izvēlas, darina, tā stimulējot bērna paša aktivitāti, bet ļauj bērnam pašam nonākt pie secinājumiem, kā to izdarīt (Fisher, 1990, 221).

R.Fišers mācīšanas pieejas hierarhijas trešajā līmenī bērns pārstrādā zināšanas, iekšēji pārdomā. Šo līmeni pedagogs nosaucis „par mācīšanu domāšanai”, un to raksturo bērna ideju iznēsāšana un realizēšana. Trešajā līmenī pedagogs var izvirzīt tematu, problēmu,

kuru būtu jārisina, bet bērni smeļas risinājumu savā pieredzē, paši izvēlas materiālu, varbūt pat tehniku un cenšas realizēt savu ideju, plānojot procesu (Fisher, 1990, 222). Kā ikvienam bērna darbības veidam, arī rokdarbos būtisks ir bērna darbības, rīcības, objektīvs pozitīvs novērtējums. Vispopulārākais ārējais pastiprinājums ir uzslava, ar ko apbalvo bērnu par sociāli vēlamu vai bērnam nozīmīgu darbu. Pie ārējiem apbalvojumiem pieder arī pieaugušā neverbālā rīcība, piemēram, smaids, glāsts, rokasspiediens un tamlīdzīgi. Jo pozitīvais novērtējums palielina bērna interesi par aktivitāti, tas paaugstina viņa ticību pašam sev un stiprina gribu arī turpmāk piepūlēt gribu mērķa sasniegšanai. Savukārt ja ārējais pastipriņājums tiek orientēts uz indivīda iekļaušanos aktivitātē, bet viņa darbības raksturs nav uzmanības lokā, neveidojas bērna personiskās jēgas motivēta rīcība, kas nelabvēlīgi ietekmē bērna gribas attīstību. Tomēr pedagogam jāņem vērā, ka uz darbības procesu un veikumu vērtais pastiprinājums ir izmantojams tikai tad, kad bērns ir guvis zināmas sekmes, panākumus. Uz sekmēm orientētais pastiprinājums tiek lietots, lai motivētu bērnu gūt vēl labākus rezultātus. Efektīvi pielietojot objektīvu pozitīvu novērojumu, tiek nostiprinātas tādas gribas īpašības kā mērķtiecība, patstāvība, iniciatīva.

Svarīgākie faktori bērna iztēles radošās darbības sekmēšanai rokdarbos, **K. Volša** ir izstrādājusi ieteikumus pedagogiem, kā sekmēt vai kavēt iztēli, radošo darbību. Bērnu iztēles radošās darbības sekmējošie faktori:

- motivēt bērnu darbam,
- nodrošiniet bērna darbību rosinošu, radošu un attīstošu vidi,
- nodrošiniet materiālu izvēli pietiekamā daudzumā, lai vairāki bērni varētu darboties blakus,
- apsēdieties blakus bērnam, kuram nepieciešams uzmuntrinājums. Izrādiet interesi par viņa darbību,
- dodiet bērnam iespēju eksperimentēt, izziņot, iepazīstot jaunu materiālu,
- ja bērni kaut ko spontāni stāsta par saviem darbiem, pierakstiet šo informāciju,
- novērtējiet bērna darinājumu, atzīstiet tā vērtību, apspēlējiet bērna roku darbu, rodiet iespēju tam turpināt „dzīvot” kopā ar bērnu,
- atcerieties, ka bērna attieksme pret mākslu atšķiras no pieaugušo attieksmes. Novērtējiet viņa darbu kā vērtību pašu par sevi, nevis pēc pieaugušo mērauklas.

Svarīgākie bērna iztēles radošās darbības kavējošie faktori:

- nesakiet bērnam priekšā, ko darināt. Labāk ierosiniet idejas, piedāvājiēt iespējas un visdažādākos materiālus, ar ko darboties,
- neuzsveriet galarezultātu. Labāk uzsvērt un veicināt pašu procesu,
- nesteidziniet bērnu,
- nesalīdziniet bērnu darbus. Konkurence traucē izveidoties labām attiecībām vienaudžu vidū. Neakcentējiēt tikai „labākos” bērnu darbu paraugus,
- nedariet bērna vietā to, ko viņš var izdarīt pats (sagatvot materiālus, sakārtot un nokopt darba vietu) (Volša, 2001, 67).

Svarīgi, lai pieaugušie atzītu ne tikai bērna darba rezultātus, bet arī darba procesu, bērna pieliktās pūles, jo bieži bērnam process ir svarīgāks par rezultātu.

Lai rokdarbos rosinātu iztēli pedagogam ir jārada tāda vide, kas ļauj brīvi bērnam justies un piekļūt viņam nepieciešajamiem materiāliem, tāpat ir svarīgas savstarpējas attiecības starp bērnu un skolotāju, bērnu un bērnu. Tāpat arī materiālai videi ir liela nozīme, jo bagātāks materiālu klāsts, kā arī pēc iespējas vairāk dabīga materiāla, jo lielāka iespēja veidot bērna iztēli. Un svarīgs ir aspekts, ka skolotājam jāļauj rokdarbos brīvi izvēlēties darba materiālus. **D. Elkoņins** atsaucas uz **A. Ļubļinska** viedokli, ka tai brīdī, kad bērnam ir jāpārvar grūtības saistībā ar rokdarbiem, tas nozīmē, praktiski sākotnēji bērnam darbojoties veidojas jautājumi attiecībā pret nesaprotamajām lietām kā to paveikt. Šādi jautājumi īpaši ietekmē bērna veicamā darba veiksmīgu iznākumu. Pieaugušā uzdevums bērnu virzīt, bet bērns nonāk pie pareizās atbildes risinot praktisko uzdevumu. Šādi bērns iemācās patstāvīgi uzstādīt jautājumus jau pirms darba sākšanās. Šādi bērns veicot rokdarbus attīsta domāšanu (Элькони́н, 2008, 219 – 220).

Apkopojot P.Birkerta, D.Elkoņina, L.Grīnvaldes, S Kozlovska, L.Vigotska, S.Volānes uzskatus, lai veiksmīgi rokdarbos varētu attīstīt iztēli, pedagoga uzdevums rokdarbus integrēt ar literatūru, mūziku, valodu caur rotaļu, jo pirmskolnieku primārā darbība ir rotaļa. Rokdarbu uzdevumiem jābūt tādiem, kas bērnus ieinteresē, jo zinību apguve tad ir veiksmīga. Valoda, literatūra, mūzika bērnu atbrīvo no tiešiem iespaidiem par priekšmetu, tā dod bērnam iespēju iztēloties sev vienu vai otru priekšmetu, kuru viņš redzējis un domājis par to. Iztēli palīdz raisīt tādi uzdevumi, kas satur kaut kādu nenoteiktību. Attīstot iztēli jāgādā, lai rokdarbos ir bagātīgs materiālu klāsts, tas ļauj bērnam izpausties. Svarīgs iztēles veicinošais faktors ir pedagoģiskā vide, materiālā bāze, daudzveidīgi materiāli, kā arī bērnu izvēles iespējas.

3.5 – 6 gadīgu bērnu iztēles izpēte rokdarbos

3.1. Pētījuma metodoloģiskais pamatojums

Diplomdarba mērķis bija izziņāt un pamatot rokdarbu izmantošanas iespējas 5 – 6 gadīgu vecuma bērnu iztēles attīstības sekmēšanai. Lai apstiprinātu diplomdarba izvirzīto hipotēzi un rokdarbu ietekmi kā iztēles veicinātāju, tika veikts pedagoģiskais pētījums. Lai pētījums pedagoģijā būtu sekmīgs, svarīgi izvēlēties atbilstošas metodes. Metode ir noteikta mērķa sasniegšanas, konkrēta uzdevuma risināšanas veids, esamības teoretiskās un praktiskās izpētes paņēmieni un operāciju kopums. Pedagoģiskajā literatūrā metodes iedala teoretiskajās, empīriskajās un matemātiskajās metodēs. Teorētiskā pētīšanas metode tika izmantota pētnieciskā darba uzsākšanai (Jurgena, 2002, 67).

Lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi darbā tika veikta bērnu patstāvīgās darbības izpēte. Pētnieciskajā daļā tika izmantotas šādas pedagoģiskās pētīšanas metodes:

- Pedagoģiskā novērošana.
- Pārrunas ar bērniem.
- Bērnu darbu rezultātu analīze.

Novērošana – ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Šī metode dod objektīvus rezultātus tikai tad, ja prot atlasīt būtisko, raksturīgāko, saskatīt visparīgo un konkrēto. Atšķirībā no pētīšanas uzdevuma var izdalīt vispārēju novērošanu vai atsevišķu rādītāju novērošanu. Novērošanai jāizvirza mērķis un jā sastāda plāns (Jurgena, 2002, 45). Novērošana ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. Tā palīdz pedagoģam iepazīt savus audzēkņus tieši uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Tā ir plānveidīga un mērķtiecīga faktu fiksēšana dabīgas ikdienas dzīves apstākļos. Jebkura novērojuma galvenais mērķis vienmēr ir noskaidrot, ko bērns prot un uz kādu zināšanu un prasmju pamata veidot nākamās. Novērošana cieši saistīta ar pedagoga spējām koncentrēt uzmanību, atmiņu, uztveres plašumu, domāšanu, kā arī speciālu zinašanu apguvi. Praksē šo metodi izmanto visbiežāk, jo tā ļauj spriest par bērnu visādās situācijās – patstāvīgā darbībā, dažādās problēmu situācijās (Albrehta, 1998, 32).

Veicot novērošanu:

- nosaka mērķi, uzdevumu un programmu,
- fiksē rezultātus,
- analizē iegūtos rezultātus.

Novērošanas datu fiksēšanai tika sastādītas tabulas, kuras tika aizpildītas nodarbību beigās. Ar novērošanas palīdzību tika iegūta informācija par bērniem, viņu interesēm, attieksmi, emocijām utt.

Frontālais darbs. Izmantojot šo mācību organizācijas formu, pirmsskolas izglītības skolotājs rod tiešu saskarsmi uzreiz ar visiem attiecīgas grupas bērniem – stāsta, skaidro, demonstrē, analizē. Šo darba organizācijas formu labāku rezultātu sasniegšanai vēlams izmantot, ja rokdarbos apgūstamās prasmes ir tikai jāpilnveido, nevis jāapgūst no jauna.

Lai noskaidrotu bērnu viedokli tika izmantota **intervijas metode**. Pētījumā tiek izmantota bērnu darbības rezultātu izpēte. Bērnu darbi vislabāk parāda bērnu izaugsmi radošajā jomā. Var pamanīt darbu bagātību, oriģinalitāti, iztēles pilnveides dinamiku. Metode ir ieteicama, lai īstenotu pedagoga un bērna sadarbību, vēlreiz kopīgi pārdzīvojot to iedvesmu, kura raksturīga radošai darbībai.

Lai atklātu bērnu darbības motīvus, līdztekus citām pedagoģijas pētniecības metodēm izmantoju pārrunas – bērnus izjautājot. Tās ir jāvada smalkjūtīgi un taktiski, lai saglabātu bērnu uzticību.

Pārrunas – ir pedagoģisko parādību izziņas veids sarunas procesā, dabiskos dzīves apstākļos, tas atklāj respondentu viedokli, tas var atšķirties no objektīvās īstenības. Pārrunām jābūt mērķtiecīgām, plānveidīgām, tajās jāievēro individuālā pieeja un pedagoģiskais takts (Jurgena, 2002, 47).

Pārrunās jāievēro vairāki priekšnosacījumi:

1. jautājumiem jāatbilst bērnu vecumam,
2. tie nedrīkst būt priekšā sakoši, kur bērni atbild tikai apstiprinoši vai noraidoši,
3. to saturā jāietver būtiskais, tas ko vēlas izzināt.

Ja pārrunas laikā bērni jūt patiesu pedagoga interesi, labvēlību, tad arī atbildes ir saturīgas. Tās nedrīkst pārverst par nopratināšanu.

Svarīga neatņemama lieta ir **jautājumi**. Skolotājas jautājumi palīdz bērniem uztvert rokdarbu izteiksmes līdzekļus (krāsu, kompozīciju, ritmu). Saruna, stāstījums, pārrunas, lierāra darba lasījums un jautājumi tāpat aktivizē bērna iztēles darbību.

3. 2. Pētāmās grupas raksturojums

Pētnieciskā darbība tika veikta Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādes vecākā pirmsskolas vecuma bērnu grupā, kura sastāv no 24 bērniem (divpadsmit meitenēm un divpadsmit zēniem).

Ikdienā vērojot bērnus darba procesā, varēju izjust viņu radošo fantāziju, domāšanas un darbības elastību. Bērnu savstarpējās attiecības grupā ir visnotaļ draudzīgas. Grupas iekārtojums (rotaļu telpa ir atsevišķi no guļamtelpas), interešu centri, materiālā bāze nodrošina bērnu fizisko un intelektuālo spēju veicināšanu, kā arī gribu darboties.

Lai iepazītu labāk grupas bērnus, es ar bērniem veicu neformālas sarunas, novērošanu un veicu pārrunas ar šīs grupas audzinātājām, lai iegūtu pilnīgāku informāciju bērna iztēles izaugsmes pirmajā un otrajā pusgadā.

Bērni ik dienu dzīvo savā fantāzijas pasaulē. Iztēlē ikkatrs iekšēji redz dažādus tēlus, bet neprot tos līdz galam atklāt.

Īss bērna raksturojums

Markuss - dzīvespriecīgs zēns. Viņš ar prieku apmeklē bērnudārzu. Brīvajos brīžos zīmē monstrus un rotaļājoties attēlo dažādus tēlus, mīl fantazēt.

Paula - mierīga, klusa meitene. Vadošā roka ir kreisā. Rokdarbi nepadodas – grūtības sagādā, tīšana, sasišana, pīšana, patīk strādāt radošus darbus. Paulas darbi ir interesanti. Brīvajā laikā mīl spēlēt viena, nav sabiedriska.

Dāvids - krievu tautības patstāvīgs, draudzīgs zēns, saprot latviešu valodu, bet sagādā grūtības pašam izteikties latviešu valodā. Piedalās rotaļnodarbībās, bet bieži uzdevumu nosacījumus pārprasa, jo nespēj tik ātri izprast. Ar bērniem cenšas runāt latviski. Ar interesi veic rokdarbus, tikai nepatīk šūt. Brīvajos brīžos mīl būvēt ēkas un veidot pilsētas. Māk iztēloties, patīk stāstīt dažādus piedzīvojumus, kas var arī neeksistēt.

Anete - kreatīva meitene, draudzīga, labestīga. Darbiņus veic ar interesi, emocionāla. Intelektuāli labi attīstīta, cenšas atbildēt uz pedagoga jautājumiem, ir vienmēr savs viedoklis. Anetes darbi ir interesanti, katrā darbā ir kaut kāda radoša nianse, kas ar darbu padara to oriģinālu.

Mareks - atvērts, nosvērts, zinātkārs zēns. Viegli atrod komunikāciju ar citiem vienaudžiem, interesē viss jaunais, cenšas rotaļnodarbībās visu paspēt izdarīt, bet tas nevienmēr izdodas. Brīvajos brīžos mīl spēlēt ar bērniem, tāpat arī viens. Laukā rotaļās izmanto lietas, kā,

piemēram, kociņus, akmentiņus dažādu ceļu būvēšanai. Šāda darbība liecina par bērna radošu pieeju, rotaļām, ja nav mantiņu. Ir kreatīvs, radošs, pats ar savu viedokli.

Vanesa - emocionāla, ar grūtībām padodas gan valodas apguve, gan matemātika. Nav noturības, bieži savus darbiņus nepabeidz, jo atrod sev citu nodarbi. Rokdarbos par savu darbību un savām spējām nav pārliecināta, tādēļ kopē citu bērnu darbiņu izskatu, necenšās pati piedot darbam oriģinalitāti. Ar vienaudžiem saprotas.

Kristers - ar vienaudžiem ir saskarsmes problēmas, nespēj rast kompromisu dažādās situācijās ātri aizkaitināms. Neprot draudzēties ar citiem bērniem. Darboties patīk tikai ar klučiem un mašīnām, citas lietas ne visai interesē.

Gustavs - Bērns radošs un darbiņus pilda. Ar vienaudžiem ir labas attiecības. Mierīgs, parasti piesakās veikt kādu darbiņu, grib justies noderīgs. Patīk, ka uztic darīt darbu, ar lielu atbildības sajūtu to izpilda. Visam pieiet ar radošumu.

Rolands - dzīvespriecīgs, draudzīgs, komunikabls zēns. Labprāt piedalās rotaļnodarbībās. Bērns, kurš ieinteresējās par visu, kas notiek apkārt. Emocionāli atvērts, ja ko nesaprot jautā, nekad nepaliek neziņā. Māk fantazēt, ja ko jautā, var arī daudz ko pielikt kā nemaz nav.

Lelde - mīl fantazēt, dažreiz nedroša par darba gaitu, bet ja nedaudz iedrošina, tad visu paveic kārtīgi. Labprāt piedalās visās rotaļnodarbībās. Ar vienaudžiem labas attiecības. Vispusīgi attīstīta, mīl uzzināt ko jaunu, ar interesi klausās skolotājas stāstītajā. Piemīt radošā izstēle, katrai lietai pieiet ar interesi un vēlmi palīdzēt.

Antra - grūti notur uzmanību, ja ilgi kāds ko stāsta. Nepieciešams īpaši pievērst viņai uzmanību, lai viņa nenovērstos un uzmanīgi klausītos un zinātu, kas jādara veicot rokdarbus. Ja viņai liekas saistošs un interesants uzdevums pilda ar vēl lielāku prieku un aizrautību.

Rasa - noslēgta meitene. Labprāt darbojas, maz komunicē, patīk fantazēt, zīmēt. Labi veic radošos darbus. Labas novērošanas spējas, labi attīstīta pirkstu sīkā muskulatūra, darbiņi tiek rūpīgi izpildīti. Rokdarbu pagatavotie darbiņi ir interesanti. Ar vienaudžiem maz kontaktējas.

Munise - dzīvespriecīga, neprecīza, impulsīva, biežas garastāvokļa maiņas, grūtības sagādā valoda un matemātika – necenšās apgūt ko jaunu. Rokdarbos sagāda grūtības tīšana, neprot sasiet, gada laikā nav nekādas īpašas izmaiņas notikušas attīstības līmenī. Sabiedriska, brīvajos brīžos mīl spēlēties labāk ar puīšiem.

Ralfs - labestīgs, kustīgs, draudzīgs zēns, ļoti emocionāls. Visus darbus veic pacietīgi, radošā jomā grūtības sagādā tīšana, sasišana, bet cita veida darbi padodas. Mīl komunicēt ar vienaudžiem, kā arī ar pieaugušajiem. Brīvajā laikā spēlējas ar mašīnītēm, iztēlojas lielas pilsētas pa kuram brauc mašīnas. Patīk stāstīt izdomātus sižetus – pasakas.

Ernests - gadus vecs komunikabls zēns. Intelektuāli attīstīts, ar prieku piedalās rotaļnodarbībās. Ar vienaudžiem labs kontakts, ir patstāvīgs draugs. Cenšas pedagoga uzdevumus paveikt kārtīgi. Mīl uzdot papildjautājumus par pedagoga stāstījumu. Ir radoša iztēle, cenšas pieiet visam ar emocionālu pārlicību, ka to spēj izdarīt.

Milānija - labsirdīga, gudra, dzīvespriecīga meitene. Mīl rokdarbus, labi tin, patīk šūt, pīt, neprot sasiet. Pārsvārā klusa, kautrīga. Patstāvīgi strādā, ir mīla, strādīga. Ja ierauga, ka kāds kaut ko gatavo, tad arī vēlas kaut ko uzstaisīt. Darbiņus ļoti un centīgi paveidc. Bieži spēlējas ar lellēm, kur izstēlojas sevi par mammu, ārstu, skolotāju, ir iztēle.

Lība - kārtīga, draudzīga meitene. Nepatīk rokdarbi, labāk veic visus citus darbus. Cenšas izpildīt skolotājas uzdevumus, ir centīga. Lielako daļu vēlas pavadīt skolotājai blakus. Ir daudz draugu, jo pret visiem izturas mīļi un izpalīdzīgi.

Santa - centīga, mierīga, līdzsvarota meitene. Piedalās labprāt rotaļnodarbībās, ar vienaudžiem labs kontakts. Rokdarbos nemēģina eksperimentēt ar dažādiem materiāliem, cenšas konkrēti izpildīt uzdevumus. Patīk zīmēt, fantazēt, patīk strādāt radošus darbus. Viņas darbiņi ir interesanti.

Laura - dzīvespriecīga, kustīga meitene. Ja interesē nodarbība, tad cenšas to izpildīt, ja ne tad mazliet jāmudina, lai darbs ritētu raitāk. Labi attīstīta iztēle, tas izpaužas gan radošajos darbiņos, gan rotaļās ar bērniem.

Elīza - impulsīva, kustīga meitene. Rotaļnodarbībās ne vienmēr ar prieku veic darbus. Rokdarbos nemāk sasiet, ar grūtībam tin dziju, bieži pārjautā uzdevuma nosacījumus. Ne visai laba saskarsme ar vienaudžiem, nespēj atrast kompromisu dažādos jautājumos.

Markus - labsirdīgs zēns. Izteikti laba iztēle, kas izpaužas rokdarbu nodarbībās, jo darbiņos ir redzama oriģinalitāte, spēj patstāvīgi pieņemt lēmumus problēmas atrisināšanā gan radošajos darbos, gan brīvajos brīžos rotaļās. Ar vienaudžiem labas attiecības. Ar prieku piedalās rotaļnodarbībās. Rokdarbos pats patstāvīgi darbojas, nepatīk ja kāds jauca viņa darbā.

Tomass - kustīgs zēns. Rokdarbos grūti veikt sīkus darbiņus jo pašam tas īsti nepatīk un nav labi attīstīta pirkstu muskulatūra. Interesē supervaroņi, pats brīvajos brīžos attēlo tos, daudz stāsta par to svarīgumu. Iztēle ir izteikta, jo lūdzot pastāstīt par paveikto darbiņu ļoti interesanti māc par to pastāstīt. Stāstījumā ir jūtama fantāzija, iztēles klātbūtne.

Artūrs – ir ļoti izpalīdzīgs, zinot gribošs, bet tajā pašā laikā ir slinks, darbojas tikai tad, kad viņam tas liekas saistoši un interesanti. Ar vienaudžiem labas attiecības. Rotaļnodarbībās ir jāatgādina, jārosina darboties, ik pa laikam viņš dara pavisam ko citu, ne to ka vajag. Ātri visu spēj uztvert un reaģēt, cenšas nodarbībās būt uzmanības centrā. Piemīt iztēle.

Roberts - nesavākts, grūti koncentrējas darbam, ar vienaudžiem labas attiecības. Rotaļnodarbībās piedalās, ir jārosina darboties jo bieži pat nemaz necenšas ko darīt. Iemesls nevēlēšanās darboties ir tas, ka grūtības sagādā tīšana, pīšana, sasiešana, bet savādāk bērns sevi parāda kā iztēles bagātu, jo esot laukā māk atrast nodarbi pat ar viss dažādākiem dabas materiāliem. Piekšmetos spēj saskatīt dažādus tēlus.

Tā kā diplomdarba autors nestrādā šajā grupiņā, tad tika iedotas aptaujas lapas grupiņas skolotājām, lai konstatētu, apkopotu pedagoģiskos vērojuma rezultātus par 1. un 2. pusgadu, visas grupiņas kopējo izaugsmes līmeni, bērnu attīstības spējas rokdarbos un iztēles izaugsmi iemaņu līmenī (skat. 1., 2. tabulu). Šo tabulu informācija bija apkopota un diagrammu veidā atspoguļota.

Bērnu vispārīgs attīstības raksturojums, aptaujas lapa šīs grupas audzinātājām.

Vērtējums: pārsvarā – „p”

dažreiz – „d”

nav novērots – „n”

2012.gada 1. pusgads

1.tabula.

N.p. k.	Bērna vārds	Kritēriji							
		Izrāda vēlmi aktīvi darboties, ar interesi iesaistās piedāvātajā darbā.	Ievēro rokdarbos rotaļnodarbības noteikumus	Patstāvīgi papildina savu darbu (patstāvīgi izvēlas materiālus savam darbam)	Pareizā tvērienā tur šķēres, griež pa taisnām, liekām līnijām	Darbojas patstāvīgi	Ar interesi iesaistās piedāvātajās darbībās	Pauž prieku par procesu un iegūto rezultātu	Lietas un situācijas uztver radoši
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	Markuss	d	p	d	d	d	p	n	d
2.	Paula	p	p	n	n	d	d	n	d
3.	Dāvids	d	p	d	p	d	n	d	d
4.	Anete	p	d	d	d	n	d	p	d
5.	Mareks	p	d	n	d	n	d	d	p
6.	Vanesa	n	d	d	d	n	n	n	n
7.	Kristers	d	d	n	n	d	n	n	n
8.	Gustavs	d	d	n	n	d	p	d	d
9.	Ronalds	p	d	n	n	n	n	d	d
10.	Lelde	p	p	n	d	d	d	d	d
11.	Antra	n	n	n	n	d	n	n	n

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
12.	Rasa	n	p	n	d	d	d	n	n
13.	Munise	n	n	n	n	n	n	n	n
14.	Ralfs	p	d	n	n	n	d	p	p
15.	Ernests	p	d	n	d	d	d	d	d
16.	Milānija	n	p	d	d	d	d	n	n
17.	Lība	d	p	n	n	n	n	n	n
18.	Santa	n	p	n	n	d	d	n	n
19.	Laura	d	p	n	d	d	d	p	p
20.	Elīza, Lefīcija	n	p	n	n	n	n	n	n
21.	Markus	p	p	n	d	n	n	p	p
22.	Tomass	n	d	n	n	n	d	n	n
23.	Artūrs	d	p	d	d	n	d	d	p
24.	Roberts	n	p	n	n	n	d	n	n

Bērnu vispārīgs attīstības raksturojums, aptaujas lapa šīs grupas audzinātājiem.

Vērtējums: pārsvarā – „p”

dažreiz – „d”

nav novērots – „n”

2013.gada 2. pusgads

2. tabula.

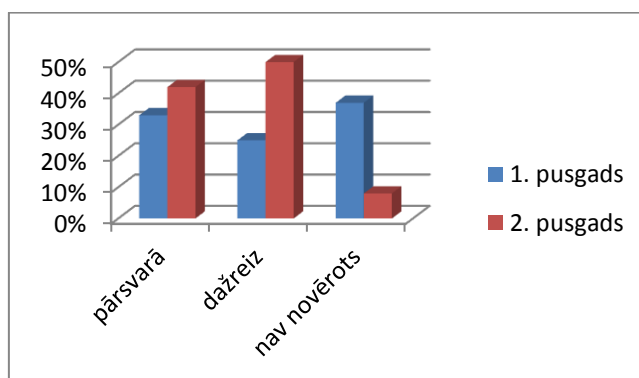
N.p. k.	Bērna vārds	Kriteriji							
		Izrāda vēlmi aktīvi darboties ar interesi iesaistās piedāvātajā darbā.	Ievēro rokdarbus rotālnodarībās noteikumus	Patstāvīgi papildina savu darbu (patstāvīgi izvēlas materiālus savam darbam	Pareizā tvērienā tur šķēres, griež pa taisnām, liektām līnijām	Darbojas patstāvīgi	Ar interesi iesaistās piedāvātajās darbībās	Pauzī prieku par procesu un iegūto rezultātu	Lietas un situācijas uztver radoši
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
1.	Markuss	p	p	d	p	p	p	p	p
2.	Paula	p	p	d	p	d	d	p	d
3.	Dāvids	p	p	d	p	p	d	d	p
4.	Anete	p	d	d	d	n	d	p	d
5.	Mareks	p	d	d	p	d	d	d	p
6.	Vanesa	d	d	d	d	n	d	d	d
7.	Kristers	d	d	n	d	p	d	d	n
8.	Gustavs	d	p	d	d	d	p	p	p
9.	Ronalds	p	d	n	d	d	d	p	p

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
10.	Lelde	p	p	p	d	d	p	p	d
11.	Antra	d	d	d	d	d	d	n	d
12.	Rasa	d	p	d	p	p	p	d	n
13.	Munise	d	d	d	d	d	d	d	d
14.	Ralfs	p	d	d	d	d	p	p	p
15.	Ernests	p	p	p	p	d	d	d	p
16.	Milānija	d	p	d	p	p	d	d	n
17.	Lība	d	p	n	d	d	d	d	n
18.	Santa	n	p	n	d	d	p	d	d
19.	Laura	d	p	d	d	d	d	p	p
20.	Elīza, Lefīcija	n	p	d	n	d	d	d	n
21.	Markus	p	p	d	p	n	n	p	p
22.	Tomass	d	d	d	n	d	p	n	d
23.	Artūrs	d	p	d	p	d	p	p	p
24.	Roberts	d	p	n	d	d	p	n	d

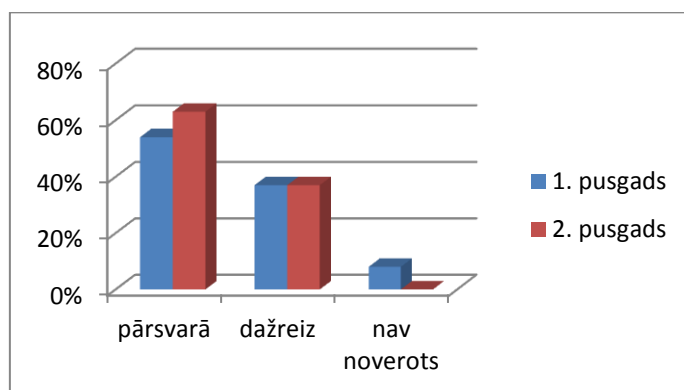
1. kritērijs. **Izrāda vēlmi aktīvi darboties, ar interesi iesaistās piedāvātajā darbā.**

No dotajiem datiem var redzēt, ka 1. pusgadā bērni ne īpaši izrāda vēlmi darboties, jo tikai 33% bērnu izrāda vēlmi aktīvi darboties, bet 2. pusgadā 42% no grupas bērniem aktīvi darbojas un 50% daļēji darbojas (skat. 5. attēlu).

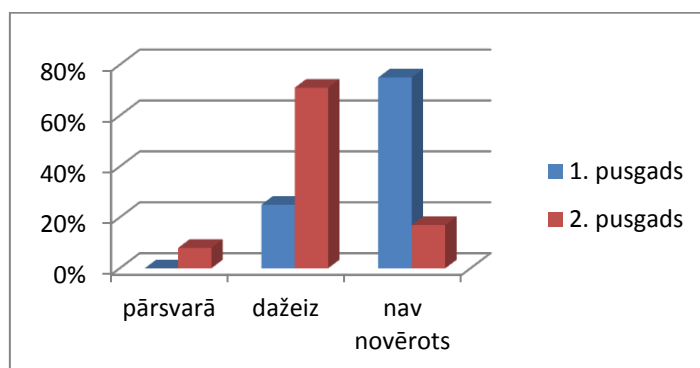
5. attēls. **Izrāda vēlmi aktīvi darboties, ar interesi iesaistās piedāvātajā darbā.**

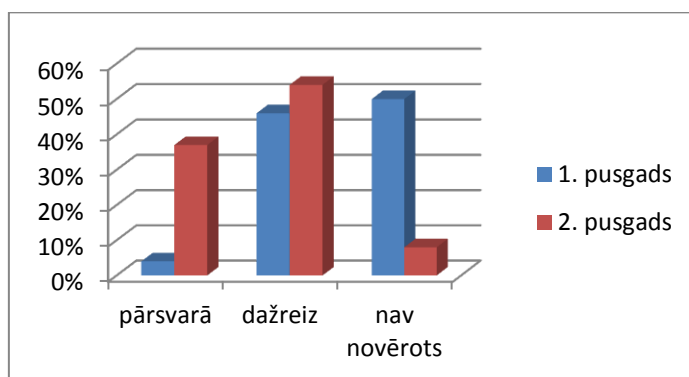
2. kritērijs. **Ievēro rokdarbos rotaļnodarbības noteikumus.** Gan pirmajā, gan otrajā pusgadā lielākā bērnu daļa izprot, kas ir rotaļnodarbība un ievēro rotaļnodarbības noteikumus. Tikai 8% bērnu pirmajā pusgadā vēl neizprot, ka ir jāievēro rotaļnodarbības noteikumus. Jo šai grupā daži no bērniem tikai septembra sākumā sāka apmeklēt pirmsskolas iestādi (skat. 6. attēlu).

6.attēls. *Ievēro rokdarbos rotaļnodarbības noteikumus.*

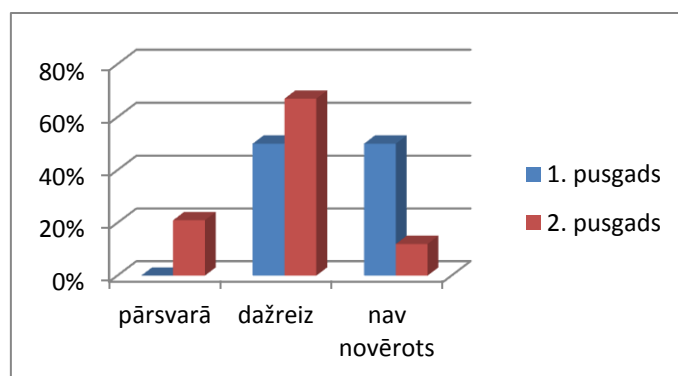
3. kritērijs. **Patstāvīgi papildina savu darbu (patstāvīgi izvēlas materiālus savam darbam)** Bērni pirmajā pusgadā gandrīz lielākā daļa tas ir 75% nemāk patstāvīgi darboties izvēloties materiālus savam darbam. Savukārt otrajā pusgadā rezultāti uzlabojās, 8% pārsvārā māk patstāvīgi strādāt, bet dažreiz 71%. Šis skaitlis liecina, ka vēl joprojām ir jāpievērš uzmanība gan pirmsskolas iestādē, gan vecākiem attīstīt bērnos spēju patstāvīgi strādāt, izmantot materiālus (skat. 7. attēlu).

7.attēls. *Patstāvīgi papildina savu darbu (patstāvīgi izvēlas materiālus savam darbam)*

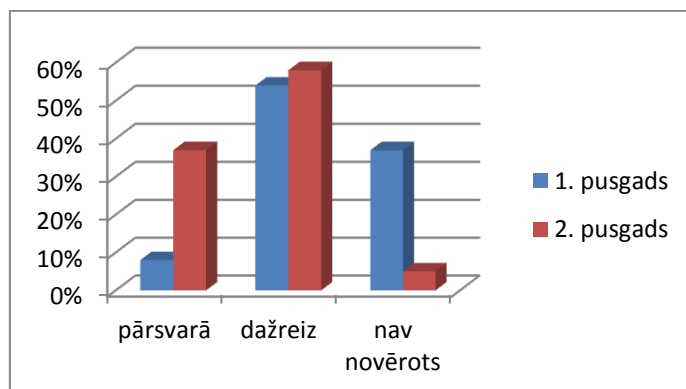
4. kritērijs. **Pareizā tvērienā tur šķēres, griež pa taisnām, liektām līnijām.** Šī prasme ir ļoti nepieciešama ne tikai rokdarbos, tā ir vajadzīga lai īstenotu sev iedomātu iztēles tēlu. Izpētot rezultātus var redzēt, ka pirmajā pusgadā 50% bērnu nemāk turēt šķēres. Nepareizā tvērienā un nemāk griezt pa taisnām un liektām līnijām, šo prasmi tikai daļēji prot 46% un māk to paveikt tikai 4%. 2. pusgadā rezultāti ir stipri uzlabojušies, jo palikuši, kas nemāk joprojām turēt šķēres pareizā tvērienā un griezt pa taisnu vai liektu līniju tikai 8%, daļēji māk 54% un to dara pareizi 39%. (skat. 8. attēlu).

8.attēls. *Pareizā tvērienā tur šķēres, griež pa taisnām, liektām līnijām.*

5. kritērijs. **Darbojas patstāvīgi.** Arī šī māksla darboties patstāvīgi ir jāiemācās. Pirmajā pusgadā 50% nemācēja darboties patstāvīgi, tikai dažreiz to prata 59%. Bet otrajā pusgadā nedaudz uzlabojās situācija 12% joprojām to nemāk, daļēji to prot 67% un labi to spēj paveikt tikai 21%. (skat. 9. attēlu).

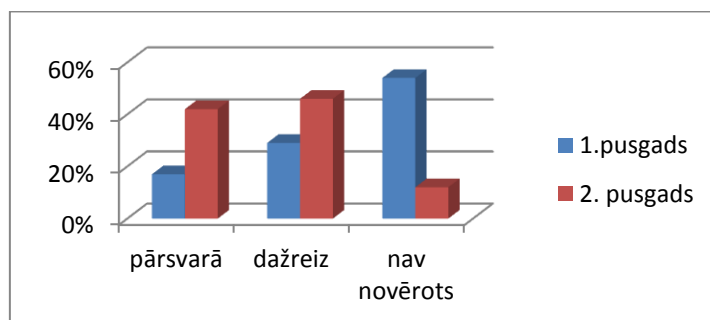
9.attēls. *Darbojas patstāvīgi.*

6. kritērijs. **Ar interesi iesaistās piedāvātajās darbībās.** Sākumā pirmajā pusgadā 8% bērnu nemaz neiesaistās piedāvātajās darbībās, bet otrā pusgadā viss mainās, bērni jūtas drošāki un tikai 4% nepiedalās piedāvātajās darbībās. Ar interesi pirmajā pusgadā iesaistījās piedāvātajās darbībās 8%, bet otrajā pusgadā 37%. Stipri palielinājās bērnu skaits, jo bērni pierada pie prasībām rotļnodarbībās. (skat. 10. attēlu).

10. attēls. *Ar interesi iesaistās piedāvātajās darbībās.*

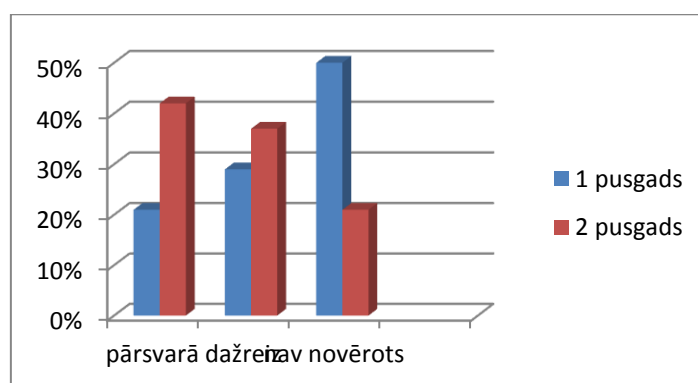
7. kritērijs. **Pauž prieku par procesu un iegūto rezultātu.** Pirmajā pusgadā par iegūto darba rezultātu pauž prieku 17%, bet otrajā pusgadā jau 42% bērnu, tas ir jau par 25% vairāk kā tas izpaudās pirmajā pusgadā. (skat. 11. attēlu).

11. attēls. *Pauž prieku par procesu un iegūto rezultātu.*

8.kritērijs. **Lietas un situācijas uztver radoši.** Tas ir būtiski bērna attīstībā un tālākā dzīvē. Pirmajā pusgadā lietas un situācijas uztver radoši 21%, dažreiz 29% un nav novērots 50%. Otrajā pusgadā to spēja jau 42%, dažreiz 37% un nav novērots 21%. (skat. 12. attēlu).

12. attēls. *Lietas un situācijas uztver radoši.*

Diplomdarba autore izstrādāja kritērijus pēc kuriem varēja iegūt informatīvus datus par šīs grupiņas iztēles un radošajām spējām, un to dinamiku no 2012. gada septembra pirmā semestra līdz 2013. gada otrā semestra izmaiņām bērnu attīstībā. No šiem apkopotiem datiem par grupas radošo spēju izaugsmi var teikt, ka sākumā bērni daudz mazāk izrādīja vēlmi aktīvi darboties, bet otrajā pusgadā tas mainījās, tas nozīmē, ka tie bērni, kas atnāca uz bērnudārzu pirmo gadu vēl nemācēja sevi mobilizēt darbam. Tāpat arī ar rokdarbu nodarbībām pagāja pusgads, kad bērni pierada pie prasībām. Bērni otrajā pusgadā sāka censties paši patstāvīgi rokdarbu rotaļnodarbībā izvēlēties materiālus ar ko strādāt. Svarīgi ir

ne tikai iepriekš minētās lietas, bet arī praktiski mācēt pareizā satvērienā turēt šķēres, arī šie rādītāji paaugstinājās. Pārsvarā otrajā pusgadā bērni darbojās patstāvīgi ar interesi un prieku, pauž prieku par procesu un iegūto rezultātu. Kā arī sākuši iemācīties lietas un situācijas uztvert radoši.

3.3. Individuālās sarunas ar bērniem

Lai izzinātu bērnu priekšstatus un interesi par rokdarbiem tika veiktas individuālas sarunas. Bērniem tika uzdoti jautājumi un saņemtas atbildes, tika analizēti intervijas dati. Tika aptaujāti 5 – 6 gadus veci 16 bērni. Rezultātā tika iegūta informācija.

1. jautājums: „Kāda nodarbība tev patīk visvairāk?”

Markuss: *Man patīk gatavot mašīnītes, lipināt. Viss kur var ko uztaisīt.*

Dāvis: *Es visu daru. zīmēju, rotaļajos, vingroju.*

Anete: *Es mīlu zīmēt.*

Mareks: *Man patīk viss, es mīlu dziedāt, lasīt gramatas.*

Vanesa: *Vingrot.*

Gustavs: *Visas nodarbības.*

Lelde: *Zīmēt ar krītiņiem.*

Rasa: *Viss man patīk.*

Munise: *Man patīk visu ko taisīt, šūt, pīt.*

Ralfs: *Zīmēt.*

Ernests: *Man patīk rokdarbi.*

Lība: *Es mīlu rēķināt, es to ļoti labi māku.*

Laura: *Viss.*

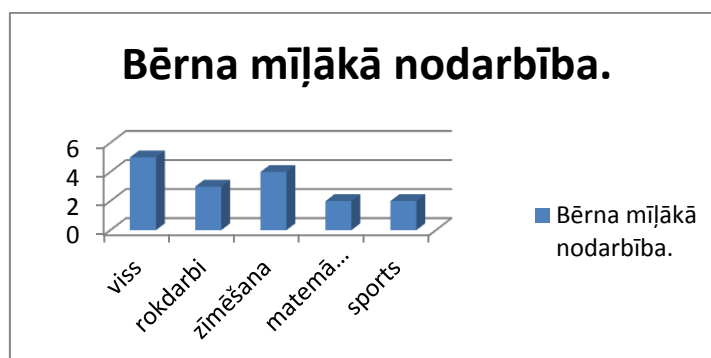
Elīza, Letīcija: *Man patīk sportot, es ar mammu biju baseinā. Tur es arī vingroju.*

Markus: *Skaitīt.*

Artūrs: *Zīmēt vislabāk mašīnas. Es tev parādīšu, kā es zīmēju vāģi.*

5 bērni atbildēja, ka viņiem patīk visas nodarbības. Tas nozīmē, ka viņiem liekas interesants viss, kas notiek bērnudārzā, 3 bērniem patīk rokdarbi, 4 bērniem patīk zīmēšana, 2 bērniem patīk matemātika un 2 sports (skat. 13. attēlu).

13. attēls.

2. jautājums: „**Ko tev visslabāk patīk darināt rokdarbos?**”

Markuss: *Taureņus.*

Dāvis: *Taureni, tas man sanāca ar lieliem ragiem.*

Anete: *Lelli.*

Mareks: *Puķi, jo var uzdāvināt mammai.*

Vanasa: *Taureni jo tas man sanāca.*

Gustavs: *Taureni ar lieliem spārniem.*

Lelde: *Taureni.*

Rasa: *Puķi.*

Munise: *Taureni.*

Ralfs: *Nezinu, laikam visu varu uztaisīt.*

Ernests: *Man vispār patīk taisīt visu.*

Lība: *Laikam puķi.*

Laura: *Lelli ar zaļām acīm.*

Elīza, Letīcija: *Puķīti.*

Markus: *Ziediņu.*

Artūrs: *Taureni ar to ir interesanti spēlēties.*

Apkopojot atbildes uz šo jautājumu, tika secināts, ka taureņus un ziediņus bērniem visvairāk patika darināt. Zēni komentēja to šādi, ka lelli gatavot nepatika, jo meitenes spēlējās ar lellēm, būtu tad labāk mašīnu taisījuši. Taureņus patika taisīt 7 bērniem, 2 viss patika, 5 puķes un 2 lelles. Tas liecina, ka bērniem jāļauj pašiem lemt ko taisīt rokdarbos, lai visiem tas liktos saistoši (skat. 14. attēlu).

14. attēls.

3. jautājums: „Kādus materiālus visbiežāk izmantojat rokdarbos?”

Markuss: *Papīru.*

Dāvis: *Papīru.*

Anete: *Dziju.*

Mareks: *Papīru, mēs to locam, līmējam.*

Vanesa: *Man liekas, ka audumu.*

Gustavs: *Papīrs, dažreiz citu ko.*

Lelde: *Dziju, pinam bizītes.*

Rasa: *Audumu.*

Munise: *Lapas.*

Ralfs: *Zarus.*

Ernests: *Papīrs.*

Lība: *Zari, čiekuri, zīles.*

Laura: *Dziju.*

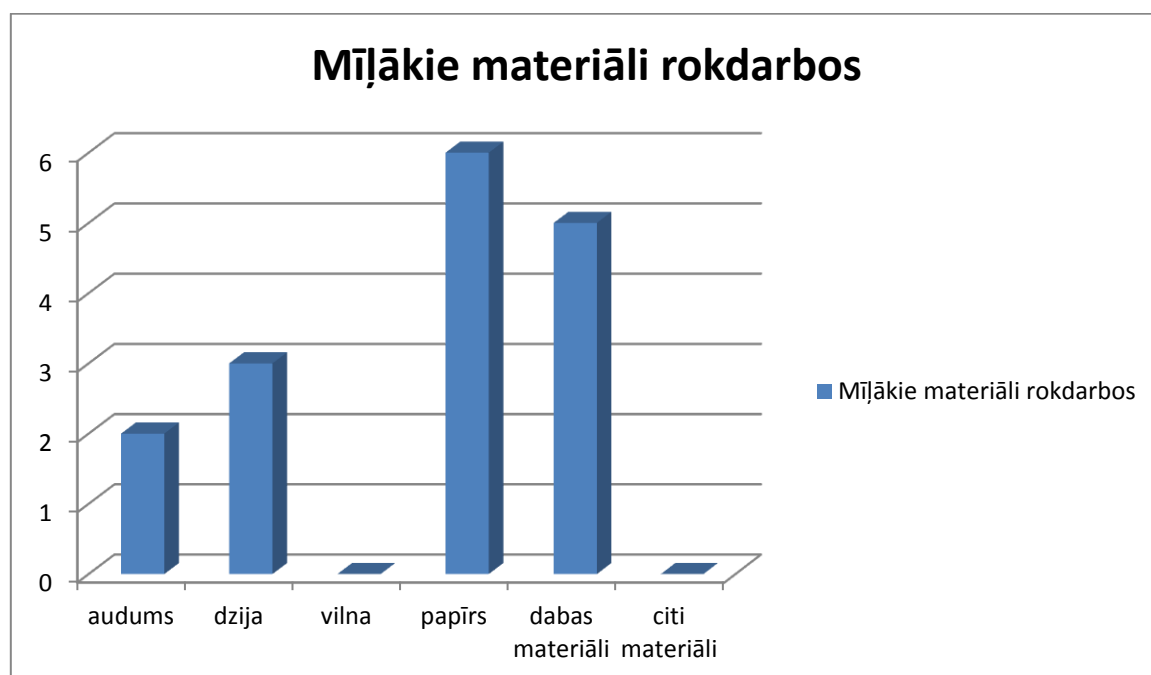
Elīza, Letīcija: *Lapas, puķes.*

Markus: *Papīrs.*

Artūrs: *Zarus.*

Izvērtējot bērnu atbildes es ieguvu informāciju, ka papīru, dabas materiālus šajā grupiņā izmanto visbiežāk. Bet audumu, dziju, reti. Vilnu un cius materiālus viņi nodarbībās neizmanto (skat. 15. attēlu).

15. attēls.

4.jautājums: „Ar ko tev patīk nodarboties mājās?”

Markuss: *Multenes skatos.*

Dāvis: *Multenes.*

Anete: *Es visu ko daru.*

Mareks: *Tētīm es palīdzu remontēt, vakar es skrūvēju skrūvi ritenī.*

Vanessa: *Spēlēju datoru, man tētis ļauj.*

Gustavs: *Skatos filmas.*

Lelde: *Zīmēt.*

Rasa: *Skatos televīzoru spēlēju datoru.*

Munise: *Es datorā spēlēju spēles.*

Ralfs: *Visbiežāk ez zīmēju.*

Ernests: *Datoru spēlēju.*

Lība: *Man patīk datorā zīmēt.*

Laura: *Skatos televīzoru.*

Elīza, Letīcija: *Spēlēju datoru.*

Markus: *Skatos multenes.*

Artūrs: *Zīmēt, es zīmēju mašīnas, motociklus, traktorus.*

No bērniem izskanēja dažādas atbildes. 3 bērni atbildēja, ka zīmēt, 9 teica, ka spēlē datoru vai skatās televīzoru, 2 skatās multenes, 1 palīdz tētīm remontēt dzīvokli, 1 visu ko (skat. 16. attēlu).

16. attēls.

5. jautājums: „Par ko tu sapņo?”

Markuss: *Nesaprotu, paskaidro. Zinu gribu rotaļlietu.*

Dāvis: *Es kad izaugšu gribu kā mamma, strādāt veikalā.*

Anete: *Gribu lielu mīkstu rotaļlietu, tā lai uz tās varētu gulēt.*

Mareks: *Es gribu vasaru, gribu peldēties.*

Vanasa: *Nāriņu gribu. Tādu redzēju televizorā kā nāriņa, maina astei krāsu.*

Gustavs: *Sapņoju par lidmašīnām.*

Lelde: *Es gribu vasaru varēs peldēties, es to māku.*

Rasa: *Nezinu, neko nesapņoju, es taču neguļu.*

Munise: *Gribu riteni, tētis apsolījās nopirkt.*

Ralfs: *Gribu kā tētis braukt ar mašīnu varētu uz bērnudārzu braukt.*

Ernests: *Gribu izaugt garšs, tad varēšu darīt visu ko gribu.*

Lība: *Es gribu lielu baseinu kur peldēties.*

Laura: *Lelli ar zaļām acīm.*

Elīza, Letīcija: *Gribu, ka man būtu daudz pečupu.*

Markus: *Nezinu.*

Artūrs: *Es sapņoju par daudzām mašīnām kā ar tām braukt.*

Bērni sniedza dažādas atbildes. 6 bērni teica, ka gribot lai viņam būtu rotaļlieta, 1 grib ātri izaugt, 3 bērni grib ātrāk vasaru, 1 bērns atbildēja, ka gribu strādāt tur kur mamma, 2 atbildēja, ka grib braukt ar mašīnu, 3 īsti nezināja ko teikt. Tādā veidā sapnis kļūst par motīvu, lai veicinātu bērna aktivitāti kaut kāda mērķa sasniegšanai. Tikai vienam bērnam sapnis ir fantāzijas produkts. Galvenais, ko var secināt – gandrīz visi bērni sapņo par kaut ko, kas liecina par iztēles aktīvu darbību (skat. 17. attēlu).

17. attēls.

Secinājumi

Izvērtējot un sakaitot bērnu sniegtās atbildes autore secināja, ka pusei no grupas bērniem bērnudārzā ar prieku veic visas nodarbes, bet pārējie rokdarbus, zīmēšanu, matemātiku, sportu. Var secināt, lai visi bērni ar interesi veiktu rokdarbus rotaļnodarbībās, radošos darbiņus veicot viņiem jādod izvēles iespējas, kas ne vienmēr ir tik viegli izdarāms. Apkopojot bērnu teikto secināju, ka šajā grupiņā visvairāk izmanto papīru un dabas materiālus, bet ar dziju un vilnu nedarbojas. Jautājot bērniem, ko jūs mīlat darīt mājās? Varēja secināt, ka lielāka daļa skatās televizoru vai spēlē datoru, kas liecina par vecāku aizņemtību. Šādi bērns neveicina, bet gan bremzē savu attīstību. Mūsu skolotāju uzdevums ir sniegt dažādas iespējas intelekta attīstīšanā, neaizmirstot par iztēles veicināšanu, lai bērni izaugtu radoši un kreatīvi, spējīgi risināt dažādas problēmas.

3.4. Praktiskais darbs ar bērniem

Praktiskais pētījums tika veikts Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādē vecākā pirmsskolas vecuma grupā, kuru apmeklēja 24 bērni, no kuriem divpadsmit meitenes un divpadsmit zēni.

Lai novērtētu iztēles izpausmes tika izvirzīti šādi kritēriji:

- bērns nāk ar savu ideju vai iniciatīvu,
- patstāvīgi izvēlas līdzekļus idejas realizēšanai,
- izmanto zināmo jaunā situācijā,
- bērns emocionāli atsaucas pedagoga ierosinājumam.

Kritēriji tika izmantoti, analizējot bērnu izteikumus, stāstījumus darba procesā un iegūti rezultāti.

Praktiskajā pētījumā darba autore plānoja un novadīja trīs nodarbības:

- Krāsainie tauriņi,
- Lelle, kas gāja meklēt tauriņus,
- Kas aug mūsu pļaviņā.

Tēma – Krāsainie tauriņi.

Rokdarbu nodarbība tika apvienota ar mūzikas klausīšanos, lai bērni tiktu emocionāli ieinteresēti. Nodarbības mērķis - attīstīt iztēli klausoties mūziku un praktiski darinot savu iztēles taureņu, izmantojot daudzveidīgus materiālus.

Darba autore ir atlasījusi izmantojamus materiālus praktiskā darba veikšanai - pūkainas stieplītes, priežu koka dažāda izskata zariņus, dažādu krāsu dzijas, dažādu krāsu tila audumus, platsmasa actiņas, divpusīgu līmlenti, šķēres, flomasterus, mūzikālu skaņdarbu „Taureņu vasaras” kuru izpilda N. Rutulis, Zane Gudrā, VEF Kultūras pils vokālais ansamblis „MOMO”.

Nodarbības gaita

Bērni sēžas aplī uz paklāja, darba autore piedāvā noklausīties N. Rutuļa izpildīto dziesmu „Taureņu vasara”, pēc dziesmas noklausīšanās bērni ar darba autori pārrunā par dzirdēto dziesmu.

Skolotāja: *Vai saklausījāt par ko dziesmiņā dziedāja?*

Markuss: *Par taureņiem.*

Artūrs: *Par taureņiem, kas lido pļaviņā. Es arī jau esmu redzējis taureni.*

Elīza: *Par zilajiem, dzelteniem varavīksnes taureņiem.*

Markuss iebilst: *Elīza, nav nekādi varavīksnes taureņi. Ir zili, zaļi, dzelteni. Kur tad ir redzēts taurenis, kā varavīksne.*

Skolotāja: *Par ko vēl šai dziesmiņā dziedāja?*

Lelde: *Par Jāni un Līgu, kas redzēja taureņus.*

Gustavs: *Par krāsaino vasaru.*

Skolotāja: *Šai dziesmiņā tika dziedāts par to, ka taureņi mēdz būt dažādās krāsās, ka ir ticējums, kādu taureni pirmo redzēsi tādā krāsā būs vasara. Mēģiniet atcerēties, ko dziedāja šai dziesmā. Ja pirmo redzam baltu tauriņu, kāda būs vasara?*

Artūrs: *Būs laba vasara.*

Skolotāja: *Pareizi, Artūr, ja pirmo taureni redz baltu, būs laimīga vasara. Ja pirmo redzam krāsainu tauriņu, kāda būs vasara?*

Munise: *Krāsaina vasara.*

Rasa: *Raiba vasara. Es tādu taureni no rīta redzēju.*

Skolotāja: *Ja pirmo redzam krāsainu tauriņu, tad būs raiba vasara. Bet kāda būs vasara, ja pirmo redzam dzeltenu tauriņu.*

Rasa: *Silta vasara.*

Gustavs: *Silta kā saulīte.*

Ernests: *Interesanta, varēs sauļoties.*

Skolotāja: *Ja pirmo redzam dzeltenu tauriņu, tad ticējums vēsta, ka būs saulaina vasara. Pastāstiet kādā krāsā jūs redzējāt pirmo taureni?*

Gustavs: *Es redzēju dzeltenu taureni.*

Rasa: *Es zaļu ar brūniem pleķiem.*

Artūrs: *Es redzēju spāri, lielu, lielu, tā man lidoja tieši virsū.*

Munise: *Es arī redzēju taureni, baltu.*

Dāvids: *Bet ko lai es daru, es vēl neesmu redzējis taureni.*

Skolotāja: *Dāvid, tas nekas, šodien mēs to varēsim labot. Mēs varētu paši pagatavot savu taureni tādu, kādu jūs vēlētos redzēt pirmo, lai tāda jums būtu vasara. Bet vispirms paņemiet no groziņa priežu zariņus un pasakiet, kā mēs tos varētu izmantot taureņa pagatavošanā.*

Gustavs: *Tas būs taurenim radziņš.*

Laura: *Nē, tā būs galviņa.*

Artūrs: *Varbūt vēders.*

Skolotāja: *Jā, mēs priežu zariņus izmantosim taureņa ķermeņa pagatavošanā. Bet kā mēs varam izmantot apaļos dzijas kamoliņus?*

Rasa: *Tā būs galviņa.*

Gustavs: *Es arī domāju, ka galva. Mums visiem ir apaļas galvas. Neesmu redzējis kāda ir taurenim galva.*

Skolotāja: *Jā, tā varētu būt galva. Paskatieties uz galdu, kur stāv dažādi materiāli, ko mēs varētu izmantot taureņa spārnu pagatavošanai.*

Artūrs: *Papīru.*

Rasa: *To audumu, kas ir ar caurumiņiem.*

Skolotāja: *Tā kā mēs noskaidrojām, ka taureņi mēdz būt dažādās krāsās, tad mēs no šiem materiāliem varam pagatavot savu taureni, kurš priekš tevis būtu pirmais taurenis, kas tuvinās vasaras atnākšanu.*

Bērni brīvi varēja ņemt materiālus un pēc savas iztēles un gaumes pagatavot taureni. Bērni ņēma priežu zaru un krāsaino dziju, lai to uztītu, lai taureņa ķermenis būtu krāsains (skat.18. attēlu), jo visi vēlējās, lai viņa taurenis būtu krāsains.

18. attēls.

Dāvis taureni pagatvoja zaļā krāsā, viņš taureņa ķermenīti notina ar zaļu dziju un piemeklēja tādā pašā krāsā spārniņus. Lai tas izskatītos jautrāks pietina arī mazu zilas krāsas audumiņu.

Mareks savam taurenim pietina vairākus spārniņus, jo viņš taureni ir redzējis ar četriem

spārniem. Gustavs savam taurenim piesēja stipri lielus spārnus, jo viņaprāt, no spārnu lieluma ir atkarīgs labs lidojums. Bija bērni, kas centās izdomāt kā varētu taureņa vēderu izdaiļot un tie izmantoja dažādu krāsu dzijas (skat.19. attēls), un to aptina pa kārtai. Daži spārnu pagatavošanai pietina vienu, bet daži ņēma vairāku krāsu audumus, tos

19. attēls.

pietinot klāt. Taureņu radziņiem bērni pietina pūkainās stieplītes, lielākoties izmantoja vienu pukainu stieplīti, bet Artūrs un Ralfs tina divas stieples, pamatojot, ka taurenim ir jābūt gariem radziņiem. Viņi ļoti interesanti radziņus sarullēja.

Markuss gatvojot tauriņu izrādīja interesi, bet necentās izmantot piedāvātos, dažādus

materiālus. Viņš teica, ka viņa tauriņš ir tieši tāds, kādu viņš šogad ieraudzīja. Uz jautājumu, kā tavu tauriņu sauc? Markuss atbildēja: „Šo tauriņu saukšu par „Lidojošo” (skat. 20. attēlu).” Kāpēc? Viņš atbildēja: „Vai tu neredzi, viņš mīl daudz lidot”. Bērna stāstījumā ir jūtams, ka bērns spēj iztēloties.

20. attēls **Markuss** „Lidojošais”

Dāvis ar prieku un interesi gatavoja savu tauriņu. Viņš stāstīja, ka viņš tauriņu taisa zaļā krāsā, jo grib, lai vasara būtu ļoti zaļa. Viņš tauriņa pagatavošanā izmantoja dažādus

materiālus, pieskaņoja krāsas (skat. 21. attēlu). Bet darba beigās teica: „Mans tauriņš ir zaļš, jo negrib, lai kāds viņu pamanītu zalītē.” Jautājot kāpēc? Viņš paskaidroja, ka savādāk viņu var saspiest, bet es negribu, tāpēc nosaucu par zaļo lapiņu taureni. Dāvida stāstījums vien liecina, ka bērnam ir izteikta iztēle un šis darbiņš to pastiprina.

21. attēls **Dāvids** „Zaļais lapiņu taurenis”

Anete ne īpaši izteica prieku darboties, bet centīgi to pabeidza. Viņa savu taurenīti nosauca par „Taureni” (skat. 22. attēlu). Jautājot, kāpēc tu viņam nedevi vārdiņu? Viņa atbildēja: „Taurenis ir taurenis un viņu savādāk nesauc.”

22. attēls **Anete** „Taurenis”

Mareks nodarbībā cītīgi strādāja. Viņa darbiņā ir redzams, ka bērns cenšās pagatvot oriģinālu, kādu vēl neviens nav taisījis. Spārniņi ir četri. Bērns stāstīja, ka šis ir lidotājs un

tāpēc viņu sauc par Zum (skat. 23. attēlu). Kāpēc tu viņu vēl dēvē par lidotāju? Bērns atbildēja: "Tāpēc, ka manam taurenim ir divu veidu spārni, divi lieli un divi mazi. Viņš stāstīja, ka ar tiem garākajiem spārniem šis taurenis stūrē uz kuru pusi braukt, bet ar īsajiem kustina, lai tiktu augšā. Šim bērnam labi

23. attēls **Mareks** „Lidotājs Zum, zum”.

izteikta iztēle.

Artūrs pirms darba iesākšanas ļoti uzmanīgi izpētīja grozā esošos prieku zarus un tikai tad paņēma sakot: „Tas ir īstais.” Jautājot, kāpēc tu viņu izvēlējies, bērns atbildēja: „Tie pārējie

ir neinteresanti, šim kociņam ir mutīte”.

Bērns ar interesi gatavoja un pastāstīja, ka šis taurenis ir karalis, viņš būs valdnieks (skat. 24. attēlu). Uz jautājumu, ar ko tavs taurenis izceļas? Manam taurenim ir lieli ragi, kas var citus nobaidīt. Bērns pēc mūsu sarunas devās ar citiem zēniem rotaļāties. Viņš skrēja pa grupiņu rūkdams, it kā taurenis to darītu.

24.attēls **Artūrs** „Taureņa karalis”

Vanesa darba laikā nespēja koncentrēties, nācās bērnam atgādināt, ko mēs tagad darām.

Taurenīti viņa nosauca par Pūciņu Uz jautājumiem atbildēja īsi, bez jūtamas intereses. Viņai grūti padevās siešana, tīšana. Uz jautājumu, kāpēc taurenim tāds vārds? Atbildēja sakot: „Tāds vārds”. Manuprāt, šim bērnam nav iztēles, viņš vienkārši pagatavo taureni un necenšas iztēloties (skat.25. attēls).

25.attēls **Vanesa** „Pūciņa”.

Nodarbības analīze

Nodarbības gaitā iztēle un fantāzija atklājās gan bērnu valodā, spriedumos, gan nodarbības beigās rotaļājoties ar tiem. Piemēram, Artūrs, Dāvids, Ernests – pēc nodarbības rotaļājoties ar pašu gatvotajiem taureņiem sarunājās. Artūrs – *es esmu bargais karalis, bet jūs mani kalpi.* Ernests – *iebilda sakot, es nekāds kalps nebūšu, esmu bruņinieks, es tavu karaļvalsti ieņemšu.* Artūrs un Dāvids sāka kustināt taureni pa gaisu un taisīja dažādas skaņas, lai iebaidītu pretinieku. Šādi ir redzams, ka bērniem ir labi attīstīta iztēle, spēj viņi savus darinājumus lietot rotaļā. Bērni klausoties dziesmu kļuva emocionāli, pozitīvi noskaņoti, šī dziesma viņos radīja vēlmi dziedāt līdzī. Mūzika bija labs stimulējošs, atraisošs elements. *Kā rakstīja D. Eihmane, klausoties mūziku bērns uztver daudzas parādības reizē, kas viņā attīsta simultānēšanas spējas. Mūzika emocionāli attīsta tēlaino iztēli.* Bērni darbojas ar interesi, kas izraisīja viņos prieku, pozitīvas emocijas. Viņus ieinteresēja piedāvātie dažādie materiāli. **L. Subotķina** uzskata, ka bērna iztēles attīstībā liela loma ir interesei. *Interese ir emocionāls stāvoklis, kas rada nepieciešamību izzināt.* **L. Subotķina** uzskata, ka bērnu iztēle cieši saistīta ar emocijām. *Emocija ir iztēles fons.* Atraiot iztēli, bērniem mazinājās nedrošības sajūta, pieauga ticība saviem spēkiem. Bērni patstāvīgi darbojās, izmantojot dažādus materiālus, rezultātā tika darināti taureņi, kas viņos radīja prieku un vēlmi rotaļāties ar tiem. Daļa bērnu ietekmējās no citu bērnu darbošanās un pagatavoja ko līdzīgu. Šiem bērniem jāiemācās izmantot iepriekš iegūto pieredzi, līdz galam iznest savu ideju un patstāvīgi izgatavot savu roku darbu. Pats bērnišķīgākais, ka Artūrs, Dāvids, Mareks, Lelde, Ralfs, Ernests, Laura un Roberts pēc darba beigšanas nenolika savu pagatavoto darbiņu taureni stūrītī, bet gan sāka rotaļāties. Šie bērni pa telpu lēkāja, ar roku turot taureni un kustināja it kā tie lidotu. Šie bērni īpaši izteica prieku par savu pabeigto darbiņu. Viņi viens pie otra gāja klāt un vēroja, kāds ir otram taurenis. Rotaļājoties bērni imitēja taureņu sarunas. Šādā veidā bērni īpaši labi varēja attīstīt iztēli, izmantojot savu pagatavoto rotaļlietu rotaļā. **P. Birkerts** iztēles veidošanā nozīmīgu vietu ierāda rotaļlietām. *Iztēle tiek veicināta, ja rotaļlieta ir pašgatavota, kuru vēlāk ja grib var atbilstoši fantāzijai pārveidot. Jo šāda rotaļlieta pakļaujas bērna gribai.* Šajā nodarbībā mērķis bija sasniegts, jo bērni ar prieku iesaistījās pagatavojot taureni tādu kādu viņš vēlētos pirmo to redzēt.

Tēma - Lelle, kas gāja meklēt taureņus.

Rokdarbu nodarbība tika apvienota ar literatūru, lai bērni tiktu emocionāli ieinteresēti. Nodarbības mērķis - attīstīt iztēli un iemaņas, klausoties pasaku kā arī prasmes praktiskā darbībā, izmantojot daudzveidīgus materiālus un priekšmetus lelles pagatavošanā.

Darba autore ir atlasījusi izmantojamus materiālus praktiskā darba veikšanai - pūkainas stieplītes, papīra vienreizējie trauciņi, krāsaini auduma kokvilnas gabaliņi, tīla krāsaini audumiņi, filcs, dažādu krāsu dzijas, diegi, dažādu krāsu salvetes, plastmasa actiņas, divpusējā līmlente, šķēres, flomasteri, pasaka – Lelle, kas gāja meklēt taureņus” (skat. pielikumā).

Nodarbības gaita

Bērni sēžas aplī uz paklāja, darba autore piedāvā noklausīties pašas izdomātu pasaku – „Kā lellīte gāja meklēt tauriņus”, pēc pasakas noklausīšanās bērni ar darba autori parrunā pasakas sižetu.

Kā lellīte gāja meklēt tauriņus

Kādu dienu mazā lellīte gāja uz mājām cauri mežam. Mežā lēkāja vāveres. Vējš purināja koku zarus.

Lellīte jautāja: „Mīļo vāverīt, saki lūdzu, kur lai es atrodu taurenīšus?”

Vāvere atbildēja: „Ja taureņi ir koši, tad viņi dzīvo košumzemē.”

Meitenīte gāja un gāja pa mežu, bet nekādu košumzemi neatrada. Te pēkšņi garam gāja ezītis Pukšķītis un redzot izmisīgo lellītes seju, jautāja: Ko lellīt tu meklē?”

Lellīte atbildēja: „Es meklēju krāsainos tauriņus.”

Ezītis ieteica: „Ej, pameklē tauriņus pie skudrām, jo tās droši vien visu zina.”

Taču kad lellīte nonāca līdz skudrupūzņim atcerējās, ko vecmāmiņa stāstījusi, ka tauriņi dzīvo pļavā. To atceroties lellīte aši devās uz pļavu. Izgāja no meža un ieraudzīja skaistu ziedošu pļavu. Tur viņa pamanīja dancojošus tauriņus. Tie bija koši zaļi, zili, lillā un pat oranžrozā krāsā. Spilgtās un košās krāsas mazajai lellītei lika priecāties. Viņa vēlējās tos noķert. Tad ar platu smaidu sejā lellīte nogūlās ziedošajā pļavā, tūlīt arī zaļais tauriņš uzlaidās uz viņas un sāka kustināt spārniņus.

Tauriņš teica: „Vai tu gribi ar mums spēlēties? Tad celies un nāc mums līdz, mēs tevi aizvedīsim uz pasaku valstību, kur rotaļām nav gala”.

Lellīte piecēlās un gāja līdz taurenim. Tā viņi nonāca pasaku valstībā, kur notika zili, zaļi brīnumi.

Skolotāja: *Kā jums liekas, kāda izskatījās lellīte?*

Paula: *Skaista ar pogu actiņām un skaistām drēbītēm.*

Marekss: *Smaidīga.*

Skolotāja: *Viņa bija liela vai maza?*

Artūrs: *Lellīte bija maza.*

Roberts: *Liela, jo bija garāka par vāveri.*

Skolotāja: *Ko viņa meklēja?*

Artūrs: *Meklēja taureņu pļavu.*

Lelde: *Taurenīšus.*

Ernests: *Jautros taureņus.*

Rasa: *Krāsainos taureņus.*

Skolotāja: *Kādās krāsās taureņi bija?*

Artūrs: *Zaļi, zili taureņi.*

Lelde: *Visādas krāsas taureņi.*

Santa: *Krāsainos taureņus.*

Skolotāja: *Ko ieteica vāvere?*

Santa: *Meklēt taureņus pasaku zemē.*

Munise: *Košumzemē.*

Tomss: *Pļavā, es arī pļavā meklēju taureņus.*

Skolotāja: *Ko ieteica ezis?*

Munise: *Iet pie skudrām.*

Ernests: *Skudras ir gudras.*

Rasa: *Jautāt ceļu skudrām.*

Skolotāja: *Kā viņa uzzināja, kur meklēt taureņus?*

Artūrs: *Skudras pateica.*

Gustavs: *Pati uzminēja.*

Munisa: *Lellīte atcerējās ko vecmāmiņa stāstījusi.*

Rasa: *Atcerējās, ka tos var atrast pļaviņā.*

Skolotāja: *Taureņi mums ir, bet nav mums lellītes, kas ietu meklēt taureņus. Mēs varētu paši pagatavot savu lellīti, kas varētu iet meklēt taurenīšus, kas jau mūsu pļaviņā ir salaidušies. Darbam varam izmantot visus materiālus. Aplūkojiet papīra glāzītes, kā jūsuprāt mēs to varētu izmantot lellītes pagatavošanā?*

Munise: *Tā varētu būt lellei cepure.*

Gustavs: *Tas būs lelles vēders.*

Munise: *Jā, lellei vēders.*

Skolotāja: *Jā, tas varētu būt lelles ķermenītis. Kur mēs varētu izmantot dzijas kamoliņus?*

Paula: *Galvai.*

Munise: Galva ir apaļa, tikai krāsa dīvainā.

Skolotāja: Jā, tā varētu būt galva. Kur mēs varētu izmantot audumiņu?

Santa: Lellei drēbes, es gribu tos košākos auduma gabaliņus.

Paula: Es varu iet paņemt?

Skolotāja: Es arī tā domāju, to var izmantot apģērba pagatavošanai.

26. attēls.

27. attēls.

28. attēls.

Bērni brīvi izvēlējās materiālus pēc savas iztēles un gaumes, un sāka pagatavot lelli par kuru dzirdēja pasakā (skat, 26, 27, 28 attēlu). Bērni ņēma papīra krūzītes, dzijas kamolus, auduma gabaliņus un paši kombinēja, lai izveidotos lelle. Leldei, Rasai, Gustavam, Artūram bija pašiem savas idejas, iniciatīva lelles pagatavošanā. Viņi radoši piegāja darba procesam. Nemēģināja kopēt blakusēdošā darbu. Lelde īpaši piedomāja pie lelles vizuālā tēla. Viņa patstāvīgi izvēlējās līdzekļus idejas realizēšanai.

***Lelde** savu lellīti gatavoja ar īpašu rūpību. Viņa stastīja, ka šī lellīte ies uz balli jo ir sapucēta. Es viņai uztaisīju balles frizūru un iesēju matos banti (skat. 29. attēlu). Skolotāja jautāja, kas lellītei ir ap kaklu? Tā ir šalle, lai vakarā nav auksti. Lelde savu lellīti nosauca par Maijiņu. Uz jautājumu, kāpēc tu viņai tādu vārdiņu ieliki? Viņa atbildēja: „Tādas visas Maijiņas izskatās”.*

29. attēls **Lelde** „Maijiņa”.

***Lība** savā darbiņā necentās ņemt dažādus materiālus lelles apģērba pagatavošanai (skat. 30. attēlu). Viņa apģērba pagatavošanai izmantoja salvetes. Sejai acis un muti iezīmēja ar flomaster. Kad tika jautāts, kā tu viņu nosauksi? Viņa atbildēja, ka nezinu, vajag padomāt. Nodarbības beigās darba autore vēlreiz pajautāja un Lelde smeļoties teica: „Tas ir mans „Jociņš, spociņš””. Viņa paskaidroja, ka tā nav lelle, bet gan spociņš, jo spoki ir izpūruši, es tādu redzēju pa televīzoru.*

30. attēls **Lība** „Jociņš, spociņš”.

31. attēls **Gustavs** „Zane”.

Gustavs stāstīja, ka viņa lelli sauc par „Zani”. Darba autore gribēja uzzināt, kāpēc tieši Zane nevis cits vārds. Tāpēc, ka tā ir mana draudzene, viņa pie manis šodien atbrauks. Tad mēs varēsim spēlēt paslēpes. Viņa vienmēr smaida. Es viņai šodien pastāstīšu, ka es bērnodārzā viņu uztaisīju. Uz jautājumu, kas viņai ir līdzīgs ar šo lelli? Viņš teica: „Tas ir smaids un kleita”(skat. 31. attēlu).

32. attēls **Ernesta** „Jānis”.

Ernesta ļoti priecājās par vilniņu. Viņš pirmoreizi to turēja rokās. Jautāja, kas tas ir un ko ar to var darīt? Viņš paņēma divas dažādas krāsas vilniņas un piesēja pie krūzītes. Kad jautāju, kā tu savu lellīti nosauksi? Viņš atbildēja, ka tas ir puika vārdā „Jānis” (skat. 32. attēlu). Uz jautājumu, kāpēc Jānis? Viņš atteica, vai tad tu neatceries, to dziesmiņu par „Taureņu vasaru”. Tur dziedāja, ka Jānis redzēja taureni. Bērns sasaistīja to ar iepriekšējo nodarbību. Mūzika bija emocionāli bērnu uzrunājusi un tādēļ to apvienoja otrā nodarbībā.

33. attēls.

Nodarbības analīze

Novērojot nodarbību diplomdarba autore uzskata, ka nodarbība bija sekmīgi paveikta. Lielākā daļa bērnu bija ieinteresēti darbiņa paveikšanā jo bērni ar prieku centās paveikt radošo darbu. Ralfam, Marekam, Artūram izraisīja interesi aitas vilniņa, viņi uzdeva dažādus jautājumus, kā piemēram, Ernests – *Kas tas ir? Ko ar to dara? Vai es varu vēl paņemt?* jo ar tādu nebija darbojušies. Mareks – *Vai tad tāda ir aitas vilniņa? Cik jocīga pēc taustes.* Šeit labi var manīt, ka zēni tiek bagātināti sensori - aptaustot, apskatot vilniņu. P. Birkerts ir rakstījis, ka iztēles veicināšanai ir nepieciešama sensoru fantāziju sajūtu bagāža. Bērni ar interesi klausījās pasaku, atbildēja uz jautājumiem. Darba rezultāts liecina, ka bērni bija klausījušies pasaku un centušies attēlot, savas iztēlotās lelles tēlu (skat. 33. attēlu). Lielākā bērnu daļa savā darbā izmantoja patstāvīgi izvēlētus līdzekļus idejas realizācijai. Kā redzams Ralfam, Marekam, Artūram fascinēja aitas vilniņa, viņi to ņēma un izdaiļoja lellīti. Savukārt bija bērni, piemēram, Lelde, Artūrs, Munise, kas centās izmantot savā darbā visus piedāvātos materiālus. I. Dikelsone ir teikusi, ka iztēle ir agrāk redzēts tēls, kuru vēlāk mēs atveidojam dažādās variācijās. Apskatot bērnu darbus var redzēt, ka bērni ir novērojuši dzīvē redzēto un ir centušies to atspoguļot gatavotajā lellas izskatā, piemēram, apģērbā, matu akseksuāros, tāpēc bērni savas lellītes centās ietērt skaistās balle kleitās, kā to izdarīja Lelde. Autore

konstatēja, ka bērni bija emocionāli atsaucīgi pedagoga rosinājumam. Visi bērni grupiņā strādāja patstāvīgi, bet dažs, piemēram, Santa, Markus, Roberts atdarināja citu bērnu darīto, redzēto.

Tēma - Kas aug mūsu pļaviņā.

Rokdarbu nodarbība tika apvienota ar dabas vērojumu. Nodarbības mērķis - attīstīt iztēli un iemaņas caur dabas novērojumu, prasmes praktiskā darbībā, izmantojot daudzveidīgus materiālus un priekšmetus objekta izveidei.

Darba autore ir atlasījusi izmantojamus materiālus praktiskā darba veikšanai - krāsains krepapīrs, krāsaini tīla audumiņi, diegs, PVA līme, bambusa kociņi, šķēres, zīmulis. Iepriekšējā dienā bērni veic novērojumu dabā, pievēršot uzmanību, dažādajiem ziediem.

Nodarbības gaita

Nodarbībā skolotāja atsauc atmiņā laukā redzēto ziedu izskatu un zieda sastāvdaļas. Darba autore rosina bērnus atcerēties par ko bija pasakā un ko jau mēs esam pagatavojuši.

Skolotāja: *Kā jums šķiet, ko mēs šodien taisim? Skolotāja atsauc atmiņā, ko iepriekšējās dienās bērni darīja - taurenīšus esam uztaisījuši, lellītes arī, bet kurš atceras vakardienas lasīto pasaku, uz kurieni taurenītis aizveda lellīti?*

Lelde: *Uz pļavu.*

Markuss: *Draudzēties ar citiem taurenīšiem.*

Anete: *Uz pasaku.*

Elīza: *Uz pasaku valstību.*

Munise: *Tur kur daudz taurenīšu.*

Skolotāja: *Tas nozīmē mēs katrs varētu pagatavot kādu nebijušu, brīnumainu puķi, kas dzīvot pasaku pļavā. Kādas puķes jūs pasaku pļavā varētu redzēt?*

Markus: *Kuplas kā krūmi.*

Lelde: *Krāsaina.*

Artūrs: *Ar milzum lielu ziedu.*

Munise: *Smuka.*

Elīza: *Kā jau pasakā, krāsaina.*

34. attēls.

35. attēls.

Skolotāja ar bērniem pārrunā puķes sastāvdaļas un dažādo materiālu izmantošanas iespējas. Bērni ar prieku iesaistījās nodarbībā (skat. 34, 35, 36. attēlu). Rasas, Markusa, Lauras darbiņi īpaši izcēlās uz citu bērnu darbu fona jo viņi centās paši realizēt ideju bez citu iejaukšanās, nevērojot citu bērnu darbiņus. Dabas vērojums ļoti labi atspoguļojās

bērnu darbos. To var redzēt Rasas, Markusa, Lauras, Mareka, Elīzas, Artūra darbiņos, viņi ir centušies gūtos iespaidus dabā realizēt rokdarbos. Iztēle ir manāma, jo bērni savos izteikumos apgalvo, ka īstenībā šādu ziedu nav, bet mūsu pasaku pļavā tie gan mīt. Piemēram, Elīza – *Šī puķe ko es uztaisīju ir smukāka, kādu nevar nekur atrast.* Artūrs – *Mana puķe mīt nekurzemē.*

36. attēls.

Diploma autore pārjautājot, vai tad tāda zeme mēdz būt? Artūrs – *Nu ja, pati tak teici, ka pasaku pļavā zied puķes. Nekurzeme jau arī ir pasaku pļavā.* Ir redzams, ka emocionāli bērns ir tik piesātināts, ka sāk piefantazēt, kur mīt šī pasaku pļava. Bērns ar prieku stāsta jo viņš tiek ar interesi uzklausīts.

37. attēls **Rasa** „Roze”

Rasa par savu ziediņu stāsta, ka viņas ziediņš ir saulains jo pasakās viss ir skaists (skat. 37. attēlu). *Es domāju, ka pasaku pļavā šādi ziediņi bija daudz. Uz jautājumu, kā tu nosauksi savu ziediņu? Rasa teica, ka to sauc par „Rozīti”. Es zinu rozes arī mēdz būt dzeltenas, mana mamma nesen nopirka dzeltenas rozes. Apskatot rasas darbiņu var redzēt, ka meitenei ir labas novērošanas spējas, ļoti rūpīgi pagatavoja ziediņu. Bērnam taisot bija sava ideja, viņa patstāvīgi izvēlējās gan materiālu, gan krāsu salikumu idejas realizēšanai. Darba gaitā radās tehniskas dabas jautājumi, kā pie koka kātiņa piedabūt ziedlapiņas un kā lai krepapīrs nenokrīt nost, ja to aprullē ap koka kātiņu.*

Markus priecājās par savu paveikto darbiņu (skat. 38. attēlu). Viņš saka: „Redziet tā ir „Krūmpuķe”, kuplākā puķe”. Es gribētu, ka patiešām tādas augtu pļavās. Markus vērojot ziedus pagalmā bija pamanījis, ka ziedlapas un lapas atsķiras. Bērnam ir radoša, oriģināla iztēle, viņš lapiņas nevis izgriezja kā parasti, bet kā strēmelītes un novietoja tās visapkārt. Redzams, ka viņš pats isteno savu ideju nekopējot cita bērna darbiņu.

38. attēls **Markus** „Krūmpuķe”

Laura ar lielu prieku un interesi pagatavoja ziedu (skat. 39. attēlu). Viņa stāstīja, ka šī puķe ir no pasaku valstības. Tagad gan priecāsies taurenīši ar lellītēm. Laura rādīja uz ziedu, redzi tie dzeltenie ir ziedputekšņi un viņai ir divu veidu ziedlapiņas. Uz jautājumu ka tu nosauksi savu ziediņu? Viņa neminstinoties teica: „„Princesīte””. Darba autore gribēja uzzināt, kāpēc tu viņu tā sauksi? Laura teica, tāpēc ka pasaka bez princesēm būtu neinteresanta. Jūtams, ka bērns mīl fantazēt, viņas stāstījumā izpaudās viņas iztēle.

39. attēls **Laura** „Princese”

40. attēls **Anete** „Mazais zieds”

Anete par savu darbiņu izteicās maz. Viņa stāstīja, ka to sauc par „Mazais zieds” (skat. 40. attēlu). Autore gribēja uzzināt bērna domas un palūdza izkaidrot, kāpēc tu tā nosauci? Anete teica: „Jo viņš ir mazs, bet ļoti labs”. Anete darba gaitā lūdz paskaidrot, kā var pietīt zaļo kreppapīru un pati izdomāja, ka lapas var pielīmēt nevis pietīt kā to darīja citi. Anete arī centās izveidot savu ziediņu nekopējot citu bērnu darbus, viņa zieda zaļās lapas izgriezta kā ovālas bumbas, pašam ziediņam necentās griezt katru ziedlapiņu, bet gan paņēma garu kreppapīra un auduma gabalu salocīja un pietina pie kociņa.

41. attēls.

Nodarbības analīze bērniem ļoti patika vērot dabu. Tā ir dabiska tieksme. Protams dabā gūtos iespaidus svarīgi bagātināt ar literatūru. Bērni atsaucā atmiņā iepriekšējā rotaļnodarbībā lasīto sižetu un veiksmīgi sasaistīja ar šīs rotaļnodarbības darināto darbiņu.

Piemēram, Laura, stāstīja, ka šī puķe ir no pasaku valstības. Tagad gan priecāsies taurenīši ar lellītēm. Savukārt Lelde – teica, ka viņas ziediņu obligāti jasaliek kopā ar lellīti un viņas tauriņu, jo savādāk vēl nepamanīs manu pasakas ziedu. Rotaļu nodarbībā bija bagatīgs materiālu klāsts ar ko bērni varēja brīvi rīkoties. Lielākā daļa bērnu, dēļ lielā materiālu klāsta, spēja realizēt savu iztēles augli (skat. 41. attēlu). Kā P.Birkerts ir teicis, ka pirmais noteikums attīstot iztēli jāgādā, lai rokdarbos ir bagāts materiālu klāsts. Es pārliecinājos, ka bērnam ir vieglāk piemeklēt vienu vai otru materiālu ieceres realizēšanai. Daba palīdzēja rokdarbu nodarbībā izveidot pasakas puķi, jo bērni bija pagalmā novērojuši, apskatījuši no kā sastāv ziedi un darbā to realizēja, saliekot dažādus materiālus, formas kopā, lai izveidotos ziediņš. Bērnu izteiktie viedokļi liecināja par iztēles klātbūtni.

Secinājumi

Novērojot rotaļnodarbības es secināju, ka iztēle rokdarbu rotaļnodarbības vislabāk tika veicināta ar mūziku un dabas vērojumu. Bērni šajās nodarbībās bija visatsaucīgākie. Darbojoties bērni iepazīna dažādus materiālus pēc taustes, bagātināja sensoro bagāžu. Izjuta

emocionālu savijojumu, kas radīja interesi darboties. Tas bija kā dzinulis veikt darbiņu, bērnu izteiktie viedokļi liecināja par iztēli. Apskatot bērnu darbiņus ir redzama bērnu iztēle, kura cieši saistīta ar mūsu atmiņu, tas būtībā ir agrāk izveidojošā priekštata atkārtošana, kombinēšana, tas kas jau ir bijis iepriekš, kas jau ticis pārdzīvots (skat. 42. attēlu). Tās ir atmiņas, kas ilgi palikušas dziļā atmiņā. Tādēļ mēs darām daudz līdzīga vai atkārtojam jau iepriekš piedzīvoto. Atveidojot tikai to, kas ir manā priekšā vai to ko esmu apguvis, vai redzējis agrāk. Visos šajos gadījumos kopējais ir tas,

42. attēls.

ka bērnu darbošanās

nerada neko jaunu, tās pamatā ir vairāk vai mazāk precīza jau bijušā atkārtošana (Ļ. Viġotskis). Apskatot bērnu radošos darbiņus var secināt, ka tie bija izveidoti ar radošās iztēles palīdzību. Bērni varēja iztēloties pēc pasakas stāstījuma kāda izskatījās lellīte, noklausoties N. Rutuļa dziesmu iztēloties kāds varēja būt taurenis un vērojot dabu varēja iedomāties un realizēt kādi ziedi pasaku plāvā aug. Balstoties uz A. Ļubļinska sacīto var piekrist, ka radošā

iztēle kļūst par līdzekli cilvēka pieredzes paplašināšanai, jo viņš var iztēloties to, ko nav redzējis, var gūt priekšstatu pēc sveša stāstījuma par to, kā paša tiešajā pieredzē nav bijis. Var secināt, ka bērniem ir uzkrāta iepriekšējā priekšstatu pieredze, bet trūkst iemaņas, kas ļautu brīvāk rīkoties ar dažādu materiālu kombinēšanu. Bērniem bija savas idejas, lielākoties paši patstāvīgi izvēlējās līdzekļus idejas realizēšanai. Viens no trūkumiem ir, ka dažs bērns mīl kopēt otra gatavoto darbiņu. Savukārt citi bērni pielieto iepriekš iegūtās zināšanas tēla izveidē. Grūtības sagādāja tīšana un siešana. Bērni guva emocionālu prieku, gan par tēlu radīšanu, gan ar pašu pagatvotām lietām ļaujoties rotaļām. Bērni sevi varēja realizēt iztēles attīstībā darbojoties, kā arī rotaļājoties. Autore secināja, ka tika attīsta reproduktīvā un radošā iztēle. Bērnu darbi parādīja, ka mūzika un daba ir labs papildinājums rokdarbiem, kas palīdz atraisīt, attīstīt iztēli. No tā var secināt, ka klausoties mūziku rokdarbu rotaļnodarbībā bērns uztver daudzas paradības reizē, kas viņā attīsta simultānēšanas spējas (individuālas spējas vienlaicīgi, momentāli aptvert kādas darbības vai paradības komponentus), atmiņas spējas, bet kā svarīgāko psihisko procesu var minēt dzirdes atmiņas attīstību. Ļoti svarīga uztveres procesā ir emocionālā atmiņa. Mūzika bērnos izraisīja patīkamas emocijas, kas arī deva stimulu, atraisītību radošai iztēlei. Savukārt no kopējiem vērojumiem varēja secināt, ka dabas vērojumi labi palīdzēja uzlabot iztēles attīstību. Dabas vērojums ir viens no svarīgākajiem momentiem rokdarbos, vērojot dabu, izmantojot dabas materiālus tie sevī ietver lielas iespējas priekš bērna attīstības, domāšanas, gribas, noturības un iztēles. Estētiskā audzināšana ir tiešs process veidojot māksliniecisku personību, spēju uztvert, just, izvērtēt skaisto un pašam veidot mākslas vērtības. Šādas spējas ir pieaugušam cilvēkam, bet arī pirmsskolas vecuma bērni ir spējīgi reaģēt uz visu skaisto apkārtējā vidē. Bērna audzināšanā svarīga ir estētiskā audzināšana. Tā spēj izdaiļot jūtu pasauli, emocionālo sfēru. Paceļot laukā nokritušu zariņu, ja bērnam rosina aplūkot, jau tai brīdī bērnam raisās iztēle. Novērojot bērnus es konstatēju, ka ne visiem ir labs vārdu krājums, bet tā kā valoda ir labs iztēles veicinātājs tas nozīmē, ka šajā grupā ir ne tikai jāklusās mūzika, jāvēro apkārtne, bet cītīgi jātrenējas lasīt, klausīties pasakas, atbildēt uz jautājumiem un mācīties izteikt savu viedokli. Tas viss ja tiks ievērots, iztēles attīstība tiks rosināta.

Nobeigums

Darba autore analizēja dažādu pedagogu atziņas par iztēli, tās veidiem un ietekmējošiem faktoriem. Kā arī izzināja, kā ar rokdarbu palīdzību sekmēt iztēles attīstību rokdarbos. Autore nonāca pie secinājumiem, ka vislabāk rokdarbu rotaļnodarbību ir jāintegrē ar mūziku, literatūru vai dabas vērojumiem. Klausoties mūziku rokdarbu rotaļnodarbībā bērns uztver daudzas parādības reizē, kas viņā attīsta simultānēšanas spējas (indivīda spējas vienlaicīgi, momentāli aptvert kādas darbības vai parādības komponentus), atmiņas spējas, bet kā svarīgāko psihisko procesu var minēt dzirdes atmiņas attīstību. Ļoti svarīga uztveres procesā ir emocionālā atniņa. Mūzika bērnos izraisīja patīkamas emocijas, kas arī deva stimulu, atraisītību radošai iztēlei. Savukārt daba ir tā, kas bērnam dod priekšstatu par apkārtējo vidi, sniedz zināšanas, attīsta prasmes, kas sekmē bērna iztēles attīstību. Varu teikt, ka bērnu iztēle ir ļoti nabadzīga, ja bērniem rokdarbos tiek piedāvāti vienveidīgi materiāli. Vienveidīgi materiāli nesekmē bērna attīstību. Bērni ar interesi un emocionālu pacēlumu veica rokdarbus, bet tomēr ne visiem bērnu darbos dominēja reproduktīvā iztēle, kas ir uz iepriekšējās atmiņas veidoti tēli. Savukārt radošā iztēle bija saskatāma dažu bērnu darinātajos darbiņos, ko pastiprināja bērna stāsījums, kas veicina iztēles attīstību, ja pedagogam ir izpratne par iztēles attīstību, tās sekmējošiem faktoriem

Pirms pētījuma tika izvirzīta hipotēze, ka rokdarbi veicina iztēli, ja pedagogam ir izpratne par iztēles veidošanās un sekmēšanas nosacījumiem, ir pierādīta. Pierādījumi hipotēzes patiesumam meklējami pedagoģijas rotaļnodarbības rezultātos. Pētījumā tika pierādīta arī otra hipotēze, proti, ja tiek atbalstīta bērna pašizpaušme, savas idejas bērns var realizēt, ja bērna darbība ir motivēta un pozitīvu emociju izraisīta. Kā arī pierādījās, ja tiek piedāvāti daudzveidīgi materiāli, bērns labāk var realizēt savu iztēles tēlu.

Izmantotās literatūras saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998) *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: Mācību grāmata, 104 lpp.
2. Beļickis, I. (1995) *Izglītības humānā paradigma un Latvijas izglītības reforma*. Rīga: Pedagogu izglītības un atbalsta centrs, 82 lpp.
3. Birkerts, P. (1923) *Pedagoģijas psiholoģija: skolotāju semināriem un skolotājiem*. Jelgava: L. Neimaņa izd., 344 lpp.
4. Brengule, S., Veicekauskā, S. (2012) *Dari, radi, rodi*. Rīga: „Izdevniecība RaKa”, 78 lpp.
5. Dikelsone, I. (2011) *Bērna iztēles rosināšana*. Ievietots: 02.06.2011. <http://www.tvnet.lv/sievietem/veseliba/379831-berna-izteles-rosinasana> (Skatīts: 05.05.2013)
6. Dzintere, D. (2000) *Bērns kā vērtība: ģimenē un pirmsskolā*. RPIVA Ģimenes un pirmsskolas pedagoģijas katedra. – Rīga: Izglītības soļi, 88 lpp.
7. Dzintere, D. (1984) *Rotaļa un darbs bērnudārzā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 135 lpp.
8. Eiders, Dž. (2008) *Radošas domāšanas māksla*. Rīga: SIA „Lietišķās informācijas dienests”, 119 lpp.
9. Eihmane, D. (2010) *Zinātniski metodiskā konference „Mūzikas izglītība vakar, šodien, rīt”*. Rīga: Pirmsskolas mūzikas izglītības asociācija. 41 lpp.
10. *Enciklopediskā vārdnīca* (1991). Sast. autoru kol. Vika A. vadībā. Rīga: Latvijas Enciklopēdiju redakcija, 447 lpp.
11. Freiberga, I. (1997) *Literārie darbi kā bērnu radošas aktivitātes veicinātāji pirmsskolas vecumā*. Rīga: Izdevniecība „Vārti”, 85 lpp.
12. Gavaine, Š. (1996) *Radošā iztēle*. Rīga: Preses nams, 119 lpp.
13. Golubina, V. (2007) *Pirmsskolas pedagoga rokasgramata*. Rīga: SIA Izglītības soļi, 308 lpp.
14. Grīnvalde, L., Ikale, I. (2010) *Ideju krātuve pirmsskolai; 3 daļa*. Rīga: Zvaigzne ABC, 149 lpp.
15. *Ģimenes enciklopēdija* (1989) Sast. autoru kol. V. Ritenbergas vadībā. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 831 lpp.
16. Hibnere, V. (1998) *Bērna vizuālā darbība*. Rīga: „RaKa”, 206 lpp.
17. Hibnere, V. (1998) *Bērna radošās domas attīstīšana*. Skolotājs, No 2 (8), 78 – 86 lpp.

18. Hibnere, V. (1998) *Bērnu vizuālā darbība.; 1 daļa*. Rīga: „RaKa”, 198 lpp.
19. Hibnere, V., Grasmane L. (2000) *Bērņa vizuālā darbība; 2 daļa*. Rīga: „ RaKa”, 342 lpp.
20. Jurgena, I. (2002) *Visparīgā pedagoģija*. Rīga: SIA „Izglītības soli”, 144 lpp.
21. Kangaine, Z. (2006) *Radoša domāšana*. Rīga: Zvaigzne ABC, 116 lpp.
22. Kangaine, Z. (2005) *Tēlaina domāšana vizuālajā mākslā*. Rīga: Zvaigzne ABC, 64 lpp.
23. Karlgrēns, F. (2008) *Valdorfa pedagoģija*. Rīga: Jumava, 195 lpp.
24. Kramēna, S. (1997) *Pirmsskolas izglītības programma: pirmsskolas izglītības iestādēm*. Rīga: Mācību apgāds, 53 lpp.
25. Kravalis, O. (1986) *Bērnu literatūra un humanizācijas process*. Rīga: Liesma, 240 lpp.
26. Meikšāne, DZ. (1998) *Psiholoģija mums pašiem*. Rīga: „RaKa”, 166 lpp.
27. Nucho, Ozoliņa, A., Vidnere, M. (2000) *Iztēles Psiholoģija*. Rīga: Izdevniecība AGB, 158 lpp.
28. Prindule, L. (1995) *Skolēna attīstības psiholoģija*. Liepāja: (LPA), 54 lpp.
29. *Psiholoģijas vārdnīca*. (1999) Rīga, 157 lpp.
30. Puškarevs, I. (2001) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: IU „RaKa”, 88 lpp.
31. Raševska M. (2001) *Dažādas pieejas intelektuālās attīstības veicināšanai*. Pirmskolas izglītība, Nr.1 15 – 16 lpp.
32. Reņģe, V. (2002) *Socialā psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 180 lpp.
33. Rodari, Dž. (1997) *Fantāzijas gramatika*. Rīga: Zvaigzne ABC, 176 lpp.
34. Sīle, S., Volkova, L. (2011) *Vērtību vācēlīte pasakās, rotaļās un spēlēs*. Rīga: Zvaigzne ABC, 96 lpp.
35. Students, J. A. (1998) *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: „Izdevniecība RaKa”, 224 lpp.
36. Suhomļinskis, V. (1974) *Sirdi atodu bērniem*. Rīga: Zvaigzne ABC , 229 lpp.
37. Svence, G. (1999) *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC, 159 lpp.
38. Vidnere, M. (1998) *Garīgās veselības veicināšanas aspekti*. Rīga: SIA „Mācību apdāts NT”, 127 lpp.
39. Volāne, E. (1997) *Rokdarbi kā skolēnu darba prasmju veidošanās līdzeklis sākumskolā (rokdarbu mācību metodika)*. Rīga: LU, 68 lpp.
40. Volša, K. B. (2001) *Bērncentrētas klases veidošana. – IIC, (6 – 7 gadus veciem bērniem)*. Rīga: „Soli pa solim”, 167 lpp.)
41. Vorobjovs, A. (2000) *Visparīgā psiholoģija*. Rīga: SIA „Izglītības soli”, 212 lpp.
42. Vorobjovs, A. (1996) *Psiholoģijas pamati:eksperimentāls mācību līdzeklis*. Rīga: Mācību apgāds, 323 lpp.

43. Zelmenis, V. (1991) *Īss pedagogijas kurss*. Rīga: Zvaigzne.
44. Fisher, R. (1990) *Teaching Children to Think*. – United Kingdom: Basil Blackwell Ltd.
45. Gallas, K. (2003) *Imagination and literacy: a teacher's search for the heart of learning*.
В.в.:teachers College Press, 181 p.
46. Берк, Л. Е. (2006) *Развитие ребенка*, Москва: Питер, 1056 с.
47. Болотина, Л. Р., Комарова, Т. С. Баранов, С. П. (1997) *Дошкольная педагогика*,
Москва: Академия, 232 с.
48. Выготский, Л. С. (1982) *Собрание сочинений*, Москва: Педагогика, 502 с.
49. Выготский, Л. С. (1997) *Воображение и творчество в детском возрасте*, Санкт
– Петербург: „МилМ”, 91 с.
50. Выготский, Л. С. (2000) *Психология*. Москва: ЭКСМО-Пресс, 1006 с.
51. Дьяченко, О. М. (1986) *Воображение дошкольника*, Москва: Знание, 95 с.
52. Козлова, С. А., Куликова Т. А. (2006) *Дошкольная педагогика, 6 – е издание*.
Москва: „ Академия”, 415 с.
53. Монтессори, М. (2006) *Мой метод*, Москва: Астрель, 351 с.
54. Субботина, Л. Ю. (1996) *Развитие воображения у детей*, Ярославль: Академия
развития, 235 с.
55. Эльконин, Д. Б. (2008) *Детская психология*, Москва: „Академия”, 382 с.